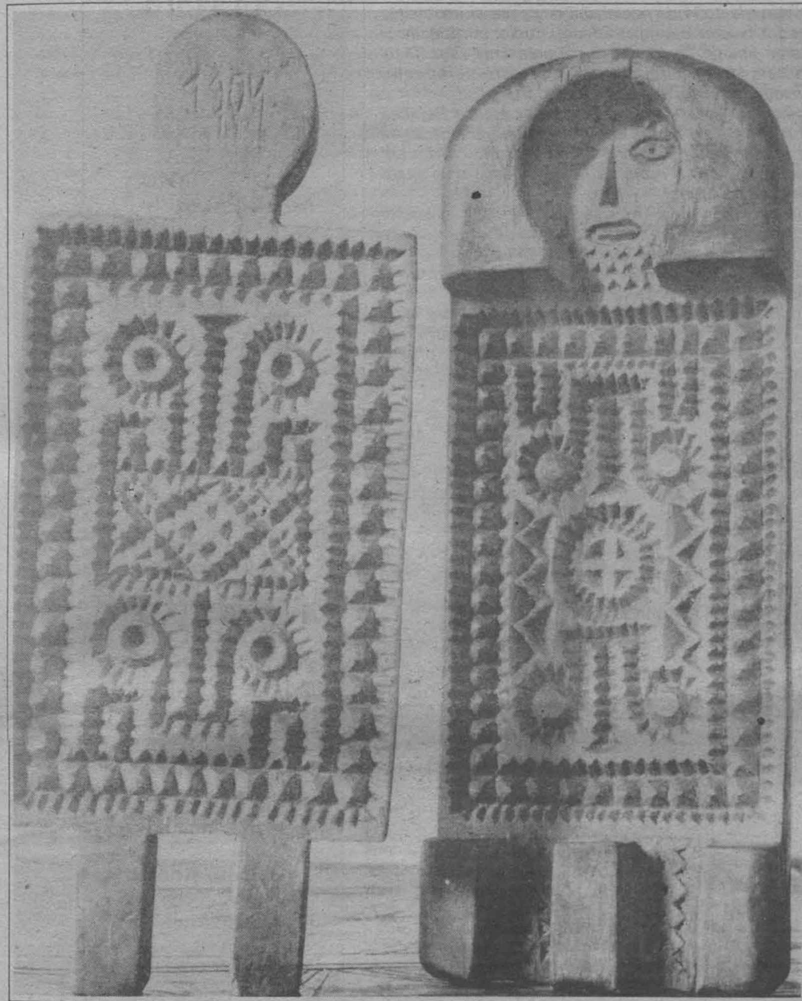
BIBLIOTECA MUNICIPALĂ
„M. SADOVEANU"
Inventar Nr.

REVISTĂ FONDATĂ LA 1880 DE Alexandru Macedonski

Literatorul

Anul II
Nr. 11 (28)
20 mart. 1992
16 pagini
9 lei

Redactor şef MARIN SORESCU

Păpuşare de caş (Muzeul Satului) ◆ Ilustraţiile din acest număr: arta lemnului la români

BASARABIA - pămînturi ce-şi caută Ţara

Îndepărtatul Nistru a luat din nou culoarea sîngelui. Basarabia, aceste pămînturi ce-şi caută Ţara, Basarabia - neuitare, clopot mişcat în funii, lacrimă latină vibrînd între o Europă îndeobşte ingrată şi colcăitoarea Asie.

Separatiştii din Transnistria şi-au apropiat cîteva polcuri din armata uriaşului imperiu mort (dar încă neîngropat) şi le-au asmuţit asupra unor blînde sate româneşti şi iată, românii mor!

Cineva încearcă răbdarea Obştii, se mizează pe clocotul sîngelui românesc, se speră că provocărilor de la Nistru le vor răspunde pripit sporind confuzia şi punînd asupra înfruntărilor dintre mîinile înarmate şi mîinile goale, semnul războiului.

Însingurată, vlăguită, ameninţată de întuneric şi foame Basarabia a început un an pe care şi l-ar fi dorit al Unirii cu ţara printr-o precipitare a evenimentelor insuportabilă. Destinul (oare e vorba chiar de destin?) a vrut ca înainte de zidirea Unirii trupul Basarabiei să se constituie în stat independent, recunoscut de Naţiunile Unite (logic) şi (mirare) de România. Podului de flori cu fanata lui poezie îi urmează, iată, spectacolul diplomatic: România a recunoscut România şi e gata să deschidă ambasadă la Chişinău!

Pusă sub zodia prudenţei, dornică să nu implice şi să nu complice cîrmuirea de la Chişinău în deciziile sale, politica Bucureştilor de aşteptare şi cumpănire a stîrnit egal lauda şi contestarea. Imediat după Decembrie '89 a devenit clar că "ni se îngăduie" să privim în propria noastră ogradă: "Redescoperind" Basarabia românii nu puteau negocia întoarcerea teritoriilor furate neexistînd, în vest, un guvern care să poată vorbi în numele unei singure Germanii şi o atitudine deschisă unor tratative constructive. Brusc, harta a explodat. Deşi, dispariţia Republicii Democrate Germane ţine mai mult de implozie. A apărut posibilul interlocutor în discuţiile vizînd odiosul pact Ribentropp-Molotov, Germania dar a ieşit din istorie Uniunea Sovietică. Şi-au schimbat stăpînii şi judeţele răpite imediat după război aşa-zisei Republici Sovietice moldoveneşti: ieri Rusia, Ucraina azi.

Cu cine vom "negocia"? Cu ucrainenii am avut primele contacte. Le-am recunoscut fără ezitare fiinţarea ca stat independent, s-au ciocnit cupe de şampanie dar vai, în Transnistria au apărut cazacii fluturîndu-şi săbiile mercenare şi benzile încrucişate, de cartuşe, ca în vechile filme. Numai că aceste "filme" aduc moarte.

Aproape doi ani cînd era vorba de Basarabia conducătorii României arătau printr-o fină mişcare a capului turlele Kremlinului: nu trebuia să jignim orgoliul (doar rănit) al colosului, principal partener comercial şi cu oarece amestecare în desfăşurarea Revoluţiei române. Ezitante s-au arătat şi partidele de opoziţie, cele mari. Celor mărunte le-a fost uşor, spre a obţine capital electoral, să incite la forţarea actualelor graniţe. Palide mitinguri de protest au dat măsura neputinţei noastră de a tranşa problema Basarabiei şi altcum decît prin retorismul tradiţional. Contactele cu Moldova suverană au regresat în plan moral. Au apărut, stîrnite de publicaţii literare (!) virulente atacuri împotriva unor proeminenţi scriitori şi lideri de opinie basarabeni. După un vag alint metaforic vehemenţa pamfletară le-a subliniat inadecvarea la România, surpîndu-i în timp, din acest veac scăpătat în veacul trecut. Ce infamie!

S-au rupt punţi.

S-a trecut cu spiţa groasă a carului cu vorbe peste fragila alcătuire a podului de flori.

Nu avem la Bucureşti o librărie cu cărţile latineşti ale fraţilor noştri. Nu le citim ziarele. Televiziunea nu are un spaţiu disponibil (statornic) afectat Basarabiei. Din cînd în cînd ni se comunică şi pentru Chişinău... prognoza meteo!

Există o oarecare "oboseală" de Basarabia produsă, mai ales, de jurnalistica impresionistă, minoră.

Posibil obiect al consensului politic, Basarabia nu îşi are locul în programul abscons (pricini "tactice") al guvernului, în programele partidelor şi formaţiunilor politice. Propaganda românească în Basarabia e aproape nulă. Din mia de publicaţii cu care ne lăudăm niciuna nu e consacrată pămîntului furat. N-am tipărit cărţi pentru Basarabia (manuale şcolare de pildă) ne mulţumim cu prezenţă în teatre, cu muzică de jale a cîntăreţilor.

Nu există o iniţiativă clară privind dreptul României de a le acorda cetăţenie (dublă cetăţenie) locuitorilor de dincolo de Prut, Grigore Vieru a putut deveni membru al Academiei Române dar nu şi membru al Uniunii Scriitorilor!

E limpede că sîntem în impas.

Ceva *nu* se întîmplă în relaţiile cu Basarabia şi acum cînd, iarăşi, ţărmurile Nistrului ard, simţim nevoia unor acte politice ferme, implacabile care să ne menţină cu fruntea curată în fluidul propriei istorii!

Literatorul

Bătrîn între bătrîni cum mă consider îmi pare mai puţin firesc să recomand un coleg şi mai bătrîn ca mine pentru o promovare, chiar numai onorifică, cu atît mai mult cu cît sculptorul Ion Irimescu - la care mă refer - artist cunoscut şi apreciat de cîteva decenii, trebuia să fi fost găsit printre membrii Academiei Române înainte de promovările postrevoluţionare.

În existenţele noastre paralele ne-am întîlnit în manifestările artistice ale breslei sau în învăţămîntul Academiilor din Iaşi şi Bucureşti ca profesori, ne-am respectat reciproc, profesionalismul riguros pe care l-am servit fiecare cu onestitate, în felul propriu, mai boem sau mai pragmatic, pînă am ajuns aici unde suntem... Dincolo de vremea noastră.

Desigur că mă asociez ideii conducerii Academiei de-a saluta activitatea de o viaţă a artistului Ion Irimescu, dorindu-i ani de viaţă lucizi ca să se bucure pe deplin.

9 martie 1992

Corneliu Baba

(Scrisoarea adresată de Corneliu Baba Academiei Române)

Fănuş NEAGU

PUNCT, GREIERE, PUNCT

La noi acasă, acolo unde, copil fiind, le strigam salcîmilor: poftiţi şi tescuiţi strugurii dragostei, domnilor măslini, se dărîmă malul. Şi curînd casa va curge în gîrlă, ca un neam parşiv bătut de clopotul părăsirii. Mi se lasă o sprinceană grea peste încercarea zilei de-a îmbrăca haina nopţii ce se vesteşte cu duşmănie fără sfîrşit. Ai mei, care făceau vin roşu şi prindeau peşte la otmăt, atîrnînd curcubeul în cîrlige, vor trebui să se mute. Locul, rămînînd singur, va fi bîrna bătrînelor spunînd poveşti din vechime. Singurătatea este Dumezeu sau piatra zburînd spre burta ulciorului. Cine va suna în urletul vîntului şi cîte strigări neîntrebate vor pieri în groapa durerilor? Casa e pusă încă între crînguri de greieri. Uşa are chip de femeie. Totdeauna i-am zîmbit cînd somnul face paşi frumoşi. Trestiile din buza rîului, şoptind neîncetat, sînt neam cu vîntul, aşa cum bunica mea era neam cu Dumnezeu. Vorbind de duminicile uitate, mă surprind plin de înfloriri egoiste. Pe peretele din faţă, trandafirii îmboboceau tîlhării, mai jos de el crizantemele năşteau gînduri de fugit cu sania, luntrile din trupul copacilor, ieşiri spre cele mai largi fluvii ale Europei. Punct, greiere, punct. (Satele aşezate aici, unde Piemontul Rîmnicului se varsă în Cîmpia Brăilei, înconjurate de fîntîni cu cumpănă, răpuse, iarna, de vifore, inundate de grîu, vara şi de lumina dormind în grîu, se mai păstrează curate doar în orizontul meu sentimental. Civilizaţia arhaică şi senină în care păreau zidite s-a stins poate pentru vecie. Într-o jumătate de secol de comunism le-au fost furate pămînturile şi spulberate tradiţiile. După ce l-au izgonit pe Dumnezeu, comuniştii au interzis colindele şi sfintele Paşti, au dărîmat scrînciobul, au spart petrecerile cu finii şi cumetrii, au interzis şezătorile şi clăcile, au distrus morile şi presele de ulei, au arat izlazurile, au împuşcat caii, au distrus portul naţional, impunînd ca model pufoaica, gumarii şi basca, au confiscat averi, i-au arestat pe gospodarii de seamă şi-au plantat stafia fricii pe fiecare uliţă. Satele au progresat foarte puţin în planul civilizaţiei moderne şi au regresat fără măsură în plan moral - violuri, tîlhării, crime. Tragedii cu urmări imprevizibile în veac. Tinerii au fugit la oraş şi nu vor să se mai întoarcă. Mi se strînge inima s-o spun, în satul meu se aliniază de-a lungul tuturor uliţelor sute de cireşi, dar nu mai sînt nici măcar zece copii care să le fure fructele. Floarea de prun încercănînd fereastra cu bîrne albastre, caisele de aur, liliacul înmiresmînd ogrăzile, merele căzînd pe prispă în culcuş de întuneric dulce, toate constituindu-se în îngînări ale fericirii, farmecă, din păcate, doar auzul bătrînilor. Inima tînără a satelor s-a mutat în mahalalele Brăilei şi ale Rîmnicului.)

Punct, greiere, punct. Se dărîmă malul jocurilor noastre. De-acum o să mă sun singur la uşă şi n-o să mai mă găsesc acasă. Totdeauna voi fi altundeva. Poate voi vinde tăciuni în vreo piaţă a fînului. Sau heringi căruţelor cu sare. În aţipit de zori, în zbatere de seară. Dar ori de cîte ori mi se va face negru pe obraz de luceafăr sau mă vor apăsa minciunile duşmanilor, voi auzi prin vis dangăt de val izbind în temelia casei şi pasul alor mei sfîrtecînd noaptea cu felinarul spre otmătul în care aruncau cîrlige pentru peşte avînd ca momeală bucăţi de curcubeu. ❒

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

TUR DE ORIZONT

La o sută de numere

Contemporanul - Ideea Europeană a ajuns, o dată cu nr. 11 (13 martie 1992), la o sută de apariții. Salutăm acest jubileu cu bucurie, colegial, chiar dacă împărtășim punctul de vedere al d-lui Nicolae Breban că "aniversările în cultură" devin "nesuferite" numai amintindu-ți că "sub totalitarism, ele erau un pretext, o pîrghie, pentru a înăbuși literatura vie, o diversiune". Privind înapoi fără "mînie", constatăm că revista sărbătorită, aflată pe același coridor cu *Literatorul*, e o publicație cu un profil propriu, consecventă față de programul asumat la primul număr, gîndită și construită pe dimensiuni spirituale ambițioase. Este deopotrivă de merituoasă atît în efortul de recuperare a unor importante texte de literatură și filosofie (în special prin spațiul mare acordat traducerilor), cît și în crearea de opinie despre fenomenul literar și artistic autohton. Nu am fost și nu sîntem de acord - de ce să nu fim sinceri pînă la capăt? - cu încercările de "demolare" a unor valori de referință ale culturii naționale. În acestea am văzut, de aceea, măsura morală a unor detractori mărunți, măcinați de invidii și vanități deșarte, și nu o politică redacțională. În componentele sale majore, de reală satisfacție pentru cititori, *Contemporanul - Ideea Europeană* se împlinește, de la o săptămînă la alta, sub tîlcul generos și emblematic conținut de titlul *Riscul în cultură* al editorialului semnat de dl Nicolae Breban. Fără îndoială, un risc cu o astfel de miză e oricînd bine venit.

Critica-o formă de caracter

Un soldat de excepție se dovedește domnul Ștefan Agopian, cărăbănit cu arme și bagaje (sau dat afară cu brînciul) de la *Cotidianul*. Din toate pozițiile - culcat, cu un genunchi la sol, din alergare - și cu tot armamentul din dotare, mercenarul Agopian nimerește fără greș "musca" dintre sprîncenele domnului Ion Rațiu, patronul *Cotidianului*, căruia, pînă mai ieri, pentru un salariu bunicel, îi săruta și mîinile și pantofii, neprețuind a-și arăta "toată stima și mîndria". Caracter integru, soldatul Agopian trage cartuș după cartuș, pînă la înroșirea țevii, în *Tineretul liber*, *22* și, mai nou, în *Luceafărul*.

Bibliografie

În *Luceafărul* (nr.8) Rodica Zafiu, la rubrica "Povestea vorbei", se oprește asupra pseudonimelor din presa zilelor noastre. Noi, adică "Diacul tomnatic și alumn" sîntem, în viziunea autoarei, "o sintagmă poetic-prețioasă și artificială".

Desigur, tînăra cercetătoare e doctă, dar n-a ajuns pînă acolo, încît să citească și poeziile lui Eminescu. Ca să nu se rătăcească și să nu piardă din prețiosul timp dedicat prețioaselor cercetări, îi recomandăm *Umbra lui Istrate Dabija-voievod*, versul al o sută douăzeci și patrulea de sus în jos și respectiv al cincilea de jos în sus.

DIAC TOMNATIC ŞI ALUMN

Proloagele

Am ținut în mîini (cum altfel decît cu evlavie?) o carte purtînd din toate punctele de vedere semnele magnificenței. Nesfîrșitul Turn de Cărți al culturii române se îmbogățește cu Proloagele, *vechi texte de limbă românească din secolele XVII și XVIII, colecție ortodoxă de* periscope *sintetice hagiografice cu pagini de substrat filocalic și sapienția scoase din opera părinților bisericii Vasile cel Mare, Ioan Chrisostomul, Maxim Mărturisitorul, Efrem Sirul, Ioan Damaschinul și alții.*

Dacă toate cele 1034 de pagini sînt diortosite *și îmbogățite de Arhimandrit Doctor* Benedict Ghiuş, *studiul introductiv și Binecuvîntarea aparțin unui strălucit cărturar, Înalt Preasfîntul Doctor* Nestor, *Mitropolitul Olteniei sau, pre mirenește, confratele nostru, scriitorul* Nestor Vornicescu.

Proloagele *apar în fericita clipă în care Academia Română l-a chemat pe învățat în familia sa de spirite și îmi îngădui să aplaud cu inima gestul, convins fiind că grație "tînărului" academician și alte tomuri esențiale se vor adăuga unei opere impresionante de pe acum.*

După Biblia *lui Șerban și* Testamentul de la Bălgrad *aceste* Proloage *sînt un monument tipografic demn de Gutenberg și bucuria de a le citi în luxurianța veșmîntului lor bizantin e cu atît mai mare cu cît, față cu sărăcia obștească a anilor din urmă, cartea a redevenit un lux, iar prețul hîrtiei se apropie de cel avut la începuturile sfîntului meșteșug al tiparnițelor. Floare rară, floare a darurilor cu grele petale impregnate de parfumuri indicibile,* Proloagele *luminează din firida lor de pluș o spiritualitate ce-și caută reazem în credință și își așează sub semnul divinității speranțele.*

Rîvna lui Nestor Vornicescu, "păstor de crizanteme" ar fi zis Arghezi, păstor de cuvinte, am zice noi, îl așează în galeria acelor mari cărturari care au făcut ca între paginile de literatură bisericească și cele de literatură pur și simplu să fie aproape fluide. Păstorul își așează, fericit numele și trudnică, lucrarea, sub semnul unui Dosoftei (prim editor, la 1658, al unui Prologariu*), al unui Coresi.*

Cum am putea încheia aceste firitisiri izvorîte din cea mai fierbinte admirație altcum decît rostind cu umilință, dar și cu simpatie confraternă:

"Îți sărutăm slova, Înalt Preasfinte!"

Gheorghe TOMOZEI

N.R. Recent, Înalt Preasfîntul Nestor Vornicescu a fost ales membru de onoare al Academiei Române. „Literatorul" îi adresează sincere felicitări.

Literatorul

Săptămînal de literatură şi artă editat de MINISTERUL CULTURII

Anul II, nr. 11(28)/ 1992

Comitetul director:
VALERIU CRISTEA
FĂNUŞ NEAGU
EUGEN SIMION
MARIN SORESCU

Colectivul redacţional:
Lucian Chişu (redactor şef adjunct), Nicolae Diaconu, Andrei Grigor, Dumitru Nicu, Valerian Sava, Marin Stoian (secretar general de redacţie)

Adresa redacţiei:
Bucureşti, Piaţa Presei Libere nr. 1, cod 71341, tel. 17.10.23; 17.60.10, int. 2243, 2248, căsuţa poştală 33-20.

Administraţia:
Direcţia Pentru Presă, Publicitate şi Tipărituri, Piaţa Presei Libere nr. 1, sector 1, Bucureşti

Anunţăm cititorii noştri că abonamentele la revista "LITERATORUL" se fac la oficiile poştale, factorii poştali şi difuzorii voluntari din întreprinderi şi instituţii

Abonamentele pentru străinătate se realizează prin ORION - SRL, Splaiul Independenţei nr. 202 A, Sectorul 6, Bucureşti, Telefon 17.34.07, Fax (400) 42.41.69

Publicaţia este înscrisă în Catalogul de presă Rodipet la poziţia 43
ISSN 1220-5583

Tehnoredactare computerizată

JORDAN · SOFTCHIM

Tasi Alexe
Gabriel Murgăşanu

Tiparul executat la TIPOREX Bucureşti

TEME 4 - TEMERI 1

"Nu mai sînt la vîrsta la care să mă apuc de altceva, dar, dacă aş putea, m-ar ispiti matematica..." declara prin 1979 d-l Nicolae Manolescu - pe atunci critic literar -, răsfăţîndu-se într-un articol publicat în revista *Steaua*. Depăşind vîrsta declaraţiilor ritoase, d-l Manolescu s-a apucat totuşi de "altceva", dar nu de matematici al căror joc de cifre şi procente îi serveşte doar pentru practicarea altui joc: *de-a politica*. Să nu se creadă de aici că dumnealui ar fi o natură jucăuşă, dimpotrivă, modul cum s-a apucat de "altceva" indică multă ambiţie şi seriozitate. De fapt, asta şi e îngrijorător. Pentru că iată, la ultima (puşchea pe limbă!) Conferinţă naţională a PAC - care nu înseamnă, cum ar putea rezulta din context, Partidul Apucăturilor Contradictorii -, îl vedem pe d-l Nicolae Manolescu supraveghind atent ceremonia de constituire a *Ligii oraşelor democrate*. La început, conform principiului "să vezi şi să nu crezi", mi-am zis că privirea mă înşeală sau că Televiziunea recurge la o manevră de compromitere a opoziţiei. Cum însă, între timp, citind chiar volumul *Teme 4* al d-lui N. Manolescu, am constatat că privirea îmi funcţionează normal şi cum PAC nu a emis vreun comunicat de dezminţire, mă văd nevoit să admit realitatea evenimentului, mai puţin nerealismul lui.

Oricum am întoarce-o - evident, nu din drumul ei triumfal - respectiva ligă stîrneşte unele nedumeriri. Surprinde mai întîi docilitatea necondiţionată cu care primarii pacişti proaspăt investiţi electoral s-au perindat pe la podiumul prezidenţial al partidului pentru a-şi depune încovoiaţi - din necesităţi practice, desigur - semnătura pe actul de constituire al unei ligi căreia adjectivul *democrat* îi înnobilează forma, dar îi alterează conţinutul, pentru că instituie un periculos *apartheid politic*. Democrate ar fi, deci, doar acele oraşe care, prin jocul procentelor electorale, au desemnat conducători pacişti. Celelalte (Iaşi, Oradea, Craiova şi multe altele) mai bîjbîie încă în întunericul ne-democraţiei sau aparţin *altei* democraţii, de unde ar rezulta că deocamdată doar în structurile amintitei ligi se practică democraţia *reală* şi se pune, probabil, la cale "făurirea" democraţiei *multilateral dezvoltate*.

E de reflectat apoi dacă respectivii primari aveau dreptul ca, supunîndu-se unei discipline de partid, să se sustragă de la regulile disciplinei administrative, conform cărora decizia de afiliere la ligă ar fi trebuit să rezulte din votul Consiliilor municipale - destul de heterogene politic. Neprocedîndu-se astfel, se creează impresia - falsă oare? - că viaţa oraşelor se află în continuare la discreţia unui partid (altul decît pînă în 1989) care decide de la centru direcţia de urmat, ignorîndu-i autonomia şi specificul.

Nu în ultimul rînd, procedeul de asociere teritorială după criterii politice determină multe şi grave întrebări în perspectiva alegerilor legislative şi prezidenţiale. E de presupus că alegerea d-lui Nicolae Manolescu în funcţia de preşedinte al statului (era să zic al Republicii, dar ştiu că termenul îi displace) nu va rezulta, matematic vorbind, din procente majoritare în toate zonele ţării. Vor fi probabil judeţe în care oamenii, "nedeprinşi cu democraţia", vor da voturile lor altcuiva. Ispitit, cum se declară, de calcule matematice va dispune viitorul preşedinte al ţării constituirea a două teritorii româneşti - unul democratic, celălalt nedemocratic -, după criteriul rezultatelor electorale? Orice e posibil, dacă e să dăm crezare unor mărturisiri făcute tot într-un articol din 1979 reluat în volumul *Teme 4*: "Inteligenţa instituie criterii şi, deci, o ordine anumită în lume; prostia, din contra, naşte dezordine, căci suprimă criteriile şi instituie arbitrariul". Sau: "Lucrurile în sine (şi oamenii, şi ţara? -n.n.) îmi sînt indiferente: mă fascinează analogiile, raporturile, categoriile, tipurile, schemele".

Criterii şi scheme ne oferă, după cum se vede, d-l Nicolae Manolescu. Mă tem însă că asemenea "criterii" se confundă inevitabil cu arbitrariul, iar asemenea "scheme" trasează contururi îngrijorătoare pe harta ţării. Prefer să închei cu imaginea criticului literar de anţărţ, care, polemizînd cu o teză a lui McLuhan, scrisă prin 1982, în articolul "Descoperirea Americii": "Prefer să amîn răspunsul. Ca să nu se creadă că am pretenţia, în 33 de zile, de a fi descoperit America". Nu ştiu dacă răspunsul îndelung amînat este cuprins în iniţiativa mai sus discutată. E sigur însă că, aplicînd aceleaşi principii matematice la care aspiră d-l Manolescu, sporirea numărului de zile destinate "descoperirii Americii" a determinat în mod fatal, micşorarea numerică a celorlalte petrecute pe la noi, numai în zonele democratice, desigur.

Andrei GRIGOR

Difuzorii particulari din Capitală şi provincie, care doresc să distribuie revista *Literatorul*, sînt rugaţi să ia legătura cu redacţia la telefonul (90) 17.10.23.

Literatorul

Pentru o promptă reflectare a fenomenului literar contemporan, rugăm editurile şi autorii să ne înlesnească accesul la noile apariţii prin trimiterea la redacţie a unor exemplare de semnal. Aceeaşi rugăminte confraţilor noştri de la revistele de cultură.

Redacţia

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

CRONICA LITERARĂ

Eugen SIMION

PROZELE LUI PETRU DUMITRIU

Editura "Eminescu " retipărește într-un singur volum cele opt proze de debut ale lui Petru Dumitriu (*Euridice*, 1947) și piesa de teatru *Preludiu la Electra*, de același, apărută în 1945 în *Revista Fundațiilor Regale*. Prilej pentru cititorul român de azi de a cunoaște unul din puținele debuturi remarcabile în proza din anii '40. Posibilitate, totodată, pentru critica literară de a analiza începuturile unui prozator cu o evoluție imprevizibilă și, sub unele aspecte, dramatică. Comentez în articolul de față numai povestirile din *Euridice*, lăsînd interpretarea modernă a tragediei antice pentru altă dată. Prozele au fost scrise între 1943-1945. Cea mai veche (Niobe) este datată mai 1943, ultima (*Omul cu ochii verzi)* este din noiembrie 1945. Le-a publicat, dacă informațiile mele sînt exacte, Camil Petrescu în *Revista Fundațiilor Regale.* Strînse în volum în 1947, ele au fost primite favorabil de critica literară a momentului. Nu s-a făcut, totuși, prea mult caz de acest debut întrucît literatura română ia brusc, după 1947, alt curs și, în noile circumstanțe, formula epică propusă de Petru Dumitriu devine inactuală. Autorul însuși le ignoră (sau este silit de împrejurări să le ignore) și optează pentru alt stil epic.

Euridice este o proză barocă, mitologizantă în interiorul unei narațiuni parabolice. Ideea de a reactualiza din unghi modern miturile este în spiritul epocii. Jean Cocteau scrie în 1927 tragedia *Orfeu*, Jean Anouilh dă în 1941 o "piesă neagră" cu subiect antic (*Euridice)*, Giraudoux adaptează și parodiază, în stil fantezist, miturile vechi și noi, Gide publică, în fine, ceva mai tîrziu (în 1946) o interpretare modernă a lui Tezeu făcînd din personajul legendar un cinic libertin și hedonist... Nu spun că acestea sînt în chip direct modelele lui Petru Dumitriu; vreau doar să dovedesc că valorizarea miturilor este un fenomen vast în literatura europeană din prima jumătate a secolului.

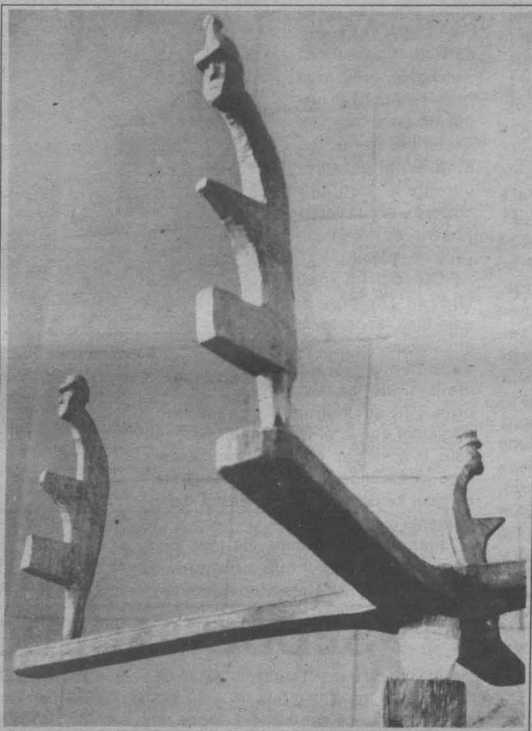
Prozatorul român, abia ieșit din adolescență, se apropie în felul său de miturile grecești, amestecînd elementele de descripție realistă cu reflecțiile despre destinul omului. *Niobe și Argonautica sau Fabuloasa aventură,* primele povestiri din volum, se mențin în limitele atemporale ale mitului. Celelalte (cu precădere *Metamorfoza lui Sebastian Românu)* actualizează temele antice și dă personajelor cu nume mitic o identitate modernă. În toate se vede însă un spirit curios și neliniștit, hotărît să cuprindă într-o proză armonioasă și ornamentală ceea ce naratorul numește, la începutul povestirii *Metamorfoza lui Sebastian Românu*, "vasta desfășurare a lumii în bucăți cristalizate de el numaidecît "... Merită a fi reprodus acest fragment liminar deoarece el poate sugera cititorului ceva despre spiritul și stilul tînărului Petru Dumitriu. Iată-l: "Te voi dezamăgi, oare, Euidice? Așteptați, mă tem, armonioasa mișcare a unei povestiri ornamentale; dar duhul meu, obișnuit în timpul din urmă să rupă vasta desfășurare a lumii în bucăți cristalizate de el numaidecît, e prea violent ca să nu siluiască viața lui Sebastian Românu. Mărturisesc: șovăi între problemele pe care mi le pune acest tînăr. N-ar fi bine, îmi zic, să-i relatez metamorfoza transcriind-o așa cum a fost? Dar face viața oricărui om să scrii multe despre ea? Și chiar dacă scrii multe: cuvintele sînt numai semne ale realității. Istoria lui Sebastian Românu în anii lui tineri ar trebui să fie așadar nu o succesiune de litere sau sunete, ci altă viață la fel: ori deși am oarecari legături cu spiritele sublunare, totuși nimic de a face cu o divinitate pe cît de autoputernică, pe atît de problematică. Dar ce am eu cu adolescența și tinerețea lui Sebastian Românu? Uite: ți-o voi povesti ca să-mi îngădui să stau puțin cu tine și ca să afli ce mi-a spus el despre Asmodeu, care a trăit aici (după cum bine știi) sub numele de Prospero. Voi trece peste copilăria lui Sebastian; proza mea nu e biografică: nu viața totală este obiectul ei, ci puține pasiuni: și mai ales cele care, și punctul unde hotărăsc destinul unui om, feircirea lui, sau suferința și moartea".

Așadar: o mișcare armonioasă și o narațiune ornamentală, cuvintele ca "semne ale realității ", imaginea vastă a lumii prinsă în "bucăți cristalizate ", relația naratorului cu "spiritele sublunare " (cu alte vorbe: cu forțele misterioase ale universului manifestate prin mituri!), fixarea, în fine, a prozei asupra actelor existențiale fundamentale (de la *fericire* la *moarte*) într-o parabolă amplă în care intră, ca simbol, și o divinitate problematică. Acesta este programul prozatorului tînăr în vreme de război și el indică o eludare a tragediei realului și o evaziune în tragicul culturii eline. Sau, pentru a traduce mei exact spiritul povestirilor lui Petru Dumitriu, o transpunere a tragediei existențiale în limbajul miturilor. Limbajul miturilor nu exclude însă, vom vedea deîndată, portretul, fresca socială, descrierea atmosferei generale, o minimă intrigă epică și alte cîteva note care țin de poetica veche a realismului. Acestea anunță pe autorul de mai tîrziu al *Cronicii de familie* și al *Biografiilor contemporane.*

În *Euridice* domină însă, cum am precizat deja, stilul mitologizant și parabolic, înțelegînd prin *parabolă* și dispoziția pentru idei, plăcerea de a căuta, prin dialog, soluțiile posibile pentru om de a ieși din condiția tragică. Este exact ceea ce face Petru Dumitriu în aceste parafraze. *Niobe* sugerează cruzimea geloziei divine și singurătatea tragică a femeii în fața destinului. Autorul imaginează, în marginea mitului cunoscut, un scenariu epic mai apropiat de necesitățile prozei moderne. Cei doisprezece copii ai mîndrei Niobe capătă în acest fel o anumită identitate: unul este negustor, altul (Alfenor) își inițiază elevii în cultul solar, Lamippe și Melia, gemene, se alătură lui Dionysos și dispar într-o infinită orgie, Melibeea și Xanthos încalcă legea morală (complexul oedipian) și, după ce păcătuiesc, se sinucid. O fiică, Eunoia, măsurată și liniștită, piere într-o căsnicie mediocră. Unul singur dintre fii, Amfion, scrie poeme și acesta ar putea fi un simbol al scriptorului care înregistrează tragedia. Nu se salvează însă nici el pentru că poemele sale sînt pure jocuri ale unui spirit pustiit. Niobe își pierde, rînd pe rînd, copiii și ultima ei reflecție în fața tragediei care o lovește de douăsprezece ori arată resemnare și scepticism. Sîntem deja departe de spiritul tragediei antice și mai aproape de scepticismul omului modern: "Nu știu cine mi i-a luat, o, străine, zise Niobe. Nu voi încerca să mă amăgesc, clădindu-mi lumi fantastice, unde ne-am putea regăsi. A fost o întîmplare totul; repetată de douăsprezece ori, și de infinite ori înaintea mea "

Argonautica este un "jurnal mincinos " al unei călătorii fabuloase. Tot aici apare, mai clar, și forma epistolară a prozei. Cineva, nu se știe cine, dar, oricum, un bărbat îndrăgostit, înțelept și tragic scrie unei Euridice imaginare despre tragediile antice și întîmplările actuale, confundînd deliberat planurile. *Argonautica* rămîne, totuși, în sferă mitologică, deși referința la Natanael trimite la Gide și la etica voluptății și a eroismului prezentă în literatura din primele decenii ale veacului: "Războinicul este înăuntru. Natanael, învață asta. Căci pînă acum nu te-au învățat decît să te bucuri de roadele lumii, dar ție îți trebuie mai mult decît frumusețea fructelor și ale cărnii: deci tu ascultă de la mine mesajul și învățătura părinților noștri și a mamelor: înăuntru este războinicul, neatins, nemișcat, rece și surîzător, iar în jurul lui scînteiază sabia. Se frînge ca la sfîrșit: el se cufundă în pămînt, ca Don Juan la sfîrșitul dramei, în timp ce cadavrul tău, Natanael, putrezește pe cîmp."

În viziunea naratorului modern, Iason face o călătorie inițiatică ("prieteni, să ne încercăm și să ne aflam limitele în această rătăcire primejdioasă ") și, înainte de a căuta aur, caută un zeu unic

Vîrtelniță (zona Sucevei)

în care să creadă. Ajunși la Templul Cabirilor și al Tuturor Zeilor, argonauții participă la o dezbatere despre "Zeul inexistent ", zeul ideal, așa cum și-l imaginează oamenii. Armenida vede în el un zeu casnic, pedagogic, model pentru copii. Asiana, sora ei, îl gîndește ca pe un "Domn al inimilor rănite și îmbucătățite", mai apropiat, așadar, de viziunea creștină, un altul (Euphnes) îl imaginează ca o întruchipare perfectă a metafizicii ("părintele și rațiunea lucrurilor ultime, a celor fără cauze "). Marele Preot recomandă însă taina, tăcerea etc. Stilul acesta vine, evident, de la filozofi și Petru Dumitriu îl va folosi în aproape toate narațiunile din *Euridice* pentru a da o idee despre complexitatea pasiunilor oarbe din om. Iason este un spirit al datoriei, patimile lui sînt calculate. Îndrăgostit de Amazoana și refuzat, acceptă pe implacabila Medeea și se servește de ea pentru a pune mîna pe aurul Colhidei. Fiica lui Aites sacrifică ttotul pentru o pasiune irațională și, fugind cu Iason, se simte purtată în mijlocul universului de "puteri dulci, dar teribile și nemăsurate ". Natura ei tragică este abia schițată și narațiunea se încheie înainte ca mitul să arate răzbunarea teribilă a femeii înșelate.

Cu această parabolă prescurtată, Petru Dumitriu părăsește lumea mitologică și intră, direct în lumea modernă însoțit, se înțelege, de mituri. Euridice, din povestirea cu același titlu, este al doisprezecelea copil al Niobei (în ipoteza autorului), curînd însă ne dăm seama că precizarea de la început este fantezistă. Personajul este, în fapt, un copil răpit de țigani, intrat, mai tîrziu, în măruntele tragedii ale istoriei. Tînără, întîlnește pe matematicianul Asmodeu și cunoaște, prin el, erosul și logosul (înțelepciunea). Totul se petrece, trebuie spus, pe fundalul unei epoci sîngeroase și haotice. E timp de război, pe străzi trec camioane și soldați și matamaticianul Asmodeu, elevul înțeleptului Nigromontanus, este sceptic și fuge de iubire pentru că vede în ea sfîrșitul și suferința. Euridice se instalează în așteptare și povestea, avertizează naratorul, rămîne neîncheiată. Tema ei? O rezumă scrisoarea de despărțire a lui Asmodeu: iubirea Euridicei a provocat forțele adormite ale sufletului și a învins necredința... Dar nu și tragicul existenței, destinul...

Arlechin vorbește despre un "Eros infam " și despre izbăvirea religioasă. Povestirea este însă prea tezistă și stilul ei, de un baroc exuberant, împiedică fluența ideilor. Demonstrativă și incertă, ca epică de idei, este și narațiunea *Dionisiaca*. Ea vrea să sugereze nașterea unui mit și răspîndirea unui cult (cultul bahic, mitul Dionysos). Personajele lui Petru Dumitriu sînt oameni învățați și discută, cu citate din apologistul Tertulian, despre credință și individul copleșit de irațional. Dionysos, se spune aici, este "Celălalt ", este "Altul", forța ascunsă a omului chinuit și mărginit. Agave, mama, apără noul cult eliberator, Penteu, fiul, i se opune în numele unei ordini raționale în lume. Înving, pentru moment, iraționalitatea și misterul. Parabola, prea vizibilă, rămîne în sferă pur eseistică. La fel se întîmplă în povestirea *Pe drumul înspre Damasc* și, într-o oarecare măsură, în *Omul cu ochii verzi.* Divanul înțelepților care caută un sens în lume și o soluție de salvare are loc, în narațiunea dintîi, pe un fundal de apocalipsă. Proza lui Petru Dumitriu are în acest chip și o deschidere spre expresionismul dominant în plastica și în poezia epocii. Nu voi cita acum, din lipsă de spațiu, fragmentele care înfățișează peisaje cuprinse de ciumă și pătate de cadavre putrezite, orizonturi agonice și drumuri pline de spînzurători... Toate acestea au un caracter experimental. Sînt bine scrise și dovedesc ambiția unui tînăr prozator de a exersa cît mai multe stiluri. Prozele, judecate în sine, par azi abstracte, încărcate, pragmatic parabolice. Mă refer, încă o dată, la *Arlechin, Dionisiaca* și *Pe drumul înspre Damasc.* În *Omul cu ochii verzi* ce supără la început este limbajul simbolizant ("Grădina Scaunelor Însorite", "Stăpînul Grădinii Vieților Posibile") și abundența propozițiilor enigmatice și frumoase. Citindu-le, m-am gîndit la prozele fantastice și livrești de mai tîrziu ale lui A.E. Baconsky. Eroul lui Petru Dumitriu este un înțelept nebun, în răspăr cu morala curentă, adept al libertăților absolute. Atmosfera de coșmar și violența erotică este, parțial, bine prinsă. Unele note sînt, totuși, stridente. O femeie țipă în noapte de frică sau plăcere; aceeași femeie se împerechează violent cu salvatorul ei și urlă de bucurie sau frică... Totul se pierde în imprecizia unei proze simbolizante de tip expresionist.

Cea mai complexă narațiune din *Euridice* și, după gustul meu, cea mai reușită estetic este *Metamorfoza lui Sebastian Românu.* Parabola și dialogul înțelepților au, aici, mai multă substanță epică și personajele capătă o identitate mai precisă. Prospero și Sebastian discută despre "nemernicia generală " și despre rădăcinile ființei. Ei caută o soluție și n-o află. Prospero, om al spiritului, scrie un *Tratat* despre necesitatea sfîrșitului lumii. Sebastian, om al faptei, vrea să curme răul din lume prin acțiunea directă. El nu omite crima și, ca un personaj din romanul rusesc, se dăruiește gratuit pentru binele lumii: "Sînt un om care caută să se dăruiască oricui numai să facă " spune el. Prospero trăiește între cărți care spun adevăruri contradictorii și el însuși crede că sînt mai multe adevăruri și că înțelepții și nebunii există laolaltă. E obosit de înțelepciunea cărților și pronunță fraze misterioase: "o anumită oboseală curăță spiritul de greoaiele straie și de lanțurile cărnii (...) Lumea este anulată de întuneric și în mijlocul neantului aparent se mișcă mai ager și dansează duhul."

Nota extatică și crepusculară e bine prinsă într-o parabolă mai amplă. Eroii trăiesc în Pasargarda, unul dintre ei pleacă în Bactrania, altul ajunge într-un ținut în care oamenii sînt închiși după culoarea ochilor. Motiv absurd care sugerează teroarea politică a epocii. Sebastian salvează pe Armanda printr-o căsătorie umanitară, o evită ca femeie, apoi, cînd se îndrăgostește de-a binelea de ea, descoperă o ființă înstrăinată și retractilă. Ce urmează este o intrigă veche în circumstanțe noi: Armanda atrage pe scepticul Prospero și, după ce acesta descoperă bucuria simțurilor, fuge în lume lăsînd celor doi cîte o scrisoare justificativă. Scuza lui este că greșeala lui mică se pierde în marea de greșeli a lumii... Experiența îl maturizează pe Sebastian și-i deschide calea spre inima și trupul împietritei Armanda. Naratorul, de față la toate acestea, comentează metamorfoza lui Sebastian Românu și bucuria lui obosită și ironică. Epica este, aici, mai legată și simbolurile slujesc bine parabola. Textul este complex, prozatorul vizionar este dublat de un analist de multe ori pătrunzător. Efortul prozatorului este de a prinde, nu numai culorile unei lumi în apocalips, ci și mișcarea imprevizibilă a psihologiei individului în situații capitale (suferința erotică, sentimentul trădării, voluptatea etc.). De aici vor ieși, mai tîrziu, creatorul de atmosferă și portretistul admirabil din *Cronica de familie* și *Incognito*.

❐

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

LUDICUL TENTACULAR

După două volume de nuvele, *Caravana cinematografică* (1985) şi *Trenul de noapte* (1989), ambele premiate la timpul respectiv, Ioan Groşan a surprins cititorul (neavizat), în 1990, cu *Planeta mediocrilor* pentru ca recent să ne propună un "eseu scenic în două acte", *Şcoala ludică**), şi să demonstreze că este "un sclipitor dramaturg postmodernist" (Ion Vartic).

Scrisă în cîteva luni, *Şcoala ludică* a fost pusă în scenă, iniţial, în primăvara anului 1978, de grupul Ars Amatoria, al studenţilor Facultăţii de Filologie din Cluj. Ioan Groşan a fost, de altfel, mentorul spiritual al grupului, o personalitate incontestabilă a spiritului ludic ce a animat, timp de patru ani, Ars Amatoria.

Şcoala ludică se înscrie în categoria teatrului nou, care nu imită nimic, nu încearcă să creeze iluzia realităţii, adresîndu-se, pe faţă, facultăţilor imaginative ale spectatorului ("Facem apel călduros la capacitatea dumneavoastră de imginaţie" spune, chiar la început, neutru şi impersonal, Actorul 6).

O trupă de actori, aflată în faza repetiţiei finale în vederea premierei, trece în revistă cîteva din momentele de vîrf ale evoluţiei artei teatrale. O face însă din perspectiva, deliberat asumată, a reliefării conceptului de ludic, a ideii că viaţa, în general, se poate subsuma jocului, în multiplele sale valenţe. Subiectul în sine contează însă prea puţin, la fel ca şi structura piesei, improvizaţia - element din recuzita commediei dell' arte - fiind esenţială. Jocul, în accepţia dată termenului de J. Huizinga, aproape că se hiperbolizează. "N-aş putea afirma cu siguranţă - spune Regizorul la un moment dat - că cineva joacă un rol anume, un singur rol. Tocmai aici e tot spectacolul: fiecare poate juca - sau trebuie să joace - orice rol posibil. Jocul este o continuă potenţă: a fi în stare, în orice moment, să faci orice, a fi mereu disponibil".

Cu voia Autorului, dar spre indignarea Regizorului care nu poate depăşi convenţia, deşi iniţial a acceptat-o, jocul, spiritul ludic se perpetuează, iar în final masca ludică, în spiritul pirandellian, nu mai poate fi smulsă: "Refuz să scriu acum ceva dramatic - spune Autorul - să lăsăm totul aşa... Şi dacă totul se poate sfîrşi comic?"

Dimensiunea ludică, prin forma ei firească de manifestare, comicul, spulberă convenţiile, statornicite de-a lungul anilor, şi eludează, pînă spre final, adevărul, reperabil în toate artele poetice, document, potrivit căruia teatrul este o convenţie. Convenţiile însă se schimbă, Ioan Groşan cunoaşte acest adevăr şi, ceea ce rezultă este o splendidă demonstraţie scenică despre cum convenţia teatrală îşi pierde substanţa şi poate deveni, sub ochii noştri, realitate.

Prin ludic, tragicii greci îşi pierd dimensiunea tragică, commedia dell' arte se amplifică şi se generalizează, aruncînd lumini asupra întregului text, realismul şi metafora scenică, cvasi-prezente la Cehov, Ibsen şi Caragiale, autori programatic avuţi în vedere de Ioan Groşan, îşi îngroaşă trăsăturile pînă la grotesc, efectul de distanţare, uzitat de teatrul expresionist, se transformă în efectul pirandellian al teatrului printre spectatori, în fine, absurdul, prin lipsa motivaţiei, dispare, deoarece jocul presupune reguli, iar ele, o dată acceptate, trebuie respectate.

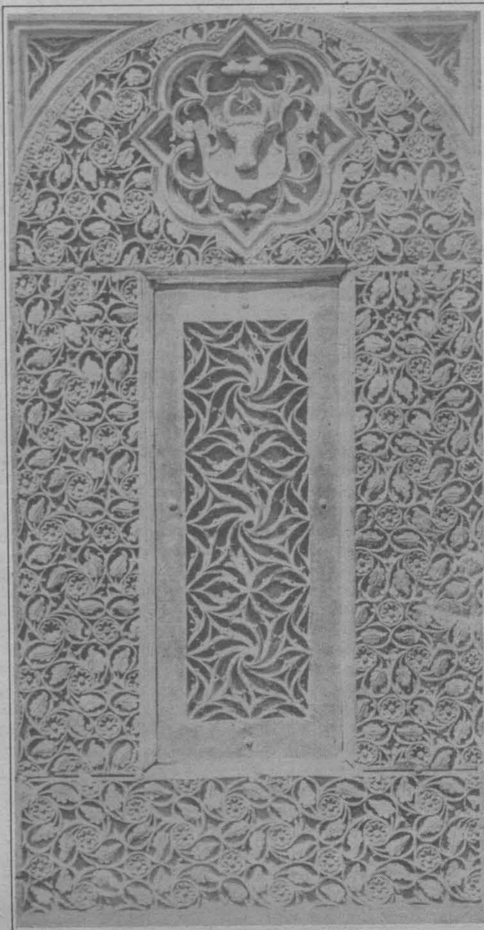
Teatrul de idei al lui Ioan Groşan, în manieră ibseniană, permanentizează, de fapt, o singură idee, a ludicului tentacular care nu iartă nici măcar structura intimă a clovnului. O întreagă evoluţie teatrală a statuat, în clovn, un personaj care stîrneşte rîsul tocmai prin comportarea sa naturală, prin aerul firesc cu care execută acţiunile cele mai excentrice, precum şi prin totala sa neputinţă de a îndeplini gestul cel mai uzual, dînd astfel părerilor curente şi lucrurilor obişnuite din universul nostru cotidian un sens neaşteptat.

Clovnul lui Ioan Groşan (Actorul 6) este însă "impersonal şi inflexibil", el nu are sentimente (şi nici idei), tinde să exprime, în acelaşi spirit pirandellian, tragismul comic al înstrăinării. Clovnul este, în acest caz, personajul de-mascat, care îşi ascunde, vizibil, firea adevărată, comicul lui derivînd din contrastul dintre aparenţă şi esenţă.

Ioan Groşan propune, de fapt, prin *Şcoala ludică*, o nouă orientare a teatrului postmodernist: jocul in nuce, dezvelit de idei, ludicul ce contopeşte, într-o sinteză originală, existenţa umană şi meditaţia, realitatea şi metafora, viaţa şi poezia.

Horia POP

*) Ioan Groşan: *Şcoala ludică*, Editura Ghepardul, Colecţia "Cîntăreaţa cheală", 1991.

Uşa bisericii Mănăstirii Tazlău

UN POET, pur şi simplu

Recent, glorioasa - pînă acum - editură gălăţeană Porto-Franco a trimis în librării un nume nou de poet, pe Ion Potolea, cu un volum*) de 70 de pagini (51 de poezii), de o valoare certă, oricum am judeca lucrurile, care îl aşează pe autor în rîndul celorlalţi confraţi din "oraşul de la Dunăre", mai mult sau mai puţin cunoscuţi cititorului de poezie: Ion Trandafir, Simion Ajarescu, Paul Sân-Petru, Sterian Vicol, Corneliu Antoniu, Ion Trif Pleşa, Vasile Sevastre-Ghican şi alţii.

Deşi nesupus în genere normelor prozodice tradiţionale, Ion Potolea nu-şi face din aceasta un titlu de glorie, ba chiar, pe alocuri, se lasă furat de maniera înaintaşilor îndepărtaţi, folosindu-se de rimă şi de ritm, pe anumite segmente şi de măsură, cu voluptatea cu care o făceau aceştia din urmă acum o sută şi mai bine de ani. Bunăoară, piesa titulară - *Domn cu joben* -, în care poetul imaginează, poate, fie un Diogene contemporan umblînd după un om cu luminarea, fie un Socrate, la fel de contemporan, care îşi caută (tot cu luminarea) zeama de cucută, începe în stilul alert, de o modernitate care vine dinspre figuraţie artistică şi vocabular, dar şi dinspre alura de proză ritmată (căci rimă nu este) a versurilor: "Înmănuşatule domn, încostumat de călătorie,/ căzut din cer în gara pustie a tîrgului meu/ stingher, domnule elegant şi distant ca un/ antreprenor, milionar anticar de nori,/ pe-aici n-a trecut niciodată un tren, degeaba/ aştepţi, îngheţatule domn cu joben". Strofa din finalul poemului, însă, deşi nelipsită de abilităţi care menţin nealterată impresia de modernitate - ca în *Ocolul infinitului mic*... al lui Marin Sorescu, să zicem -, respectă tradiţia cu toate ale ei (inclusiv plasarea unor rime interioare). O reproducem: "În tîrgul acesta am veri păcurari,/ trei oţetari, buni cuţitari şi-ntre ei -/ uşoare verişoare, o mătuşă de ierburi paparude şi alte cîteva rude. Cu părul galben sora mea/ de carpen prinde moluşte şi gîşte prin ape/ pe aproape de gară, gara eu am făcut-o/ din geamuri de ceară, dar nici într-o seară/ n-a trecut pe-aicea vreun tren,/ îngheţatule domn cu joben." Această *aşteptare în van* pare a fi o obsesie a poetului, benefică desigur, de vreme ce într-o altă piesă a volumului - *Dimineaţa* - ea generează versuri mai mult decît onorabile: "Erau:/generalul de praf/ generalul de apă/ generalul de brumă./ De mult se sfîrşise războiul/ unde luptaseră fiecare cu fiecare,/ fără să moară nimeni./ Dar armatele au rămas pe această cîmpie,/ cu faţa spre generalii lor, aşteptînd./ Au ruginit armurile, maşinile,/ caii şi chiar bucatele lor/ de praf, de apă, de brumă,/ şi vîntul rugina o vîntură/ iar ei nu se mai văd, deşi sînt acolo/ aşteptînd în locul unde,/ cîteodată, ţi se pare că vin zorile."

Necunoaşterea de către poet, mărturisită, a termenului de finalizare a aşteptării, exprimată interogativ-retoric într-un poem intitulat *Casă la Slivna*, adaugă respectivei stări alte valenţe artistice demne de atenţia cititorului: "Tot aşteptînd tot foşnind/ printre sori de mătase verde/ în coridorul de lemn cariat de miresme/ cît a troienit afară mohorul şi bălăria?/ cît a înflorit umbra vişinului/ prin cănile sparte de frig?"

Unele din poeziile din volum sînt foarte scurte, un fel de haiku-uri. *Noaptea*, bunăoară, este numai atît: "O tăcere de smoală/ între doi greieri/ înşurubaţi în poem." De asemenea *Pastel laic*: "Sunetele albe se dezvelesc precum copiii în somn/ lîngă o tînără ţigancă de mure." În fine, *Rădăcini*: "Bărbaţi se întorc/ cu topoarele sure,/ tăind o ninsoare/ precum o pădure."

Fără nici o îndoială, "localismul creator" de la Dunăre sporeşte în substanţă cu volumul de versuri *Domn cu joben*. Dacă nu este unul dintre aleşi, Ion Potolea este cu siguranţă un poet. Un poet, pur şi simplu.

Marcel CRIHANĂ

*) Ion Potolea: *Domn cu joben*, Editura Porto-Franco, Galaţi, 1991.

PSEUDOMACEDONSKI

Înainte de a răsfoi subţirele volum de versuri*) scris de George Grigore am trăit cu senzaţia că mă aflu în faţa unui discipol al poetului care, la noi, anunţa, prima dată, modernismul ca o nouă eră a poeziei. Iluzia şi deziluzia provin din invocarea Bagdadului (chiar şi în titlu) dar nu în maniera emirului macedonskian, ars de viziuni fantastice, ci tern, palpabil, fără simbolică. Autor de poezii stîngace şi al unor improvizări ce nu trebuiau încredinţate încă tiparului, George Grigore a locuit însă, o vreme, la Bagdad, lăsîndu-se, în calitate de cunoscător al limbii arabe, ademenit de gîndirea aforistică a locului: "Şi, de cele mai multe ori, în discursurile voastre,/ gîndirea vă este pe jumătate ucisă,/ Fiindcă gîndirea voastră este o pasăre a înălţimilor, care,/ în colivia cuvintelor, izbuteşte doar să-şi/ desfăşoare/ aripile, dar nu poate zbura" (Kahlil Gibran - *Profetul*). Poetul (titlu care reprezintă neîndoios o aspiraţie ce ar trebui întărită şi de talent) se înşeală şi-n credinţa că, în acest citat, se află esenţa poeziei deoarece textul se referă la raportul limbă/gîndire, nu la poezie ale cărei reguli, fără a ignora cele spuse mai sus, sînt altele.

O adevărată hecatombă de sintagme, cu mult depăşite de experienţa poetică, ("laturile inimii", "inima poemei", "păsările albe", "inimile arse de dor", "sînul alăutei", "dalba floare", "stele ale clipei", "sudoarea unei munci") e prezentă în cele cîteva zeci de versificări. Oricît de mult am conta pe invocarea contextelor emoţionale, aceste radiografii nu pot convinge că aparţin poeziei. Versurile se vor scurte, nervoase, esenţiale, dar sînt numai nişte banale înşiruiri de cuvinte.

Temele ar fi interesante - iubirea privativă de conţinut, impactul cu o natură străină, alienare şi melancolie prin străinătăţi - însă "tratarea" e strivită sub încărcătura de istoricitate (Babilonul şi Tigrul, fluviul) în faţa căreia conştiinţa creatorului nu-şi poate anula complexele.

Aproape nici un vers nu atrage atenţia.

Cît priveşte aspectul grafic, *Primăvară la Bagdad* beneficiază de aportul unui tînăr artist, Dan Perjovschi, asupra talentului căruia nu avem nici o îndoială: e nu numai autentic, ci şi în plină ascensiune.

Lucian CHIŞU

*) George Grigore, *Primăvară la Bagdad*, Editura Iacobi, Bucureşti, 1991.

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

RĂZLEȚE

Marin SORESCU

AMPRENTĂ DE NAS

Ioniță al lu Burghiu a pățit-o.
Li se punea hîrtia în față.
Oamenii încrucișau mîinile, ca să nu semneze.
-Pune degetul aici!
-Nu știm carte noi. Nu știm. Femeile își băgau mîinile
în sîn. Bărbații le puneau, ori la spate,
Și se țineau cu una de ailaltă, ori le încrucișau pe piept.
Ziceau că nici deștiul nu nimeresc să-l pună, dacă nu știu carte.

Îi chemau pe rînd, într-o odaie a Comitetului Provizoriu
-Așa-i zicea primăriei. Totul era provizoriu. Numai pămîntul
Voiau să-l ia pe tot, definitiv. Niște hăia, grași, rumeni,
Burtoși, veniți de nu știu unde, să te lămurească.
În cămăruța aia, cum intra țăranul, sfrijit, speriat,
Nebărbierit, făcînd pe bolnavul, înțepenea. Punea ochii
În dușumea - prefera să se uite cum intră
Motorina în dușumeaua aia veche, decît să vadă foaia de
Hîrtie care-l aștepta pe masă, gata scrisă.
(Hîrtie se găsea atunci pentru cereri).
Și, cum sta el așa, unul din comisie venea și-i
Trăgea c-o pensulă cu tuș pe vîrful nasului
Și altul, pe la spate, îl împingea de cap.
-Hai, apleacă-te aici!
-Păi, dacă nu știu să mă iscălesc! Nu se-nvăța carte pe vremea
Mea.

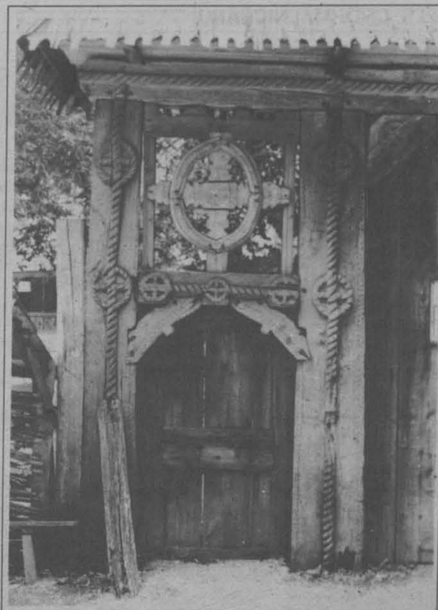
Da' ăla, îl tot apleca de cap... pînă-l băga cu nasul în cerere...

Și asta era iscălitura. Cu tuș, cu vîrful nasului.
Așa s-a pomenit înscris Ioniță al lu Burghiu.

Dar alții dădeau din mîini și se apărau.
Lor ce le făceau?
Le făceau clăbuc de săpun, cu sare, într-un lighean.
Era noapte, că-i chemau la sfat tot noaptea.
Dacă nu veneau singuri, îi aduceau cu căruța lui Ciușe,
Din Gura Racului. Slăbiseră ăi cai tot cărînd lumea
De la deal la vale, că numai îi aduceau - de întors se întorceau pe picioare, împleticindu-se
În aprinsul lămpilor începeau să-i strîngă,
Să-i lămurească.
-Măi, fraților, de ce nu lucrează și ăștia la lumina zilei
Ca ăi cinstiți? De ce tot noaptea, noaptea, ca tîlharii?!
Eu nu mă duc!, zicea Petrică al lui Nete.
Da-l găseau, îl prindeau prin grajd, pe sub pătul,
În gluga de coceni - îl puneau în căruța lu frate-su
Și-l trăgeau o tîră pînă la primărie.
-Vino-ncoace! ziceau, cum îl vedeau că intră, plin de
Paie, de gogleze, cu barba încîlcită.
Și-l băgau în camera de alături.
-Vrei să semnezi? Ai lămurit muierea?
-Nu, că e bolnavă.

Trimiteau pe gardian, cu căruța. O scoteau și pe ea,
De la porci, din coteț, unde încercase să se ascundă.
Îi puneau de față.
-Atunci, cam cînd poți dumneata?
-Păi, să vorbim și cu copiii, că e pămîntul lor.
Ei ziceau să mai amîne.
Copiii erau pe la Craiova, pe la școli.
-V-ați făcut baie de curînd?
Și-o luau întîi pe Vitilina. Unul o ținea și altul o spăla
Pe cap cu săpun și cu sare. Și clăbucul ăsta intra în ochi.
Femeia țipa, da din mîini.
La urmă îi dădea ăla cu tuș pe nas...
Și-altul îi lipea hîrtia...
După aia îl luau și pe el...
Mai și rîdeau:
-Ei, lasă că pînă vin copiii
Vă găsesc cu treaba făcută...
De ei o să aibă statul grijă.

Și asta era semnătura.
-Acum puteți să vă duceți acasă. Da' căruța pleca,
Mergeți pe jos pînă la Racu... Ba, dacă vă grăbiți,

Poartă din leud (Muzeul Satului)

Poate o prindeți.

Anica lui Nae, cînd a ieșit de acolo, oarbă de sare,
N-a mai nimerit drumul, o luase pe Bisa în deal,
Pe vîlcea. Se lovea cu capul de copaci și blestema!
-Aleagă-s-ar praful! Pulberea să s-aleagă de satul
Ăsta, orbeților!
Să ajungeți să vă-ngropați în pămîntul meu
Și să nu vă rabde pămîntul, să ieșiți din groapă
- Cu tron cu tot, să vă scoată apa... să plutiți morți,
Jagardelelor!
La fel au pățit-o și Marin Fănache și Gheorghe Roncea.
Pe ăsta ziceau că-l spînzură în stejar.
Pe Ioniță al Mitrii Bitii, la fel.
Toți se gîndeau: Cu ce mai trăiesc eu, dacă dau tot pămîntul?

Doina POLOGEA

ACVARIUL

Nu mai văzuse niciodată ceva atît de frumos. Poate, în afară de curcubeu. Pe măsuță, în acvariu, cei doi pești se vînau unul pe altul. Se plezneau cu cozile, furioși, se-ndepărtau, se pîndeau, se repezeau iar, gata să se nimicească. Coborau și se ridicau deodată, se roteau învolburînd apa, scăpărau scîntei, se izbeau de sticla acvariului și se pulverizau. Apoi iar țîșneau din jerba de scîntei, nu zdrobiți, ci întregi, mai înverșunați. Și tot acvariul strălucea.

Filip, emoționat își încleștase puternic degetele pe clanța ușii. Auzi vocea mamei, ușor schimbată: "Te rog să ieși! Te rog să ieși imediat!" Și abia atunci văzu, pe cearceafurile albe, corpurile lor de oameni mari, goale. Inima i se strînse nu știu cum, a milă. Corpurile de oameni mari nu trebuiau să fie niciodată goale, asta le făcea așa de neajutorate, iar el, un copil, nu putea repara nimic. Așa că îi păru rău. Mîna mamei zvîcni și trase cearceaful deasupra. Acum ridică iar ochii, se uită la acvariu. Erau totuși frumoase corpurile de oamnei mari goale, gîndi. Străluceau și ele, ca și peștii.

Ieși în vîrful picioarelor, trăgînd ușa după el. Vedea peștii în fiecare zi, mîncînd, dormind, zbenguindu-se, dar niciodată nu-i mai surprinsese astfel: tăinuindu-i ceva al lor. Poate că asta, lucrul pe care nu-l înțelegea la ei îi făcea să pară atît de frumoși. Și mama? Mama de ce-l oprise să-i vadă mai mult? Oricum, îi fusese de-ajuns ca să se simtă acum fericit.

Se așeză pe taburet, la bucătărie și, îndepărtînd de pe masă cănile cu resturi de ceai, își puse cărțile și caietele lui. Uneori își făcea aici lecțiile. Mama frămînta aluatul pentru cozonaci pe jumătatea ei de masă, iar el scria. Din cuptor, mirosul se împrăștia în toată casa, apoi cobora peste caietele lui și, în mod sigur, dădea un ajutor cifrelor: să se adune, să se scadă, să se înmulțească, să se împartă. Acum, maică-sa nu mai apărea lîngă el ca să întindă aluatul și, iată, nici cifrele nu mai știau ce au de făcut. Filip trase cu urechea: ușa apartamentului se deschisese și, pe prag, ea și bărbatul străin șușoteau ceva. Apoi bărbtul plecă (Filip lungi gîtul, dar nu reuși să-l vadă), iar mama lui se întoarse în cameră. Tîrziu, se hotărî s-o strige. Ea veni și se lăsă moale pe taburet, lîngă fereastră, privindu-l ca și cum nu l-ar mai fi văzut niciodată. Îi spuse că și-a cheltuit toți banii între cofetărie - și se miră că-i spune asta, în loc să-i vorbească despre ceea ce iubea el cel mai mult, adică despre pești.

- Filip, o auzi pe maică-sa, Filip, dacă vine tata să nu-i povestești ce mi-ai povestit mie, cum ți-ai cheltuit banii pe prăjituri și nici că ai plecat astăzi mai devreme de la școală...și ce ai mai făcut.

Cu mîna întinsă, ușor tremurătoare, ea răsturnă toate bețele dintr-o cutie de chibrituri și le răsfiră pe masă.

- De ce să nu-i spun? se miră Filip și, aplecîndu-se, trase o parte din bețele de chibrituri înspre el, ca și cum ar fi vrut să joace un joc.

Atunci scăpărară toate bețele deodată. Sau așa crezu în primul moment. Că au luat foc. Lovitura primită peste frunte îl amețise. Își ascunsese fața în spatele brațului ridicat. În picioare, cu gura schimonosită, maică-sa se pregătea să-l mai lovească o dată.

- De ce dai? se smiorcăi, întinzînd mîna și apucînd-o de cordonul rochiei, cordon care îl salvase în atîtea clipe grele. O auzi oftînd, în timp ce-i smulgea cordonul din mîini. Știa că nu se terminase. O bătaie era întotdeauna o bătaie. Dar pentru ce - de data asta? Maică-sa, care stătea acum cu fruntea lipită de vitrina dulapului ascultînd cum zăngăne paharele nu-l lovise niciodată fără o explicație. O va găsi și de data asta. Chiar dacă nu pe cea adevărată - îi dete prin gînd.

- Mi-ai adus în casă acvariul, o auzi, cu peștii ăia oribili, anume ca să curgă apă din el pe parchet.

- Dar n-a curs apă din el pe parchet!

- Ba da.

Acum paharele din dulap zăngăneau de-a binelea, ciocnindu-și cupele unele de altele. Dar fără să-și spună "noroc", gîndi băiatul.

- Doar o dată, cînd le-am schimbat apa, am vărsat o cană...

- Și de atunci parchetul stă să putrezească.

De data asta palma căzu pe obrazul stîng. Băiatul nu se feri. O privea doar, fascinat. Greșise cumpărînd acvariul? Greșise că venise de la școală mai devreme? Că intrase în cameră? Corpurile acelea necăjite, de oameni mari... doar îi fusese milă de ele...

Cînd sosi următoarea palmă, Filip se trase înapoi, căzu cu scaun cu tot în colțul bucătăriei. Nu simți vreo durere. Se pomeni doar jos, cu becul din tavan făcîndu-i cu ochiul și cu un picior de scaun în brațe. Îl pufni rîsul. Hohotea sub masa și scaunele care se învîrteau.

- Hai, hai, făcu maică-sa împăciuitoare, ridică-te o dată!

Îl apucă de cot, îl trase în sus. El țopăia scuturîndu-și pantalonii murdari de firimituri, așeză scaunul la loc. Maică-sa scoase din dulap planșeta pe care făcea cozonacii. Altădată i-ar fi spus: "Stau cu tine să văd cum îi faci!" Acum se așeză la locul lui, întinse coatele peste caiete, o privi cum cerne făina, cum sparge ouăle, cum toarnă zahărul și mîinile i se încleiează în aluat, apoi spuse:

- Mamă, dar cine era bărbatul care...?

Maică-sa încremeni cu lingura de lemn în mînă. Acum ea îl privea, fix, cu spaimă și obrajii i se coloraseră puternic. O să-l bată iarăși. O să-i spună despre parchet sau despre altceva și o să-l lovească. Dar, oricum ar face-o și oricît de tare, el se simțea puternic, durerea se separase de el, rămăsese de cealaltă parte a gîndului cîștigat: "Cînd am intrat în cameră, am văzut jocul peștilor în acvariu și i-am văzut și pe ei, goi. Jocul peștilor era frumos, frumos de tot.

Jocul oamenilor mari nu era !".

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Ovid S. CROHMĂLNICEANU

AMINTIRI DESPRE PAUL CELAN

Cînd l-am văzut pe Paul Celan întîia oară? Încerc să-mi amintesc, dar nu reușesc să stabilesc data exactă. În *Contemporanul* din 2 mai 1947 a apărut *Todesfuge*, tradusă de Petre Solomon sub titlul *Tangoul morții*. Ne cunoșteam, deci, atunci, fiindcă anumite amănunte în legătură cu publicarea poeziei nu le-am uitat.

Din grupul prietenilor mei, care asaltau prin anii aceia porțile literaturii, eu singur am avut norocul să pătrund într-o redacție de revistă. Ajunsesem chiar în situația invidiată să mă ocup de paginile literare ale *Contemporanului*. Prietenii mei, ca și mine, își legau mari speranțe de prezența mea acolo; producțiile lor poetice aveau să găsească astfel loc într-un săptămînal foarte citit, ceea ce nu era puțin pentru niște debutanți. M-am lovit însă curînd de o piedică insurmontabilă. Conducerea revistei privea rău orice vers pentru a cărui înțelegere se cerea măcar un pic de imaginație, mai îndrăzneață. Îmi amintesc enormul scandal pe care l-a stîrnit lungul poem al lui Miron Radu Paraschivescu, *Pădurea cu sombre*, cînd a fost discutat numărul în care fusese tipărit. Mai tot ce propuneam eu spre publicare, în materie de lirică, întîmpina obiecția invariabilă: "Ce vrea să spună cu asta?". Era întrebarea care intervenea ori de cîte ori poetul folosea o metaforă în locul exprimării discursive. Nădăjduiam să am o convorbire cu vreo persoană mai descuiată la cap din forurile ideologice conducătoare, să-i explic lucrurile, odată, cîndva... Speranța mea a rămas zadarnică.

Acceptarea poeziei lui Paul Celan a fost pentru micul nostru grup o adevărată surpriză, cu atît mai mult cu cît autorul îi frecventa pe Gherasim Luca și Paul Păun și nu se dădea îndărăt să-și ia libertățile imaginative ale suprarealismului. De aceea, nici nu încerca să publice în *Contemporanul*. Inițiativa o avusese Petre Solomon, care tradusese *Todesfuge*. Poate că reușita se datora legăturii imaginilor, chiar și numai aluzivă, cu o realitate sinistră, foarte prezentă atunci în conștiința publică. Nu e exclus nici ca autorul versurilor să fi fost luat drept un străin care aparținea puținilor supraviețuitori ai lagărelor de exterminare nazistă. Oricum, am fost scutit de astă dată să aud obiecțiile obișnuite, privitoare la obscuritatea poeziei. Toți se făceau că au înțeles perfect ceea ce voiau să spună versurile lui Celan devenite curînd celebre, deși ele ridicau pînă și interpreților avizați nu puține dificultăți.

La apariția poeziei, Paul se număra fără îndoială printre prietenii mei. Cred însă că ne cunoscusem mai înainte, probabil că în noaptea de revelion a anului precedent.

Am sărbătorit sosirea lui 1946 într-o cameră de subsol pe strada Poenaru-Bordea, dacă nu mă înșel. Locuia aici o pereche de artiști maghiari, el picta, ea făcea caricaturi pentru *Scînteia*. Nu erau instalați prea comod, dar își aranjaseră un interior plăcut. Ca să ascundă igrasia, el transformase petele pereților, acolo unde acestea se întindeau mai vizibil, în inspirate decorațiuni murale, figurînd motive sepulcrale egiptene.

Oaspeții erau Nina Cassian, Vladimir Colin, eu și un bărbat tînăr cu ochi negri, adînci și catifelați. Ședea pe podea, fiindcă lipseau scaunele și noi ceilalți ocupaserăm întreaga margine a divanului din cameră. Paul, dînsul era al patrulea musafir, mi-a făcut o impresie puternică, mai ales prin "numărul" de neuitat, cu care, ca să spun așa, s-a "produs". La un moment dat a început să cînte, căutînd tonul cel mai de jos al vocii. Inițial, deslușeam foarte greu cuvintele, fiindcă erau nemțești, apoi am început să le prind: "Flandern in Not.../ In Flandern reitet der Tod" (Flandra în primejdie.../ Prin Flandra trece moartea călare...). Auzeam pentru prima oară acest vechi și - cum am aflat mai tîrziu - foarte popular cîntec german. Personajul lui principal era moartea în postură de cavaler, invitînd fetele la dans și culegîndu-și recolta funebră din ținuturile pe unde o purta calul ei alb. Cîntecul îmi trezea în minte numeroasele gravuri medievale, inspirate de dictonul creștin: pulvis es. Moartea însoțește în ele, sub mereu alte ipostaze, toate activitățile umane, trimițîndu-și asupra lor umbra neiertătoare. Paul cînta *Flandern in Not* evocînd vremuri îndepărtate, cînd ciuma bîntuia prin Țările de Jos, dar și epoca flagelului brun, din care abia ieșisem. La sfîrșitul fiecărei strofe, izbea cu pumnul în dușumea și rostea articulînd cît mai sumbru sentința-refren: "Ge-stor-ben, Ge-stor-ben", "Ge-stor-ben, muss gein!" (De murit, de murit, de murit, trebuiește!) Așa îmi apare, în cele mai vechi amintiri ale mele despre el, Paul, ca "beauté, ténébreux". Chipul lui smead cu trăsături fine, orientale (era un bărbat frumos), aura misterioasă în care știa să se învăluie, inventivitatea poetică a comportării sale îl ajutau să facă dese și rapide cuceriri feminine. Poseda neîndoios daruri de seducător. Am avut ocazia să observ cît de impetuos le exercita. A fost tot într-o seară, de data asta, la Petre Solomon acasă, cu numeroși oaspeți. Printre cei prezenți se afla și o tînără actriță, Ciuci Marcovici, mai curînd stranie decît frumoasă.

Paul o remarcă imediat și căzu, ca lovit de trăsnet, în transă. Nu se mai dezlipea de dînsa. O botezase, pe loc, "regina mea" și o păzea, așezat turcește, la picioarele ei, dezbrăcat de cămașă, ca un sclav. În afara obiectului acțiunii sale de seducție, pentru Paul nimic nu mai exista. Vorbea șoptit cu Ciuci, fără întrerupere. Pe urmă, a pornit să cînte *Flandern in Not*. Era, am înțeles, piesa de rezistență din repertoriul lui.

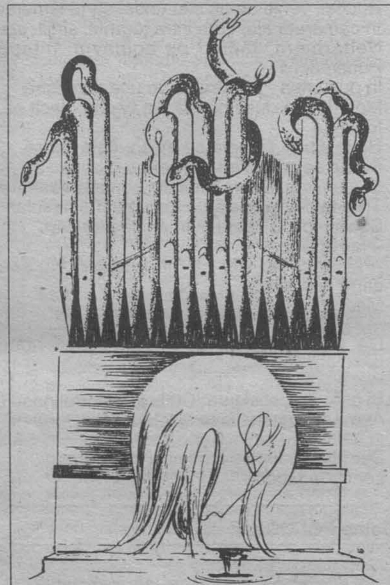
S-a legat între noi o amiciție. Discutam tot felul de lucruri, dar mai ales literatură. În cercul nostru, eu eram pe atunci singurul care știa ceva despre suprarealism. Paul îl descoperise - spunea - cu puțin înaintea izbucnirii războiului, cînd venise în Franța, ca să urmeze medicina. Mi-a povestit cum l-a văzut în carne și oase pe André Breton. Evenimentul avusese loc la aniversarea Comunei din Paris, cînd tradiționalul convoi se îndrepta către *Zidul Federaților*. Paul istorisea însuflețit cum treceau prin fața lui imensele steaguri negre ale organizațiilor anarhiste, fluturînd în bătaia vîntului peste capetele mulțimii. Printre participanții la procesiune, pășea Breton, cu privirile în pămînt, fruntea înclinată și buclele părului alb înconjurînd-o ca un nor imaculat. Văzuse Paul realmente scena aceasta sau citise o relatare a ei? Sigur este că-și procurase ultima carte a lui Breton, *Arcane 17*. Cum reușise, nu știu, fiindcă la data aceea foarte puține dintre cărțile franțuzești nou apărute ajungeau în librăriile bucureștene și costau o avere. Poate îi făcuse rost de prețiosul exemplar o veche iubită a lui din Cernăuți. Pe Calea Victoriei, vizavi de Palatul Telefoanelor, se deschisese un mic magazin luxos, care vindea cărți străine și ea lucra acolo. Cert e că Paul avea volumul și, în el, am descoperit ulterior, Breton descrie o astfel de scenă cu exact aceeași exaltare.

Cînd Celan a părăsit țara, "à l' improviste", suindu-se într-un camion militar sovietic care mergea spre Apus, nu a avut timp să-și ia rămas bun de la toți prietenii săi. Ar fi fost și o neprevedere. Unul din puținii oameni cu care s-a văzut, totuși, înainte de fugă a fost Petre Solomon. Lui i-a comunicat că îmi lasă amintire *Arcane 17*, dar o împrumutase cuiva și-l ruga pe el să efectueze operația de recuperare a cărții și să aibă grijă ca ea să ajungă la mine. Nu am intrat însă niciodată în posesia darului. Cel care împrumutase cartea a profitat de faptul că proprietarul ei dispăruse și a păstrat-o. Dar gestul lui Paul m-a mișcat profund. Îmi transmitea un fel de mesaj secret cu cifrul cunoscut doar nouă. Poate voise să tulbure spiritul meu printr-o coincidență ciudată pe care urma să o descopăr citind *Arcane 17*: O întîlnire din acelea căutate de suprarealiști, fiindcă deschid existenței zilnice poarta miraculosului.

Ne-am reîntîlnit abia "după douăzeci de ani", ca în Alexandre Dumas. Paul m-a dus într-o galerie, unde Gherasim Luca expunea corpuri geometrice străbătute de o lumină fluorescentă roz-verzuie. Nici unul dintre noi nu mai era tînăr. Gherasim Luca albise în întregime, Paul încărunțise, umbla lipindu-se de ziduri și cu spinarea încovoiată, parcă sub o povară apăsătoare. Existau în el, de pe atunci, semnele apropiatului dezastru.

Am încercat să smulg, mult după ce acesta se consumase, date despre împrejurările în care avusese loc. Știam că, la recomandările medicilor, soția lui îl părăsise, fiindcă încercase de două ori să o asasineze în timpul unor crize nervoase. Paul fusese un om vesel, sociabil, fermecător. La Paris, l-am găsit afabil, doritor să afle cît mai multe despre vechii săi prieteni, dar vioiciunea îi pierise. Glumea rar și revenea la ideea că există împotriva lui o cabală în presa literară germană și că înșiși care nu suportă ca un evreu să fie asemuit cu Trakl sau chiar Hölderlin. Umfla enorm o stupidă acuzație de plagiat după Yvan Goll, prompt respinsă și ridiculizată. Mi-a arătat o fotografie a lui făcută în timpul unei vizite în Israel. Purta un pardesiu foarte lung, care-i ajungea pînă la glezne. Ținea capul aplecat și avea o privire speriată, parcă toată moștenirea ghetoului se adunase în el.

Înainte de a se azvîrli în Sena, rătăcise hai-hui prin împrejurimile Parisului. Cioran mi-a povestit că are impresia să-l fi zărit în acele zile, trecînd o dată pe lîngă el, absent și vorbind singur. Un amănunt interesant am aflat de la Alain Bosquet, care fusese și dînsul în relații amicale cu Paul. Soția lui, Gisèle, născută Lestrange, se trăgea dintr-o familie catolică, bigotă. Aceasta privise foarte rău căsătoria. Mai mult, Lestrange tatăl era o figură notorie a regimului de la Vichy și se manifestase ca un antisemit virulent. Tot Bosquet mi-a spus că Paul i-ar fi mărturisit hotărîrea de a-și pune capăt zilelor. Gisèle revenise și el trebuia neapărat să se sinucidă, ca să evite a o omorî pe ea. Nu am surprins însă, de cîte ori am fost în casa lor, la Paris, nici o umbră a vreunei neînțelegeri. Dimpotrivă, relațiile între ei erau foarte atente și afectuoase. Pe Paul îl chinuia, încă din București, un sentiment de culpabilitate. Își reproșa că se ascunsese și nu-i urmase pe părinții săi în deportarea la Bug. Poate astfel scăpau. Remușcarea nu-i dădea pace, mai ales după ce colegul lui de clasă, Weissglas se întorsese cu ambii bătrîni în viață. Un critic scrisese că Celan săvîrșea în lirica sa o răzbunare, obscurizînd pînă la pierderea de sens limba celor care îi omorîseră tatăl și mama. Dar Paul a ales ca idiom de exprimare a gîndurilor și simțămintelor lui intime germana, cu toate că vorbea ireproșabil românește și franțuzește. Refuza să trăiască în țara unde era considerat cel mai mare poet apărut după război. Își cîștiga însă pîinea la Paris, învățîndu-i pe studenții Școlii Normale Superioare să citească *Faust* în original. Era obsedat de soarta evreimii și împărțea patul cu fiica unui antisemit cunoscut, mama copilului său. Ce fantasme îi asediau spiritul, împingîndu-l la destrămare, nu pot să știu, dar informația lui Bosquet ni le sugerează.

Ilustrație de Edgar JENÉ la volumul "Tangoul morții"

După moartea lui Paul, Gisèle Celan a îmbrăcat haina văduvei care nu tolerează nici o indiscreție privitoare la biografia fostului ei soț. A găsit că pînă și cartea, scrisă de Petre Solomon cu o fidelitate amicală exemplară și neconținînd nimic în măsură să deranjeze pe cineva, prejudiciază memoria dispărutului și s-a adresat justiției, cerînd ca volumul să fie retras din librării. A trebuit acum doi ani, la Paris, să furnizez judecătorului o mărturie scrisă că reclamanta nu are dreptate. Ea a menținut însă plîngerea și a obținut, printr-o înțelegere a părților în litigiu, ca editorul să oprească vînzarea cărții, cu tot succesul de care se bucurase. Petre Solomon murea anul trecut, amărît de o asemenea înverșunare inexplicabilă împotriva lui din partea soției prietenului său cel mai bun. Peste nici o lună, era condusă la cimitir și Gisèle Celan. ❐

Paul CELAN la 5 ani

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

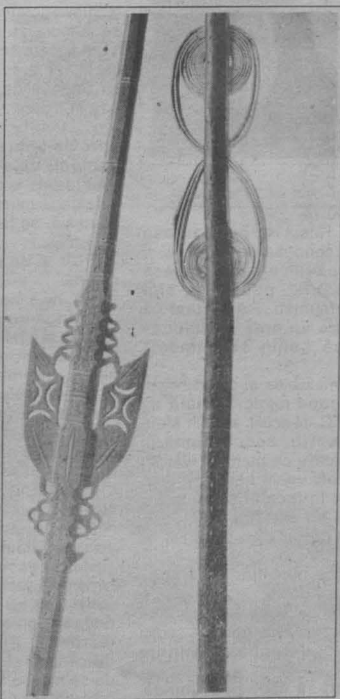
COMEDIA INUMANĂ

Ion BĂIEŞU

Tristeţea vînzătorului de sticle goale

Doi tipi - slinoşi şi zgribuliţi - stau în faţa unui chioşc de cumpărare a sticlelor goale. Fiecare poartă cîte două sacoşe burduşite. Chioşcul e încă închis.

- Ce-o fi cu nea Grigore? De obicei, nu întîrzia.
- Ba da. I se mai întîmplă. Alaltăieri a întîrziat şaişpe minute.
- Aţi fost şi alaltăieri?
- Da. Am fost.
- De cîte ori veniţi pe săptămînă?
- Uneori şi de trei.
- Eu o dată.
- Înseamnă că nu sînteţi un consumator serios.
- Vai de mine! Sînt profesionist.
- Oho! Atunci toată stima. Vasiliu-Muscel.
- Popescu-Vaslui.
- Dar de ce veniţi doar o dată pe săptămînă?
- Din cauza deficienţelor care există actualmente în comerţul nostru de colectare a sticlelor goale. Nu mi se primesc recipiente de vodcă.
- Într-adevăr. Sticlele de import nu se primesc. De ce? Simplu: pentru că nu se exportă.
- Foarte rău. Ce-i cu discriminarea asta? Adică eu, dacă sînt băutor de vodcă, să nu profit de binefacerile care li se acordă băutorilor de vin?
- Într-adevăr, e o inechitate strigătoare la cer. Dar de ce beţi albitură?
- Care albitură?
- Păstîrnacul... Vodca, dom-le! Aşa se zice acum, mai cifrat: dă-mi un păstîrnac mic sau dă-mi o albitură mare.
- Aha! Ce m-aţi întrebat?
- Dacă medicul v-a recomandat în mod expres albitura.
- Da. Din cauză că am circulaţia periferică deficitară.
- Şi cît v-a recomandat?
- N-a precizat. La buna plăcere. M-a conseiat, totuşi, să nu depăşesc zece sticle pe trimestru. La care eu l-am întrebat: "nu vă supăraţi, cîte trimestre sînt într-o săptămînă?" (Cei doi rîd cu voioşie.)
- Mie mi-a recomandat să beau vin roşu.
- Dar de ce? Suferiţi cu stomacul?
- Nu, ferească sfîntul! Am diabet. Şi vinul roşu, acrişor, face bine la glicemie. Cel puţin aşa au stabilit savanţii olandezi. Dar scuzaţi-mă că vă întreb: vodca - sau albitura, cum îi spuneţi dumneavoastră - nu ridică colesterolul?
- N-aţi aflat ce-au declarat savanţii suedezi?
- Ce?
- Că ei nu mai dau doi bani pe colesterol. Poa' să fie şi patru, şi cinci, şi şapte! Cu cît e mai mare, cu atît e mai bine.
- Şi lipidele?
- La fel. S-a dat liber şi la lipide. Transaminazele - la fel! Dar ce s-a întîmplat? Vă văd un pic transpirat.
- Nimic. Am avut un mic vertij.
- Înseamnă că sînteţi nedres!
- Aţi ghicit.
- Eu, dimineaţa, dacă nu mă dreg, nu sînt bun de nimic. Strămoşii romani ştiau ei ce ştiau cînd spuneau: cui pe cui se scoate.
- Dresul este esenţial şi obligatoriu.
- Există în acest sens o parabolă celebră cu Napoleon. O ştiţi?
- Nu.
- Împăratul se afla în dificultate în timpul unei lupte. Ordonă să fie capturat un ofiţer din statul major al inamicului pentru a afla secretul rezistenţei. Misiunea e îndeplinită, ofiţerul inamic este schingiuit în fel şi chip o zi şi-o noapte - nimic. Refuză să vorbească. Atunci unul dintre anchetatori îi face împăratului următoarea propunere: să-l îmbete zdravăn pe ofiţer, iar a doua zi dimineaţă să nu-i dea nimic de dres. "Îmi pare rău, a zis Napoleon, dar noi sîntem un popor civilizat, nu putem folosi metode barbare".
- Într-adevăr, a nu da unui consumator primul ajutor e un gest mai mult decît barbar.
- În acest sens voiam să vă invit după aceea pînă la mine acasă. Stau vis-à-vis. Cu acest prilej aş vrea să vă fac o demonstraţie de spălat automat al sticlelor.
- Automat?!
- Da. Vă înţeleg mirarea, întrucît e vorba de o invenţie personală. Enervat de faptul că nevastă-mea îmi ciobea săptămînal cîte o sticlă, am elaborat această idee. Mai precis am făcut o adaptare a unui mixer şi totul merge perfect. Ştiţi în cîte minute spăl o sticlă?
- În cîte?
- Două şi cinşpe secunde.
- Excelent. N-aţi omologat ideea?
- Nu. Am fost refuzat. Mi s-a spus că nu e rentabilă. Poate din punct de vedere economic. Da, e adevărat. Dar din punct de vedere moral? Închipuiţi-vă, dimineaţa, cînd nesiguranţa mîinilor este oarecum accentuată, ce folos aduce o astfel de mică mecanizare.
- Păcat. Păcat că n-aţi fost încurajat. De cînd nu mai sînteţi în cîmpul muncii?
- De cînd a intrat soţia. I-am zis-o de la obraz: "Dragă, mai trage şi tu, că eu am tras destul!"
- Şi eu i-am zis la fel.
- Şi?
- N-a avut de ales.
- Auzi? Acest nea Grigore îşi cam face de cap! Ştii ce mi-a făcut într-o dimineaţă? Mi-a respins o sticlă pe motiv că avea o pată. I-am explicat că pata este exclusă din principiu, întrucît spălarea s-a făcut la maşina automată. Nimic!
- Trebuia reclamat pentru abuz.
- Sst! A venit. (Cei doi devin, brusc, umili şi fals zîmbitori.) Să trăieşti, nea Grigore!
- Bine-ai venit!
- Sănătos - voinic? ❐

Furci de tors (Transilvania)

Valeriu CRISTEA

O ÎNTÎLNIRE RATATĂ (II)

Am ieşit în sfîrşit din restaurant dar nu ne-am despărţit; la propunerea d-nei Monica Lovinescu şi a d-lui Virgil Ierunca, ne-am continuat seara într-un bar. Şi abia acum, şi aici, degustînd un coniac fin (franţuzesc), m-am hotărît să le spun şi ce le reproşez. Luasem în serios invitaţia d-lui Ierunca! N-a fost propriu-zis o ceartă ci doar o discuţie un pic mai aprinsă. Le-am spus de pildă că măsoară cu două măsuri, că sînt pentru unii mumă, pentru alţii ciumă (n-am folosit evident această expresie *întocmai*). Am apelat, fireşte, la exemplul cel mai flagrant, Sorin Titel, important prozator despre care "Europa liberă" nu sufla un cuvînt, *tăcîndu-l*, dacă mă pot exprima astfel, cu îndărătnicie. Deschid aici o paranteză. Într-un fel, Sorin Titel ne-a însoţit de-a lungul întregii călătorii din iulie-august 1984 (prima noastră călătorie în Occident, şi singura pînă în clipa în care scriu aceste rînduri - martie 1991). Fără ca s-o ştim, nici noi, prietenii lui, nici el, în vara lui 1984 Sorin intrase pe linia dreaptă a sfîrşitului (cînd ne-am întors de la Paris, în 17 august, de-abia descinşi din vagon am aflat de la Lucian Raicu, care venise la gară să ne întîmpine, că Sorin e internat; peste cîteva zile l-am vizitat la spital; avea să se stingă peste exact cinci luni, în 17 ianuarie 1985). Prin iunie, cred, pus, presat de alţii (bunii şi mai ales abilii săi colegi de redacţie) scrisese, neatent cum era, mai ales în chestiunile politice, care de fapt nu-l interesau, un articolaş despre canalul Dunăre - Marea Neagră, ce tocmai fusese, pare-se, inaugurat. Nu lăuda pe nimeni în acel text, în care punea de fapt accentul pe munca oamenilor de rînd. Un mic compromis, dacă vrem, făcut, o repet în cunoştinţă de cauză, la îndemnul stăruitor al altora, care se cam obişnuiseră să-l ducă de nas pe naivul, aiuritul ca om prozator, dar nu unul foarte grav. Ei bine, acest nefericit articolaş a zguduit, aş spune, întreaga Europă a emigraţiei româneşti! De abia ajunşi la Heidelberg (prima etapă a călătoriei noastre), încă nu de tot dezmeticiţi, iată că Sami Damian, vechiul şi înţeleptul nostru prieten stabilit, din 1976, în acel minunat oraş universitar german, nu se mai poate stăpîni, se grăbeşte să "citeze" articolul cu pricina, clătinînd mustrător din cap. Adică: Ce faceţi, voi acolo, la Bucureşti? Ce e cu Sorin Titel? Răspund că nu e nimic cu Sorin Titel, că e vorba de un simplu accident, explicabil în tensiunea în care *noi* trăim *acolo*. Nu pare convins, rămîne intransigent. Închid paranteza. Nu mai ţin minte dacă şi dl. Virgil Ierunca a invocat, în replică, "marea contribuţie a lui Sorin Titel la proslăvirea canalului Dunăre - Marea Neagră". În schimb ţin minte ce mi-a răspuns dl Ierunca (în special cu el m-am ciorovăit noaptea tîrziu, la bar) cînd i-am obiectat că scriitorii îndrăgiţi de ei nu sînt criticaţi niciodată, nici chiar atunci cînd o merită cu prisosinţă.

Am exemplificat cu N. Manolescu, care scrisese nu o dată şi mereu elogios despre un pseudo-scriitor ca Dumitru Popescu şi cu Al. Paleologu, pe care cred că eram supărat din cauza polemicii mele cu Mircea Iorgulescu, pe marginea romanului lui Sorin Titel, *Femeie, iată fiul tău*, polemică în care Al. Paleologu intervenise într-un chip, mi se păruse, nu tocmai fericit, uşor frivol, nepotrivit cu gravitatea temei în discuţie. Căci Iorgulescu atacase ultimul - şi cel mai bun - roman al lui Sorin Titel şi în subsidiar articolul meu, prompt şi entuziast, despre el *de pe poziţiile falsului roman politic*, nu o dată sprijinit discret de puterea de atunci. Pe Paleologu îl mai tragem, cînd e cazul, de urechi, m-a contrazis dl. Ierunca, introducînd, în ce-l priveşte pe N. Manolescu un interesant concept justificator prin care criticul lui Dumitru Popescu era încadrat în categoria celor "mînjiţi de istorie". Carevasăzică, ei, luptătorii, cei care participau la facerea istoriei aveau dreptul - li-l dădea, iată, dl. Ierunca - să se mînjească (chiar destul de urît!) Nu beneficiau în schimb de acest drept un Sorin Titel sau un Teodor Mazilu (ultimul amendat şi el într-o revistă pariziană de dl Ierunca pentru cîteva rînduri scrise, Dumnezeu ştie în ce împrejurări, despre Ceauşescu). Ca şi cum ei ar fi trăit în lună, nu în istorie! De fapt, oponentul meu parizian nu îi considera luptători, ca pe viteajii Manolescu (care-l lăudase pe Dumitru Popescu) şi Iorgulescu (care-l lăudase pe Dinu Săraru). Ei, luptătorii, aveau voie (de la... poliţie, de la poliţia cea bună, a noastră, occidentală) să mai facă şi cîte un compromis, două (sau chiar mai multe), ca să poată lupta apoi şi mai abitir, cu forţele împrospătate. Titel, cu proza sa total anticonformistă, care scria ca şi cum nici n-ar fi băgat de seamă că există regimul comunist, într-o superbă libertate interioară creatoare sau Mazilu, cu geniul său satiric, din păcate doar parţial reflectat în opera sa, să fi fost oare în fond mai puţin incomozi decît colegii lor critici, ale căror merite reale evident că nu le contest? Să fie o simplă întîmplare că "neluptătorii" Titel şi Mazilu au murit, prematur, ca seceraţi, primul la 49 de ani, al doilea la 50? Oare nu s-au măcinat şi ei, ca noi toţi, zi de zi şi clipă de clipă, ca marii luptători înşişi care, iată, cum-necum, mai la Paris, mai la Bucureşti, au supravieţuit şi sînt bine mersi?

Să ne întoarcem însă la băruleţul din Paris. Dintr-odată, în toiul controversei, dl Ierunca a deschis, cu un gest teatral, volumul meu, *Modestie şi orgoliu*, pe care i-l oferisem cu cîteva ceasuri mai devreme şi pe al cărui sumar, se vede treaba că izbutise (cînd?) să arunce o "ochire" şi, pe un ton triumfător, îmi spuse: Iată, d-ta îi acuzi pe alţii în vreme ce scrii despre Beniuc! Într-adevăr, în culegerea de cronici şi articole apărută în 1984 era inclusă şi o recenzie despre un volum al lui Mihai Beniuc. Beniuc, ca şi Virgil Teodorescu de altfel, era una din "oile negre" ale d-lui Virgil Ierunca: exploda pur şi simplu de cîte ori constata că un critic scrie despre ei. Nu putea nicicum pricepe că folosind *valoarea* ca pe o armă - de atac şi apărare - noi nu puteam închide ochii, făcîndu-ne că n-o vedem, oriunde ar fi existat. Or, la Virgil Teodorescu şi, mai ales, la Beniuc, mare poet în unele din poeziile sale, ea exista indubitabil. Trecem peste faptul că "toboşarul" nu mai era de mult în graţiile puterii. Ca şi peste amănuntul, picant, că *Ursul românesc* devenise, în anii ceauşismului, poate cea mai *disidentă* piesă a liricii contemporane. Iată, d-ta îi acuzi pe alţii..., spusese dl Ierunca. În realitate eu nu acuzam pe nimeni: ceream, le ceream (dacă tot se erijaseră în judecători) să ne amendeze greşelile cu o singură, aceeaşi, unitate de măsură. Să nu le exagereze pe ale unora şi să nu le minimalizeze pe ale altora. Pînă la urmă ne-am calmat, astfel că - era deja trecut de miezul nopţii - ne-am despărţit în termeni amicali, stabilind o nouă întîlnire, de data aceasta acasă la dumnealor. În general trebuie să recunosc că d-na Monica Lovinescu şi dl Virgil Ierunca ne-au făcut o primire de gradul unu (dacă nu chiar de gradul zero). Cota mea pe malurile "româneşti" ale Senei era pe atunci măricică.

Acasă la d-na Monica Lovinescu n-am mai ajuns. Din motive care nu au absolut nici o legătură cu d-na Monica Lovinescu, cu dl. Virgil Ierunca sau cu discuţia noastră (furtunoasă pe alocuri, dar fără să semnifice în nici un caz o ruptură: dovadă înţelegerea de a ne mai vedea) am fost nevoiţi să ne scurtăm şederea la Paris şi să ne întoarcem în ţară.

I-am telefonat deci d-nei Monica Lovinescu pentru a mă scuza că proiectata vizită nu va mai avea loc deoarece anumite motive familiale ne cheamă urgent în ţară. D-na Monica Lovinescu a părut *doar* dezamăgită, politicos dezamăgită. N-am revăzut-o decît peste şase ani, în 1990, la Adunarea generală a scriitorilor - şi atunci numai de la distanţă. Cu dl Virgil Ierunca ne-am mai întîlnit însă la Paul Goma, pe care am ţinut să-l vedem şi pe la care dl Ierunca a trecut pentru un sfert de ceas, ca să ne aducă nişte cărţi sau nişte discuri pentru un prieten comun. Părea absolut calm, uşor absent. Asta a fost tot. De atunci numele meu a dispărut pur şi simplu din comentariile d-nei Monica Lovinescu şi ale d-lui Virgil Ierunca. Recenzau de exemplu o carte pe care o recenzasem şi eu - nimic. Lăudau o carte pe care o lăudasem şi eu - iarăşi nimic. Nu mai figuram, fireşte, în nici un fel de liste sau enumerări pilduitoare... Acest boicot a ţinut ani în şir. Nu mai era posibilă nici o îndoială: dl. Virgil Ierunca şi d-na Monica Lovinescu se supăraseră rău de tot pe mine. M-am întrebat, de atunci, nu o dată: *de ce*? Nici dl Virgil Ierunca, cînd îl văzusem ultima oară la Paris, în casa lui Paul Goma, nici d-na Monica Lovinescu, cînd vorbisem cu dînsa la telefon ca să mă scuz că nu mai putem veni la ei, nu păruseră supăraţi. Miraţi sau - cum am spus - dezamăgiţi, poate. Dar nu supăraţi. Se supăraseră *după aceea*, prin ei înşişi, ca să zic aşa, regîndind impresia nu foarte bună pe care le-o lăsasem - sau ajutaţi de alţii. O bănuiam, nu fără temei, pe o fostă prietenă de-a noastră care ajunsese să dobîndească o mare influenţă "la Paris". Aveam dovezi certe că această persoană, cu care mă certasem între timp şi cu care nu mai vorbeam, umpluse "Bucureştiul", în ultimii ani, cei mai grei ai dictaturii ceauşiste, cu afirmaţia, nu lipsită de riscuri pentru mine, că aş fi "filorus" (Cele 1400 de pagini dactilografiate ce alcătuiesc primul volum al *Dicţionarului personajelor lui Dostoievski* trebuia oare să le fi scris scrîşnind din dinţi de ură împotriva ruşilor?) Nu este deci exclus ca fosta noastră prietenă să fi umplut şi "Parisul" cu această "cumplită" învinuire. De la "filorus" la "procomunist" şi de aici la... "bolşevic" nu sînt decît cîţiva paşi. (Dacă fosta noastră prietenă mă are într-adevăr pe conştiinţă, atunci ea a comis un gest protocronist în raport cu atitudinea postrevoluţionară manifestată faţă de mine de unii colegi în presă). Lasă, persoana arăta cu degetul spre Paul Goma: chipurile, el m-ar fi "pîrît". Mare antirus într-adevăr, resentiment motivat însă în cazul lui de tragica experienţă a copilăriei sale basarabene (vezi cartea sa intitulată *Din Calidor*), Goma nu putea decît să anticipeze un "filorus" ca mine. N-am avut însă niciodată impresia că Paul Goma m-ar antipatiza! Ce-i drept, ca şi în 1968 la Bucureşti, şi în 1984 la Paris (cînd l-am vizitat într-o locuinţă bine păzită de invizibili agenţi ai siguranţei franceze din moment ce soţia lui Paul, Ana, a venit personal să ne "preia" din colţul străzii, "semnalînd" astfel că sîntem persoane de încredere) Goma îi înjura cu înverşunare pe ruşi. Surpriza a fost că acum (în 1984) îi înjura pînă şi pe disidenţii ruşi, pe Maximov de pildă, îmi amintesc de acest nume, în legătură cu care a afirmat *că rusul tot rus rămîne*. În cazul lui Grossman îl enerva titlul romanului său: *Viaţă şi destin, Război şi pace*, ruşii ăştia n-au pic de fantezie! La un moment dat ţin minte că mi-a spus, cu blîndeţe de altfel, pe un ton de sfat amical: să nu ai încredere în ruşi. De unde se poate deduce că mă cam bănuia că am... În fine, nu am crezut şi nu pot crede că Paul Goma este în stare de meschine răzbunări, de bîrfe, de vorbe şoptite la ureche. Dacă ar fi vrut să mă "radă" ar fi făcut-o pe faţă. Şi cine ştie, poate că nici fosta noastră prietenă nu m-a "încondeiat" atît de rău la Paris... Atunci, *de ce* s-au supărat aşa de tare pe mine d-na Monica Lovinescu şi dl Virgil Ierunca? Cum s-or fi purtat, ce le-or fi spus, cu ce elogii i-or fi gratulat predecesorii mei, colegii care se întîlneau de ani de zile cu ei dacă eu într-o singură seară reuşisem să-mi pierd tot creditul de care pînă atunci mă bucurasem în ochii lor (dovadă "primirea" ce mi se făcuse)? Sau poate că *decisiv* a fost faptul că nu i-am vizitat acasă la ei? În cazul acesta, s-au simţit doar omeneşte ignifi sau... traşi pe sfoară? Ce trebuia să fac odată ajuns în locuinţa lor? Să-mi iau cumva un angajament (verbal)? Să semnez un contract? Pactul cu diavolul? Iscălit, eventual, cu sînge? Iarăşi îmi dau tîrcoale blestematele clişee ale propagandei comuniste... Mă scutur de ele, mă dezmeticesc dar nu pot să mă fac că nu ştiu ceea ce ştie de

(continuare în pag. 15)

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Marian Victor BUCIU

După războiul de 30 de ani

-Analizînd cu elevii diferite cuvinte care se scriu prescurtat, începu inspectorul Chirică să-şi împărtăşească impresiile, sorbind cîte puţin şi des din păhăruţul de ţuică - în cadrul lecţiei de gramatică, tovarăşa învăţătoare a folosit prilejul că prin conversaţie să arate elevilor rolul organizaţiilor de tineret, politica partidului nostru, despre R.P.R., U.R.S.S. etc...

-Cînd mi-am dat definitivatul, îşi aminti învăţătoarea Gîlceavă, mi-era şi mie frică, pentru că mie inspecţia mi-a făcut-o Chirică, dar am ieşit foarte bine, cu toate că nici nu mai voiam să mă duc la şcoală. "Eşti nebună?" mi-a zis Ionel. Eram şi eu un copil.

-În ce an, doamnă? întreabă profesorul de engleză, noul repartizat.

-În '960...

-După războiul de treizeci de ani, Europa a exercitat o regemonie..., începu să povestească lecţia la istorie băiatul învăţătoarei. Regemonia a avut loc în timpul lui Colbet... Ea a ţinut din 1702 şi pînă în 1705. În Europa s-au dezvoltat meşteşugurile şi comerţul... Ludovic al paişpelea a condus ţara în locul nobilimii...

-Cineeee?! Ce-a fost?! - răcni Mironescu, profesorul de istorie.

-Ţăranii s-au răsculat şi această răscoală s-a numit...

-Steluţa noastră mai are un merit, spune directorul, reuşind să aboneze un mare număr de femei la revista Femeia.

-Să nu uiţi să le spui c-ai jucat şi-n teatru, în piesa "Cei din urmă", spune soţul, care este şi el inspector: financiar.

Nu uită. Nici de "cercul de citit", pe care-l conduce - în realitate nu ea îl conducea -, sprijinind biblioteca sătească în citirea literaturii de un număr cît mai mare de ţărani muncitori.

-...răscoala cămăşarilor, care a ţinut între 1702-1705 şi Ludovic a pierdut toate ţinuturile cîştigate de înaintaşi...

-Ludovic, împreună cu... Dimitrie Cantemir... s-au... luptat cu turcii şi-au fost învinşi la Siret pe Prut...

-Ajunge...

-Colbet a transformat ţara în imperiu azburg...

-Ajunge!

-... împreună cu ţăranii... a înfiinţat în Europa un palat...

-Ce palat?

-Europa s-a luptat cu Olanda, Spania, Franţa...

-Ce palat! Destul!...

Şoferul de la Blînzi opreşte cursa de muncitori pentru omul de la Viespeşti, cu picioarele tăiate, aşezate pe două cauciucuri de autoturism. Îl suie chiar el, cu bicicletă cu tot.

-Unde te duci, şefule? îl ia apoi în primire...

-La Slatina, răspunde omul cu seriozitate, supunere şi oboseală.

-După bere, ţigări, ai?

-Nu găsesc eu bere la Viespeşti? spune el şi tace.

-Aţi cules-o, doamnă, parcă aţi fi păscut-o, îi spune omul de serviciu Stelei Gîlceavă, care smulsese iarba de pe lotul şcolar.

-După războiul de treizeci de ani, Franţa a exercitat o adevărată reciprocă a regimurilor... După moartea lui Ludovic, a complotat şi a întărit puterea regală. Complot a întărit industria şi comerţul... Franţa a purtat războaie de cucerire: Olanda, Spania şi Imperiul german... El a purtat cu toate teritoriile cucerite de înaintaşii săi...

-Şi cam la cît timp faci naveta? nu-l slăbi şoferul.

-La două săptămîni.

-Deci n-o faci zilnic...

Omul cu picioarele tăiate nu răspunse.

-De ce nu reuşeşti să trezeşti sentimentul de dragoste pentru oamenii muncii? îl întrebă Chirică pe Cernescu, învăţător la a patra, care se întristă, se întunecă foarte rău, după ce cîteva clipe mai înainte recunoscuse singur că nu vorbise despre haiducie ca despre o formă de luptă a poporului nostru împotriva exploatatorilor.

În anul 1961, la şcoala Viespeşti, Chirică veni iar şi-i plăcu mult cum mînuiau elevii - cu cîtă uşurinţă! - indicatorul, pentru "fixarea Subcarpaţilor". Asistă şi la o lecţie de fizică sau chimie, unde suplinea nora contabilului şef, care avea doar liceul; fără experienţă didactică, doar amintindu-şi cum proceda în asemenea cazuri profesoara sa din liceu, domnişoara Angelica folosi tabla cu mare dezinvoltură. Tovarăşa Angelica se pregătise pentru lecţie, dar trebuia să facă o comparaţie între producţia g.a.c. şi sectorul individual, la ora de agricultură, pentru că preda şi agricultură, catedra fiind împărţită în lipsa unui calificat. Şi tot la această oră nu ajunsese să amintească nimic din directivele Congresului al III-lea al P.M.R. cu privire la dezvoltarea agriculturii.

-După războiu' de 30 de ani Franţa a exercitat regomentu' în Europa, spuse elevul.

-Cum, mă, regomentu'? Bine că l-ai botezat, să trăieşti, naşule, spune Mironescu, fornăi şi scuipă în dosul catedrei.

-După moartea lui Ludovic... a condus Franţa, se îndîrji elevul. El a întemeiat regomentu', el conducea... iar în Anglia conducerea a avut-o Maria Tereza, în timpul căreia s-a... destrămat...

O elevă ridică mîna din bancă.

-Ia, linişte, s-auzim ce ne spune dînsa, le ceru Mironescu elevilor şi-şi apucă lobul urechii drepte cu degetele.

-Şi-n cît timp faci dumneata drumul ăsta? întrebă şoferul.

-Patru ceasuri...

-În timpul războiului de 30 de ani a avut loc statu' dac centralizat... Răscoala a fost condusă...

-Stai jos! Stai jos!... se înfurie profesorul de istorie şi elevii îl priviră cu frică, de parcă ar fi fost încuiaţi între pereţi cu o fiară sălbatică.

-A afirmat, vorbea Chirică stînd în picioare şi trăgînd concluziile inspecţiei, că România şi Rusia se numeau aşa pentru că erau conduse de burgheji şi moşieri, în prezent ele se numesc U.R.S.S. şi R.P.R., pentru că sînt conduse de comunişti... A afirmat că Petrogradul este un oraş în Uniunea Sovietică şi că Lenin se numeşte Vlademir...

Chirică era meticulos şi conştiincios, nu voia să-i scape nimic, nu uită să inspecteze şi W.C.-ul şcolii, atît din afară cît şi pe dinăuntru, socoti numărul cabinelor comparativ cu numărul elevilor şi la localul şcolii vechi cabinele erau suficiente, dar la localul şcolii noi o singură cabină nu era îndestulătoare, noroc că era în construcţie, mai mult ca proiect, un W.C. cu şase cabine.

-Cum se face alimentaţia cu apă? mai întrebă Chirică.

-Din sticluţe personale, răspunse directorul, după indicaţiile date de secţia de învăţămînt şi organele sanitare raionale...

-Bine, vreau să văd, zise Chirică, amintind că practica, numai practica, pe teren, la faţa locului, reprezintă criteriul absolut, infailibil al adevărului. Da, i se arătară sticluţele, le văzu, putea să pună chiar mîna pe ele, existau.

Chirică simţi oboseala, îşi puse mîinile pe frunte, pe ochi, dar şi le retrase repede, cum să facă el un astfel de gest, să se arate ostenit, ce exemplu le dădea, să-i găsească mîine-poimîine dormind?

-De unde eşti de loc? întrebă şoferul.

Se auzi un glas: din Viespeşti. Aşa că invalidul nu mai răspunse.

-Şi nu ţi-e frică de maşini?...

-De ce să-mi fie frică? răspunde omul cu picioarele tăiate.

-Dacă te ia una-n bot şi te aruncă peste şanţ?...

-Păi ce dacă? Ce dacă mă ia?!

-În timpul războiului de 30 de ani, zise elevul trăgînd cu ochiul la harta din dreapta sa, au domnit Carol al II-lea şi Viltfeim al XIII-lea şi pe urmă Ludovic; supranumit rege soare, şi în timpul său a mai domnit şi regina Victoria... şi în timpul său a fost o monarhie absolutismă...

-Păi te omoară, zice şoferul.

-Bine-ar face... Dar şi mai bine ar fi făcut dacă mă omora ăla care mi-a rupt prima dată picioarele...

-După războiul de 30 de ani, Franţa a exercitat o adevărată hecemorie... Mazarin a întărit puterea... După moartea lui Ludovic al XII-lea, fiul lui, care era minor... a luat conducerea Colbet... Acesta a făcut un buget, s-a dezvoltat industria, comerţul... Situaţia era foarte grea... Franţa a purtat răscoale cu Olanda... Atunci domnea feudali... În acel timp conducea Marian şi Fredelil al II-lea...

Mironescu ascultă împietrit, tot mai supărat şi întunecat. Cînd elevul sfîrşi ce avea de spus, profesorul de istorie îl privi cu dispreţ, apoi îşi întoarse capul. Se uită în gol...

Stela Gîlceavă, cu vioara sub braţ, îl invită pe Chirică la ora de muzică. El tocmai ridicase privirea de pe ziar şi surîdea, absent.

-Vioara te ajută, îi zise el, să-i înveţi pe elevi a cînta frumos şi a memora strofele din poezii...

-Aşa e, cum spuneţi, tovarăşu' inspector, i-am şi spus lu' bărbatu-meu că dumneavoastră înţelegeţi totul, chiar şi ceea ce n-aţi făcut în viaţă!

Erau numai ei doi, pe coridorul rece, şi el o privi, îl privi şi ea, dar nu chiar aşa şi nu chiar atît cît ar fi voit el.

-Se interzice cu desăvîrşire folosirea motorinei în sălile de clasă, le spuse tuturor Chirică, în recreaţie. Spălaţi duşumelele cu sodă şi apă. Iluminatul să se asigure cu cîte patru lămpi numărul 11 în fiecare sală de clasă, pentru localul vechi, iar la cel nou să se facă legătura cu reţeaua de curent... Alimentaţia cu apă în timpul zilei, după terminarea apei din sticluţe, se va asigura prin aprovizionarea din găleţi de către oamenii de serviciu, pentru a evita eventualele accidente la fîntînă... Există cataloage murdare, mîzgălite, pătate cu cerneală, se fac modificări de note, fapt nepermis...

-Cît ai de cînd... eşti aşa? întrebă şoferul.

-A, nu e mult, vreo 20 de ani...

-Magarin, zise elevul, a desfiinţat iobăgia şi a înfiinţat industria...

-Magarin eşti tu, bă Teodorescule, zise profesorul de istorie.

Elevii înţeleg şi rîd.

-Trece ora şi n-am aflat ce a făcut Franţa după războiul de 30 de ani. la să vedem, cine ne spune, să ştim şi noi!

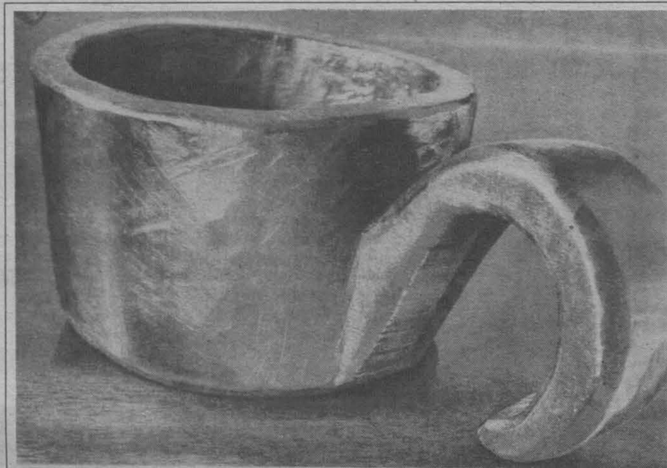
Nu ştiau sau nu mai îndrăzneau.

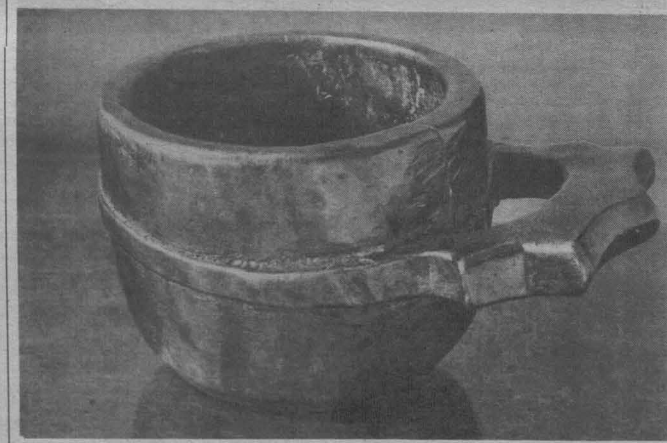
-Păştiţo, zise profesorul, numind eleva pe numele ei de botez.

-A ezercitat adevărul emoragiei... zise ea, dar nu era prea sigură.

Mironescu era sever, nu lăsa pe nimeni să facă o mişcare, să scoată un sunet, dar nu se mai abţinu, începu să rîdă, se oprea şi reizbucnea şi-i dădură lacrimile. Elevii atît aşteptară, se descărcară şi ei, îl vedeau rîzind astfel, de ce nu şi-o fi dînd drumul şi profesorul ăsta bătrîn, lor le era frică de el, dar lui de cine i-o fi frică?...

În 1964, la clasa a patra B este

Cupe de muls (zona Sucevei)

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

învăţător Hulă Gheorghe. La literatura română, în loc să discute despre tei şi vînt, aşa cum credea inspectorul Chirică potrivit, el limitează comentariul în jurul toamnei; îl reduce, prin urmare, şi asta nu înseamnă că formarea elevilor va fi şi ea incompletă, ca să nu se spună - nu-i aşa? - redusă...?

-Tovarăşu' învăţător Hulă, spune inspectorul, trebuie să stăpîneşti mai bine clasa şi să insişti mai mult asupra luptei de clasă...

-Cine se lupta prin clasă, tovarăşu' inspector, că eu nu-s chior? se oţărî Hulă.

-Lupta de, nu din, clasă, tovarăşu' învăţător, preciză cu blîndeţe Chirică. Şi mai e o luptă, pe care trebuie să o cunoşti, despre care trebuie să fi aflat şi dumneata, că tineretul nostru e informat, ştie, noi ne bazăm pe el: să insişti, aşadar, mai mult şi asupra luptei împotriva rămăşiţelor mistice în concepţia unor oameni, încheind orele de curs cu un cîntec revoluţionar!

"Asupra... împotriva..."îi umbla prin minte lui Hulă.

-...El a domnit ţara în anii... condus de feudali, de rude, el a condus ţara şi se numea regele propietăţi... După multe lupte cu pruşii, cu polonezii, el a cîştigat mereu... Dar după ce a mai fost în luptă cu Germania asburgă, Anglia a căzut în frunte cu Carol de Orania... La tron a venit regele Angliei Maria Tereza, care a înfăptuit că nu va mai pierde lupta cu nimenea, a jurat că tronul care ea l-a luat îl va duce pînă la moarte... A înfăptuit o altă armată, cu care a pornit de-a lungul Mării Baltice, cu întărituri, cu corăbii...

-Următorul! Care clămpăni acolo, ai?

-De douăzeci de ani n-ai picioare?! se miră şoferul. Şi-acuma ce etate ai mata, bre?

-Am cincize' ş' unu - şi se lasă o lungă tăcere, maşina aleargă pe drumul asfaltat dintre două sate.

-N-am aşezat încă stemele, tovarăşu' inspector, spune Iovan, noul director, de teamă să nu greşim. Care sînt indicaţiile?

-Cele două steme se aşează astfel: P.C.R. în dreapta şi R.S.R. în stînga. În scurt timp - mai zise Chirică, pentru că-şi adusese aminte şi nu trebuia să uite - să dispară buruienile din exteriorul şcolii. Cu W.C.-ul vedeţi că staţi mai rău, s-a învechit, e din scîndură, faceţi altul din cărămidă, ăsta nu asigură nici minimum de cerinţe igienico-sanitare. Aveţi şi neşcolarizaţi...

-James Watt, spune eleva numele inventatorului maşinii cu aburi, răspunzînd la întrebarea lui Mironescu.

-Şi ce rol a avut ea în istorie?

-Maşina cu aburi a fost de folos francezilor... Cu ajutorul ei, englezii puteau da mărfuri mai multe şi mai bune... Mărfurile le transformau dintr-un oraş în altul... Maşinile şi fabricile lucrau şi ziua şi noaptea... După moartea lui Cromuer...

Omul cu picioarele tăiate va ajunge acum cu mult înainte la oraş. Ce va face el cu atîta timp în faţă? Cu vehiculul său ar fi ajuns seara. S-ar fi întors noaptea. Unde dormea? Ce mînca? Are cam un metru înălţime, ochi mici verzi, e slab şi păros. Profesorul de rusă de la Viespeşti, de acum, cadru calificat, în sfîrşit, spune într-o zi - invalidul îşi împinge vehiculul pe deal, călcînd pe cauciucurile din roţi de autoturism şi fumînd dintr-un Carpaţi scuturat - că "Uite-l pe cel mai mare reclamagiu din Viespeşti. Al doilea este Cernescu - nu degeaba sînt ei fraţi..."

În 1969 se cer măsuri urgente pentru pregătirea populaţiei adulte cu studii incomplete, pentru susţinerea examenului în sesiunea de vară. În acel an, la şcoala Viespeşti funcţionau şapte învăţători calificaţi, unul necalificat, iar la V-VIII numai profesori în curs de calificare, trei chiar necalificaţi, calificat fiind doar unul, tov. director Iovan. W.C.-ul prezintă un real pericol de accidentare pentru elevi. Chirică găseşte geamuri sparte şi conchide:

-Geamurile sparte, tovarăşi, lasă loc curenţilor pentru a fi expuşi elevii să lipsească...

Începînd cu acest an, lipseşte şi el din inspectorat, trecînd la catedră, ca profesor de filozofie. Ţine lecţiile stînd pe scaun şi vorbeşte ca un "inspirat", elevii abia îl aud, iar el trage cu privirea spre un curs dactilografiat pe care l-a redactat personal şi pe care îl visează editat. El vorbeşte elevilor despre visul său, în recreaţie, cînd aceştia au prilejul să se apropie de catedră şi să-i spună:

-Învăţăm după ce ne spuneţi dumneavoastră sau după manual?

Întrebarea îl face fericit şi el le spune că într-o zi manualul va fi chiar acesta aflat acum în manuscris...

Mironescu definitivează notele în catalog. Sunase clopoţelul, de un minut. Abia poate să dea un cinci şi un şase. "Nu învaţă ei la istorie. Pe trimestrul întîi dorm, pe-al doilea abia se trezesc, deschid aşa un ochi, iar pe-al treilea se culcă din nou..."

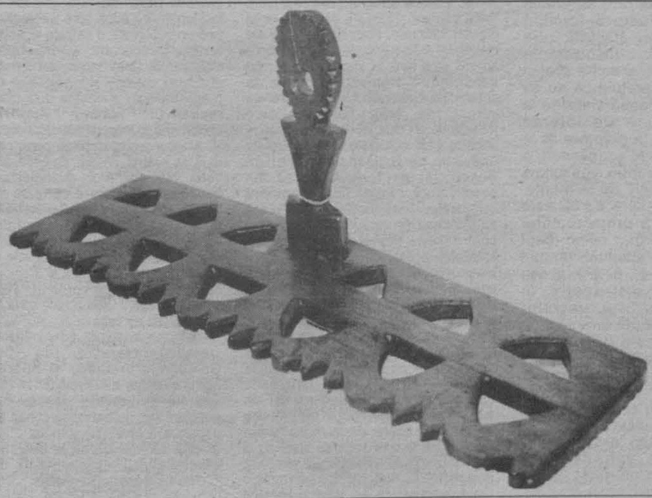
-Ludovic, mai turuie ultimul examinat, sperînd că-şi va mări astfel nota, a spus urmaşilor săi să îi facă scularea şi culcarea cu ceremonie, iar Cromul a avut grijă de santineli, dar pe masele populare le-a nemulţumit...

–În picioare! strigă milităreşte profesorul de istorie, şi toţi sar din bănci ca arşi cu fierul înroşit. Bună ziua!

-Bună ziua! strigă ei în cor, fac un ultim efort, apoi rămîn liberi.

În 1984, la Viespeşti este rezolvată o veche problemă: există un W.C. corespunzător... Vîntul puternic din 9 februarie smulge tabla de pe acoperiş, lemnele sînt terminate, cota pe anul trecut şi chiar aceea suplimentară adusă pe 1 februarie. Soluţia: să se reducă la minimum numărul focurilor... Tot atîtea focuri rămîn, însă! Reci, moarte.

Chirică se pensionează şi în presă i se anunţă decesul - cu toate că trăia, binenţeles! (1984). ❐

Lingurar (Bihor)

Gheorghe TOMOZEI

Orgoliu tardiv

La moartea mea
va oficia un tipograf
în odăjdii
tăiate din jurnale vechi.

Un fluture
va primi numele
meu.

Şi chiar se va spune:
a trăit ca un fluture
dar i s-a dat moartea lui
Agamemmnon!

Farmacia

Versul meu e flaconul
cu sărurile curse.
Destup leacuri de dragoste
peste cenuşa morţilor.

Nu-mi colorez ierburile
cu nume latineşti;
tămăduiesc
şi surp.

Sînt farmacia
de la Histria.
Mă veţi dezgropa
numai după
o mie de ani.

Sînt o farmacie
bolnavă...

Muntele de Pietate

Priviţi-mă, sînt ca nou şi-mi aparţin pe
veci (după ce
am fost de atîtea ori depus
la Muntele de Pietate),
mi-am păstrat capacele cu insignele
Expoziţiilor Universale, zugrăvelile,
becurile, mi-am păstrat luciul
(de-atîta purtat), am cheutorile toate;
priviţi-mă, am preţul meu, caratele
mele,
june şi totuşi cu un amar, arhaic aer...

Pe unde n-am fost! Muntele Ararat,
Muntele (iertare!) al lui Venus, Everest;
măcinat duios în Munţii Măcinului,
rupt de vulturi în Munţii Caucaz.
De mă pierdeţi iar,
ne vom mai regăsi? Fiindcă Munte de
Pietate cu Munte de Pietate se mai pot
întîlni dar nu om cu
om.

Sînt zălog.
Cei ce m-au zălogit, primii,
au murit de un veac. Ultimii,
ieri...

Lăsaţi-mă zălog la
Muntele
Măslinilor!

De ce n-ar fi aşa?

De ce n-ar fi aşa?
Destinul meu
veghind bronzul din piaţă.

Cu genunchi retezaţi
în ce să mai cad?

Limpiditate
în doză letală
şi iată-te
protejîndu-ţi îngerul.

Te pot trezi din moarte,
din vis
n-aş îndrăzni!

Punere în mormînt

Eu tot mai cred că o carte
e o punere în mormînt.

Eu tot mai cred
-imitatio Dei-
în cartea de carne
îngropată-ntre foile groase
-năframa Veronicăi-
spartă de piroane-n rugină
şi dată ierbii.

Biblioteci: morminte
lîngă morminte,
gropniţi tăiate în sare.

...Iar de zburat
zburăm cu mormintele
dezvelite.

Naşterea versului
e o punere în mormînt.

Herb

Stau la Cîmpulung
sub zeiasca goliciune a fructelor
- de ce nu roşeşte nimeni
faţă cu mărul?-
şi plimb peste măruntele strade
melancolii din veacuri
-XVII, XVIII, XIX-,
cu pas desenat peste ierbi
- ruina războiului,
iarba-,
cu pas mocnit
-ruină
a zborului-,
ruginit între
surpare şi vis.

Steagul meu, dreptunghi alb
lîngă dreptunghi negru
-steagul cavalerului
Matheiu ot Fundulea:
coupé vert sur jaune-,
amăgire şi fum.

Pierdere
şi spadă-n vibrare...

Chiar aici

S-a întîmplat să ne întîlnim
chiar aici pe pămînt
tîrînd după noi
molimi de singurătate,
suave boli
coclindu-i pe fluturi.

Chiar asta ni s-a întîmplat,
să ne iubim pe pămînt,
în pămînt
cum alţii se vor iubi peste noi
şi în noi.

Înainte de a ne face
apă sau vînt,
pămînt de pămînt
şi molimi de ploi
fum amîndoi.

Fum.
Amîndoi.

Pînă unde-am ajuns

Mă trage din propria-mi zodie
ploaia scrisă mărunt
pe oasele mele.

Am ajuns
jupuitura unei fotografii,
fluturele
ros de-atîta purtat.

Mă pot privi în voie:
(neisprăvit,
neterminat?)
netemător
faţă cu sfîrşitul sfîrşitului.

Iată unde m-au dus
nopţile cu Polina Borghese!

Dublul

Cu mîinile mele îşi înaltă casa,
cu setea mea bea vinul,
cu femeile mele se luminează
de parcă s-ar iubi în gropi cu var.

Îl bucură chipul palid
cu ochi ciuruiţi de extaze
şi cu direle surîsului
evaporat
şi-ndepărtîndu-se
îmi ia umbra
şi mă salută cu pălăria
mea... ❐

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Fiecare sat există pentru sine în centrul unei lumi

Ideea alcătuirii unei arhive a satelor din România dispărute sau amenințate cu dispariția poate fi considerată din două puncte de vedere: cel sentimental, care poate fi raportat, de exemplu, la mobilul întocmirii albumelor cu fotografii de familie, și cel obiectiv, realist, ce poate fi comparat, să zicem, cu preocuparea biologului ce ia act de primejdia stingerii iminente, dacă nu a unui unicat, cel puțin a unei specii rare. Trebuie să observăm că aceste puncte de vedere nu se exclud, în primul rînd pentru că nu este de neglijat "sentimentalismul" naturalistului, măcar la nivelul convingerii că nu se poate face știință fără conștiință; pe de altă parte, punctul de vedere mai mult sau mai puțin "sentimental" a fost, în legătură cu tema ce ne preocupă, formulat și cultivat și de personalități din lumea științei propriu-zise ori avînd o atare formație și asemenea activități, ca rod al observației pornind dinspre domeniile pe care le-au cultivat.

Întrucît în aprecierea problemei, în ansamblul ei, opiniile și mărturiile, din sfera culturii și a specificului național, formulate de mari scriitori, oferă repere pentru evaluarea datoriei morale a forurilor științifice și culturale de astăzi, confruntate cu dispariția unor sate din România, invocăm elemente semnificative pentru a cunoaște avizul ipotetic, în această aproape disperată cauză, al unor personalități ale literelor românești.

ACADEMICIENI "SENTIMENTALI" ȘI "CAUSTICI"

În cunoscutul său discurs de recepție la Academia Română, din 1940, *Laudă țăranului român*, o sinteză, ce se va dovedi, apoi, o placă turnantă în discuțiile asupra ideilor susținute la acest nivel despre sat și țărani, Liviu Rebreanu sublinia, la un moment dat, faptul că, în urma apariției și profesării ideilor liberale și democratice care au dus la emanciparea țăranului, s-a ajuns și la o mare exagerare în plan ideologic: "Mila, compătimirea și dragostea pentru țărănime au creat o imagie falsă a țăranului, o idealizare ieftină și dulceagă, departe de realitate. Pe măsură ce interesul pentru țăran creștea, *s-a ajuns să nu se mai poată vorbi despre el decît în termeni hiperbolici*" (subl. n.). Fără îndoială, cei astfel ironizați trebuie căutați printre exegeții și literații exagerînd tezist ideile de factură romantică ale poporanismului, sămănătorismului și chiar ale gîndirismului. Dar aceștia sînt numai "adversarii" ușor de reperat și împotriva cărora antanta noastră mutuală este facilă. Dat fiind cadrul și locul formulării respectivei luări de atitudine - un discurs de recepție, la Academie-, nu putem eluda, măcar principial, posibilitatea referirii polemice la omagieri aduse tot aici *țăranului* ș, în special, *satului* românesc. Desigur, însă, nu față de ideile de bază, de orizont general antropologic, formulate de un Simion Mehedinți în *Caracterizarea etnografică a unui popor prin munca și uneltele sale* (1920), ci într-un dialog *sui-generis* cu alți membri ai înaltului for științific.

Indiscutabil, Rebreanu este mai aproape de ideile aparținîndu-i teoreticianului Octavian Goga asupra țăranului și satului, care în discursul său, consacrat lui George Coșbuc (1923), sublinia: "Ardealul nostru... a trăit printr-un popor de țărani", această clasă fiind "singura rațiune de existență" a românilor "sub apăsarea guvernării de la Budapesta" și putea admite și afirmația că inadaptabilul năsăudean "proclamase atotputernicia satului". Dar, autorul lui *Ion* nu putea subscrie la opinia lui Goga că din opera lui Coșbuc, "o luminoasă monografie a satului românesc", "s-ar putea reconstitui *psihologia unui sat în toate ipostazele ei*" (subl. n.). Fresca veristă a satului ardelean, în care-și găsesc locul indivizi trăind într-o adevărată "religie a pămîntului" și care, în diferite înfățișări, nu lipsesc nici din poezia lui Goga, are, de fapt, puține elemente consonante cu "monografia" coșbuciană din viziunea lui Goga. Apoi, deși nu se refuză *de plano* metafizicului (admițînd, de exemplu, că "viața săracă nu exclude bogăția sufletească" și că săracul are nevoie de "frumosul care, transfigurînd realitatea, devine izvor de speranță și mîngîiere"), Rebreanu va fi polemizat indirect cu Goga și pentru că acesta susținea că întoarcerea la țară a intelectualului însemna "a duce mai departe firul unei continuități milenare și a simți respirînd în jurul tău eternitatea". Care va fi fost celula socială imprimînd această trăire, căci, sublinia Rebreanu, "la numai cîteva zeci de kilometri de Bucureștii rivalizînd în lux și risipă cu metropolele cele mai ariviste, întîlnești niște amărîte așezări cu înfățișare aproape neolitică - satele și cătunele românești".

Sigur însă că prin astfel de amare reflecții sînt adnotate idei din discursul de recepție al lui Lucian Blaga (*Elogiul satului românesc*, 1937), cum ar fi "metafizica satului", "adăpostită în inimile care bat sub acoperișurile de paie și oglindită în fețele bîntuite de soartă, dar cu ochii atîrnați de cer". Căci Blaga vede, pe de o parte, satul "așezat înadins în jurul bisericii și a cimitirului, adică în jurul lui Dumnezeu și al morților", iar, din alt punct de vedere, "situat în centrul existenței" și prelungit "prin geografia sa, de-a dreptul în mitologie și în metafizică".

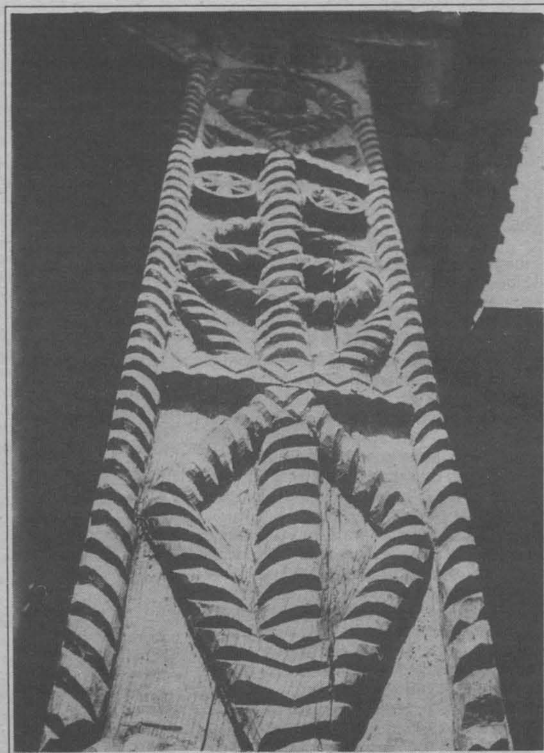
Ne-am oprit, destul de fugar, asupra unor astfel de opinii, "sentimentale", și asupra contestării lor, din cauză că ambele atitudini au provocat, peste timp, replicile a cîtorva mari scriitori contemporani. Astfel, direct sau indirect, în dialog cu Rebreanu va intra Ana Blandiana; căci dacă autorul lui *Ion* scria că "destinul pămîntului care ne-a născut și ne-a crescut a trebuit să comande și destinul dezvoltării neamului nostru", impunîndu-ne, veacuri de-a rîndul, *"o existență aproape vgetală* (subl. n.), o existență de chinuri și umilinți pe care numai țăranul o putea îndura", Blandiana găsește o confirmare a acestei definiri ("Eu cred că sîntem un popor vegetal") în declinul etic, ilustrat la scara întregului popor, în anii totalitarismului, prin absența manifestării revoltei ("Cine a văzut vreodată/ Un copac revoltîndu-se?"), plantele-inși fiind condamnate bolilor, nebuniei și închisorii, dar "ferite (sau poate private)" doar de alternativa... fugii! (am citat din poemele *Eu cred* și *Delimitări*, publicate în 1984).

S-ar putea observa că, în general, pînă la cel de al doilea război mondial, disputele despre sat și țărani din cercurile academice au fost amorsate în primul rînd de mari scriitori transilvăneni și, fără îndoială, viziunea acestora asupra temelor abordate s-a resimțit de reprezentări caracteristice provinciilor de peste munți. Mai aproape de noi, ca o trăsătură aparte, se poate constata că problematica vieții rurale, a așezărilor și locuitorilor acestora, a fost reluată de exponenți ai acelor sate de care vorbea Rebreanu, "cu înfățișare aproape neolitică", din podișurile Subcarpaților Meridionali și din Cîmpia Dunării: Marin Preda și Marin Sorescu.

Dacă Blaga s-a referit constant la sat și la țărani din perspectiva unei problematici general umane, filosofică și antropologică, iar replica lui Rebreanu este, în fond, maractă limitativ de implicațiile literare ale temei, "valahii" contemporani reanalizează totul din ambele puncte de vedere. Marin Preda, de exemplu, contestă de la debut întreaga literatură "rurală", proiectînd (în 1948) un roman ai cărui eroi nu sînt nici "simpli", nici "telurici", nici "hîtri", nici "proști" și care "nu sînt stăpîniți de glasuri mistice («glasul pămîntului», «glasul iubirii» - Rebreanu)", iar mai tîrziu va scrie că la întrebarea "ce este omul?", "nu găsim ușor un răspuns în opera tăcută a lui Rebreanu", scriitor ce i-a "rămas întipărit în memorie printr-un sentiment de neaderență" (într-un interviu realizat de Sânziana Pop, din 1974; *ibidem*, p. 509, 529). La fel de dure sînt ripostele prozatorului față de filosoful ce-l considerase "scitul de dincolo de munți" (*ibidem*, p. 552), Preda declarîndu-se cunoscător al lumii țărănești "dinlăuntrul acestei lumi și nu dinafară, sau trăind sub zariștea cosmică" (*ibidem*, p. 543; subl. n.), și apărîndu-și vehement clasa. Astfel, afirmației lui Blaga după care "conștiința de a fi o lume pentru sine a dat satului românesc în cursul multor secole foarte mișcate aceea trăire fără pereche de a boicota istoria, dacă nu altfel, cel puțin cu imperturbabila sa indiferență" (*Elogiul satului românesc*), transpusă în termenii unei conversații ("am cunoscut odată un gînditor care mi-a spus următoarele: badea Gheorghe a boicotat totdeauna istoria"), Marin Preda îi răspunde caustic: "Să presupunem că există un astfel de badea Gheorghe. E nevoie doar să presupunem, pentru că, în realitate, unde a boicotat badea Gheorghe istoria: La Rovine? La Podul-Înalt? La Călugăreni? La Plevna? În Munții Tatra?"

Atitudinea polemică a lui Preda față de literatura în care avea să intre triumfal prin *Moromeții* I (1955) se afirmă, în planul artei, prin surprinderea complexă a manifestărilor ce ordonează comportamentul social al membrilor colectivității rurale, ca "model cultural", confruntată cu problematica păstrării statutului social și a structurii familiei "patriarhale", grav afectată între cele două războaie mondiale de mirajul pe care-l exercită orașul asupra celor disprețuiți că nu au răbdarea "să înceapă viața de la lingură" (o temă de interes deosebit a Școlii Sociologice de la București). Satul teleormănean, o zonă de întîlnire între agricultorii cîmpiei și "mocanii" de la munte, în drumurile lor spre *baltă*, este urmărit din faza crepusculului tipului tradițional (dar avînd drept produs, pe plan spiritual, țăranul ce gîndește), pînă în aceea a începutului distrugerii, în numele "noului", a vechilor așezări și a alienării țăranului, în condițiile impunerii despotice a utopiei "socialismului", Preda fiind autorul primelor romane (vezi mai ales volumul al doilea din *Moromeții*, 1967) ce reflectă lucid și cu sensibilitate această tragedie, raportată la semnificații originare și la valorile etnoculturale ce au modelat lumea rurală.

Stelian DUMISTRĂCEL

Stîlp de poartă (Valea Marei, Maramureș)

Magie la Cornova-Basarabia

Ceea ce i-a impresionat puternic pe tinerii componenți ai echipei de monografie socială, conduși de Dimitrie Gusti, în vara anului 1931, în satul de mazili Cornova din județul Orhei, care trăise sub ocupație rusească între anii 1812 și 1918, un sat "deplorabil de urît ca înfățișare, casele fiind mai sărace chiar decît cele din Nerej (Vrancea), majoritatea lor fiind din bîrne și pămînt, uneori avînd și forme rotunde cu aspect preistoric" (avea să scrie H. H. Stahl), a fost contrastul între vechile forme de viață, de spiritualitate și civilizație țărănească și formele orășenești suprapuse peste cele dintîi, deci lipsa de omogenitate a localității. Realități contrastante care i-au prilejuit lui Anton Golopenția elaborarea unui excelent studiu privind tocmai unele aspecte ale procesului de orășenizare, un studiu despre ceea ce Alfred Weber numise *Zivilișations prozess*.

Între tinerii cercetători de la Cornova s-a aflat și Ștefania Cristescu (ulterior soția lui Anton Golopenția), care a studiat manifestările magico-religioase (vom vedea mai jos rațiunea acestei asocieri). Preocupată și ea de procesul studiat de Anton Golopenția, Ștefania Cristescu observă că în domeniul riturilor magice satul așezat între valea Ichelului și a Culei a rămas în vechile sale structuri, el conservînd "încă vechiul amalgam de credințe și practici străbune. Formele de viață ale mahalalei orășenești alunecă deasupra acestui strat fără a-l impregna, cel mult adăugîndu-i elemente informe de superstiție citadină". Orînduite într-un corpus de Artur Gorovei, care întreprinde și prima încercare de analiză stilistică a lor, cercetate sub aspectul lor lingvistic de O. Densușianu și Al. Rosetti iar de I. A. Candrea din perspectiva medicinii populare comparate, descîntecele o interesează pe Ștefania Cristescu în măsura în care contribuie la conturarea atmosferei spirituale a satului, a ceremonialului magic complex. Este o cercetare fără egal, alcătuită dintr-un corpus de texte și din cîteva studii eminente, prin care se reconstituie, cu o metodologie de mare finețe, mediul în care se exercită agentul magic. Dacă numeroase colecții s-au rezumat să tipărească texte rupte din context, Ștefania Cristescu anchetează numeroși subiecți (87, în majoritate femei, cele mai multe analfabete), obține de la ei mărturisiri edificatoare despre ceea ce credeau și cum înțelegeau ei acțiunile magice, înregistrează deci nu doar formulele orale (arhaice, ca de altfel și limbajul uzual al cornovenilor) ci și riturile manuale, reconstituie cu talent împrejurările în care au loc riturile magice, alcătuind tabele cu repartizarea agenților magici pe grupe de vîrstă, pe sexe, pe clase sociale, cu descîntecele tip etc. Într-un sat dominat de magic, cu numeroși agenți magici, doar unii se bucură de un prestigiu real, aceștia devenind eroi ai imaginației populare, în jurul cărora se țes legende. În nici un alt studiu pînă la Ștefania Cristescu nu s-au adus mai substanțiale contribuții la cunoașterea descîntecului ca formă de limbaj și a semnelor și gesturilor agentului magic, a tehnicii de rostire a formulelor orale, a ceremonialului magic, al cărui limbaj "are pentru țăranul basarabean ceva din sfințenia slujbei religioase aproape. Descîntecul, ca și rugăciunea din biserică, participă la o aceeași eficacitate gravă și nedeterminată pentru mintea lui". Forme ale culturii spirituale țărănești străvechi, riturile magice au fost, observă autoarea, constitutive unui strat primar de spiritualitate și au contribuit la consolidarea comuniunii satului. Aceleași și în alte spații românești, ele sînt, totodată, mărturii ale unității satului românesc. Demersul critic al autoarei este mai complex decît am putut sugera noi. Alte observații ale sale privesc mobilitatea formulelor orale (care au fost văzute, de alți cercetători, mai mult în formele lor înghețate) și trecerea unora în spațiul altor categorii folclorice, în jocurile de copii spre exemplu. Mai trebuie subliniată o calitate esențială a textelor înregistrate, autenticitatea lor indubitabilă. Doar într-un text remarcăm (autoarea colecției și îngrijitoarea ediției n-au observat) preluarea unui citat din recitativul *Mamei Anghelușa, doftoroarie*, cunoscutul cînticel comic de V. Alecsandri, interpretat, pentru prima dată, la Teatrul din Iași, de Millo, în anul 1850. Iată o parte din descîntecul spus de C. Jeverdan, care cu toate micile remanieri, sau cu toată memorizarea deficitară, este totuși textul din V. Alecsandri: "Iată, iată și frumoasă/ Sînt ieu, Mama Anghelușa,/ Care știe or ce ceasuri de doftorie/ Chiar și dracu peste fire./ Nici cel mari, cornorat,/ Nu-i ca mini de-nvățat/... Știu a face casă buni,/ Știu a strîca de minuni".

Strînse în volumul *Descîntece din Cornova-Basarabia*, de Sanda Golopenția-Eretescu și tipărite la Editura Hiatus din Providence (SUA), Textele și studiile despre magia populară într-un sat basarabean sînt o expresie a nivelului științific atins de Școala sociologică de la București, a cărei distinsă reprezentantă a fost Ștefania Cristescu-Golopenția.

Iordan DATCU

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

ROSTURI

Interviu cu Ioan Godea, directorul Muzeului Satului

"Muzeul Satului este de departe cel mai vizitat muzeu din România", ne spune dl Ioan Godea, drept care nu poate fi suspectat de pledoarie *pro domo* atunci cînd susţine că *"marea industrie a ţării noastre ar trebui să fie industria turismului, pentru care avem resurse extraordinare. Dumneavoastră ştiţi că numai la Peştera Urşilor, să zicem, cîteva zeci, poate chiar sute de familii îşi găsesc un mod decent de subzistenţă prin serviciile oferite turiştilor? Nu ştiu ce se face, în această privinţă, la cele mai înalte niveluri de decizie, dar ştiu cu siguranţă că oamenii au înţeles că turismul poate oferi soluţii la multe dintre neîmplinirile resimţite în anii dictaturii şi prelungite, dintr-o inexplicabilă inerţie, pînă în ziua de astăzi. Să vă mai dau un exemplu, de dată foarte recentă. În judeţul Satu Mare, la Măriuş, un sat de navetişti - şi numai cine n-a făcut naveta nu cunoaşte nesfîrşitele avataruri ale fiecărei zile - s-a născut, mai alaltăieri, un muzeu în aer liber, care poate deveni un obiectiv de referinţă nu numai naţională, ci şi internaţională. Întreg satul a oferit 47 de hectare de teren arabil de cea mai bună calitate pentru acest muzeu în aer liber, menit să reintroducă în circuitul social şi economic meşteşuguri tradiţionale, dînd astfel de lucru multora dintre urmaşii unor meşteşugari care altădată se bucurau de o autentică faimă. Potenţialul turistic al muzeului va fi sporit de existenţa unei aşezări mănăstireşti, precum şi de apele mezotermale folosite, pînă acum vreo 50 de ani în tratamentele termice cu mătrăgună ale bolilor reumatismale. Întreaga suflare a satului a participat la sfinţirea locului, oamenii de aici fiind convinşi că se pot reîntoarce la rosturile lor fireşti"*.

- Rosturile ţăranului nostru au suferit poate cea mai brutală amendare în anii socialismului şi nimic nu este de prisos pentru înlesnirea revenirii la matcă. Poate Muzeul Satului să contribuie cumva la acest benefic proces al regăsirii de sine a ţăranului român?

- Neîndoielnic. În primul rînd, prin reatestarea certificatului de naştere al poporului nostru, certificat care, din păcate - sau din fericire - se găseşte jumătate la Roma, pe Columna lui Traian. Cealaltă jumătate, rămasă în Carpaţi, constituie obiectul nostru principal de investigare şi de integrare în conştiinţa publică. Şi cum în România n-a prea plouat cu monumente - acei contraforţi care să susţină edificiul certificatului nostru de naştere - misiunea noastră nu este una tocmai uşoară.

Muzeograful, şi poate mai mult decît oricare, cel de la Muzeul Satului, se comportă ca un preot; el botează. Aduce din teren un obiect de serie şi, trecîndu-l prin filtrul selecţiei, îl restaurează, îl conservă şi-l introduce în circuitul de valori, dîndu-i un nume. De la obiectul de serie se ajunge, astfel, la obiectul patrimonial de referinţă, cu nume de botez şi identitate inconfundabilă.

În al doilea rînd, Muzeul Satului trebuie să devină o şcoală eficientă în cadrul civilizaţiei noastre tradiţionale. Abandonînd amatorismul festivist promovat de nevoie ani de zile, muzeul este pe cale de a deveni locul în care meşteşugurile noastre tradiţionale fac dovada potenţialului lor de eficienţă şi profesionalism.

Şi să nu uităm că specificul nostru etnic nu se poate regăsi niciunde mai elocvent decît într-un muzeu în aer liber. Depinde însă de muzeograf, de capacitatea sa de a pune în valoare staulul adus din Pădurenii Hunedoarei, să zicem, şi de a înscrie acest obiect de patrimoniu într-un dialog real cu civilizaţia lumii.

- Pînă la dialogul cu civilizaţia lumii, cred că trebuie să ne preocupe şi dialogul nostru cu noi înşine. Or, în acest caz, Muzeul Satului cred c-ar trebui să joace rolul tălmaciului capabil să ne îndrume gîndurile spre propria noastră natură.

- Ca fiu de ţărani, am fost părtaş la întregul şir de miracole naturale care fac parte din universul copilului de la sat şi care lipseşte celui care s-a născut între betoanele oraşului. Acesta din urmă porneşte în viaţă cu un enorm handicap. El nu are sentimentul datoriei faţă de natură, faţă de viaţa ca atare, şi tocmai de aceea poate acţiona împotriva naturii într-un mod aproape inocent. Şi mă întreb cîţi ani ne vor trebui, nu ca să revenim la starea de îmblăciu, la folosirea maiului de rufe, nu!, ci la starea de integrare organică în natura din care o desprindere prea brutală poate fi sinucigaşă.

Ecosistemul, biotopul nostru este la ora actuală extrem de fragil, tocmai datorită prea multelor agresiuni la care a fost supus din partea noastră. Ecologia nu este o chestiune de modă, ci una de viaţă; de fapt, este vorba de un fel de care pe care. Or, aflîndu-mă eu mai deunăzi pe autostrada ce duce spre Piteşti, am putut să constat, pe o distanţă de peste 10 km înecaţi în fumul toxic al rafinăriei argeşene, că, deocamdată, în lupta asta bezmetică a omului cu natura, primul a cîştigat un teren considerabil. Că orice victorie împotriva naturii este de fapt un eşec de proporţii greu de calculat, pare să nu mai intereseze pe nimeni. Cel puţin în planul faptelor. Pentru că în planul declaraţiilor de intenţii stăm bine.

- Dar vorba nu este proiectul faptei?

- Nu totdeauna. Şi, mai ales, nu oricum, cînd traversăm o perioadă de dramatic pesimism, care pare a ne condamna, cel puţin temporar, la o vinovată încrucişare a braţelor.

Nu vedeţi ce mult vorbim despre bătrînii lipsiţi de ajutoare? Sau despre copiii străzii? Dar de ce nu se face, la Potlogi, de exemplu, cu minime dotări sociale, o casă de creaţie pentru bătrîni? De ce n-am face într-un castel din Transilvania, să zicem, o casă de copii, conservînd şi monumentul, dîndu-i şi o vocaţie socială?

Tot aşa, vedem, seară de seară, la televizor, păduri sălbatic defrişate, dar spuneţi-mi, cîţi codri noi au apărut pe harta ţării?

În aceste condiţii, muzeul nostru trebuie să-şi asume rolul de modelator al concilierii cu natura, întrucît, în absenţa acesteia, nu doar pădurea are de suferit, ci şi fratele său, românul.

Cu speranţa că vorbele domnului Ioan Godea nu se află în acelaşi vinovat divorţ cu faptele, acuzat chiar de domnia sa, ne-am despărţit cu promisiunea de a discuta, într-o întîlnire viitoare, despre cel mai presant proiect al muzeului: terminarea laboratorului de conservare şi restaurare care, pînă acum, a constituit deja subiectul multor luări de poziţie pro sau contra.

Marin STOIAN

Casă din Ceauru (Muzeul Satului)

Telefon tîrziu

Casa o vînd să scap de amintiri,
vînd rîul meu să scap de-atîta peşte
vînd drumu-acesta ce se tăvăleşte
la umbra gleznelor subţiri, subţiri.

Cumpărătorul uită şi nu vine;
mă roade amintirea ca bocancul
pe un soldat ce-aleargă-ntre războaie
cînd dintre lacrimi îl pîndeşte tancul.

Doar părul tău păstrează, arămiu,
miros hoţesc de telefon tîrziu.

Unul, Unicul

Eu Unul, Eu Unicul pe cîmpie,
dar dacă nu mai umblă nimeni
drumul cine îl bătătoreşte?
Şi vrînd să văd m-am prefăcut că adorm

şi mare mirarea mi-a fost
şi mare spaima cînd
am văzut drumul mergînd;
că nimic nu se mai poate opri,
că întreaga cîmpie curge
spre un asfinţit necunoscut
acel Unul, Unicul asfinţit.

Laokoon fericit

E ziua destrămării mele, însă
din cercuri şerpii negri izvorăsc,
se-ncolăcesc pe trupul meu,
urcă pe gît,
muşchii din piept gata să curgă
unul mi-i strînge în odgoane reci.
Aşa de bine sînt păzit de ei -
o şuviţă de carne
n-ar izbuti să fugă de pe mine.
Cînd trec pe străzi în întuneric sună
solzii acestor lanţuri.
Azvîrliţi-mă de pe cea mai înaltă
clădire de pe lume
şi întreg voi rămîne
în orice zi a destrămării voastre
de şerpii mei păzit şi-mbrăţişat.

Turnir

De la-nceputul lumii am pornit
să ne batem prin cetate
în marele turnir.
În galop am ţîşnit cu suliţa-ntinsă
din partea cealaltă-a cetăţii,
în galop am ţîşnit cu suliţa-ntinsă.
Au putrezit sub noi spre seară caii
şi n-au mai putut să alerge,
ne-au putrezit pînă la brîu picioarele
şi n-am mai ajuns
unul în faţa celuilalt.
Numai suliţele noastre azvîrlite
într-un tîrziu au ajuns
izbindu-se în miezul oraşului.
Una pe alta s-au străpuns
clădind o cruce.
A cui e crucea se-ntreabă de-atunci
oamenii trecînd prin imperiu.
Noi amîndoi sîntem departe
şi nu putem ajunge, doar privim
spre cruce-nspăimîntaţi
şi nu ştim care dintre noi e mort.

George ALBOIU

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

ARTUR GOROVEI ÎN SCRISORI

Redăm mai jos scrisoarea lui Artur Gorovei către Eduard Gruber, în care viitorul folclorist îl anunţă pe psihologul ieşean despre intenţia de a scoate, la Fălticeni, cu ajutorul unui grup de învăţători entuziaşti, revista *Şezătoarea*, de la a cărei apariţie s-au împlinit la începutul lunii martie 100 de ani. Sîntem, prin urmare, în faţa unei mărturii privitoare la naşterea celei mai cunoscute reviste de folclor de la sfîrşitul secolului trecut, devenită o valoroasă arhivă a creaţiei populare româneşti, care s-a bucurat de o largă audienţă în ţară şi străinătate, beneficiind totodată de mari şi prestigioşi colaboratori. Dar cititorul va constata, poate mai presus de orice, că multele neajunsuri ale existenţei cotidiene nu l-au împiedicat pe inimosul folclorist să-şi ducă la bun sfîrşit planurile. Acest model de consecvenţă şi tenacitate, de asumare a greutăţilor ca parte componentă a luptei pentru o idee este, din nefericire, abandonat în zilele noastre cînd se mizează excesiv pe faptul că a dărîma este mai uşor decît a construi.

„L"

Scrisoarea provine din fondul de manuscrise al Muzeului Literaturii Române.

Mihail ŞERBAN, George URSU şi Artur GOROVEI

Broşteni,
30 decembrie 1891
11 ianuarie 1892

Iubite Eduard,

Drept să-ţi spun, nu mă aşteptam să primesc scrisoarea ta, văzînd că de atîta amar de vreme nu mai dai nici un semn de viaţă, că m-ai uitat cu desăvîrşire, încercam să mă deprind cu ideea că aşa trebuie să fie. Şi, nu te supăra, toată vina uitărei prietenilor o dădeam pe însurătoare; dar, după cele ce-mi scrii că ai îndurat, nu te mai învinuiesc. Voiam să-ţi scriu eu, dar nu am putut afla adresa ta, deşi am întrebat pe o mulţime de lume, şi toţi se tînguiau de tine.

Desigur, are să te prindă scrisoarea văzînd că-ţi scriu din fundul munţilor, din Broşteni. Te vei fi întrebînd ce caut eu pe aici, în toiul iernei? Sînt surgunit aici ca judecător de ocol. Nu voi să-ţi mai spun cît trebuie să sufăr aici, răzleţit de lume, departe de orice mişcare. Înţelegi singur ce viaţă mizerabilă trebuie să duc. Pe lîngă alte multe neajunsuri şi lipsa de locuinţă şi de mîncare, lipsa unui singur om măcar, cu care să poţi vorbi ceva în afară de banalităţile zilnice, mai adaugă şi lipsa mijloacelor de comunicaţie, pentru ca să ai o idee complectă de schingiuirea mea. Poştă avem numai de trei ori pe săptămînă şi ca să mergi pînă la Fălticeni, trebuie să străbaţi, prin munţi, 80 de kilometri, pe drumurile cele mai primitive.

Şi dacă am primit să vin aici, înţelegi că nu am făcut-o de plăcere. O singură mulţămire am găsit şi eu în pustiul acesta. Am adunat mai mulţi învăţători din munte, şi am hotărît scoaterea unei Reviste de folclor, în care nu vom publica decît literatură populară, materialul brut, pe care să-l poată utiliza, mai tîrziu, unul din cei aleşi.

Cred că o asemenea Revistă e necesară la noi; se publică zilnic literatură populară, dar din pricină că sînt o mulţime de publicaţii necunoscute şi o mulţime de jurnale în care se furişează uneori bucăţi admirabile, deoarece foarte anevoios pentru cercetător să aibă la îndemînă tot materialul. Pe cînd, dacă este o Revistă specială, oricine poate publica în ea, şi folosul nu va fi mic.

Am văzut şi la tine nişte bucăţi inedite; dacă le ai acolo şi dacă vrei să le public, trimite-mi-le. Numai răspunde-mi dacă vrei să te pun în rîndul colaboratorilor.

Încă ceva mai cer de la tine; tu ai nişte cunoştinţe prin Transilvania; trimite-mi adresa acelora dintre ei care crezi că ar putea colabora, ca să mă adresez şi lor.

"Lumea Nouă" nu cred să iasă aşa curînd. Cu Gherea m-am întîlnit la Ploieşti, în octombrie, şi în Iaşi, pe la începutul lui decembrie, şi mi-a spus că dacă se dizolvă Camerele, va fi nevoit să amîie apariţia Revistei.

Camerele s-au dizolvat, la 1 februarie se fac alegeri prin urmare şi Revista va ieşi mai tîrziu.

A apărut "Critica socială". Încă nu am văzut-o. Am scris să mi-o trimeată.

După cît văd din jurnale, socialiştii vor lucra împreună cu liberalii. Radicalii din Iaşi s-au răzleţit în două: unii vor să se unească cu conservatorii ca să zdrobească pe colectivişti; Pann, însă, e de părere să lupte cu propriile lor puteri, şi ar fi declarat că chiar dacă majoritatea radicalilor ar fi pentru unirea cu conservatorii, el va rămînea singur în părerea lui.

Cealaltă politică burgheză ştiu bine că nu te interesează.

Ca mişcare literară, nu am nimic a-ţi semnala. Se aşteaptă un număr excepţional al "Convorbirilor" la aniversarea a 25 de ani. Întrucît se atinge de mine, puţin spor am făcut la activul meu literar. Am publicat în "Adevărul" şapte articole asupra legei pentru Judecătoriile comunale şi de ocoale, şi o mică schiţă, un *tip de provincie*, în "Gazeta Săteanului" - cu care am făcut angajament să-i dau în fiecare lună cîte un articol, în schimbul unei plăţi. Scrie acolo şi Nădejde şi Didinca. Şi să zici că în Ţara Românească nu se cîştigă cu literatura.

Îmi scrii că Grigori ţi-a comunicat un caz de presimţire.

Să-ţi comunic şi eu unul privitor la mine.

Mai zilele trecute venise în Broşteni un ofiţer de la Fălticeni. Cînd a plecat, am vrut şi eu să-l petrec pînă la Bapşa cu locotenentul Prosa, care stă aici ca comandant al detaşamentului trimis pentru combaterea anginei difterice, care bîntuie populaţia muntelui. Ofiţerul din Fălticeni era în docar cu tată-său şi cu şeful Poştei, iar eu cu Prosa într-o săniuţă cu un cal. Nu eram deloc dispus să mă duc; mă îndemna nu ştiu ce să rămîn pe loc; presimţeam că are să mi se întîmple ceva. Nu am putut rezista tuturor stăruinţelor şi am plecat contra bunei mele dispoziţii. Am mers o bucată de loc, şi din pricină că săniuţa noastră nu se putea ţinea de docarul cu doi cai, ne-am urcat şi noi în docar, împreună - dîndu-se cinci inşi, şi vizitiul a rămas singur în săniuţă. Îndată ce m-am suit în docar, am vrut să mă duc iar în săniuţă, căci aveam o presimţire că ne vom răsturna şi drumul foarte îngust e tocmai pe malul Bistriţei. Nu mi-a fost ruşine să li spun presimţirea mea, şi cînd urcam dealul Fierului, m-am coborît. Prosa a venit şi el cu mine în săniuţă. După 5 minute, cînd coboram valea, calul a luat vînt, ne-a răpit şi ne-a răsturnat în bolovani, pe marginea unei prăpăstii. Am şi acuma credinţa că dacă rămîneam în docar ne-am fi răsturnat cu toţii şi era mult mai primejdios.

Acuma să-ţi spun ceva cu căutatul în cărţi.

Este aici o unguroaică, Lina, care spală albiturile noastre. Îmi trebuie mie, pentru o nuvelă, expresiunile unei cărturărese şi am pus-o să-mi caute. Între altele îmi spune un lucru adevărat din prezentul acela, şi-mi prezice un lucru din viitor, care s-a întîmplat. Aşa, îmi spune că eu sînt mîhnit din pricina unei femei cu ochii negri. În adevăr, toată ziua aceea m-am gîndit la o femeie cu ochii negri şi am fost toată ziua îndispus, mîhnit din cauza ei. Pe urmă îmi spune că am să fac un drum, *împreună cu alte două persoane*, drumul nu are să fie lung şi am să fiu cam bolnav după ce mă voi întoarce, am să răcesc pe drum. Toate s-au întîmplat aidoma. Peste o săptămînă am plecat împreună cu căpitanul Gorovei şi cu Dr. Schapira la Dorna, în Bucovina, şi fiindcă eram uşor îmbrăcat, cu un palton subţire, şi fiindcă am venit noaptea şi am mînat şi caii, am răcit şi acuma am (indescifrabil).

Să nu te îndoieşti de adevărul spuselor mele. Un *ceva* trebuie să fie şi aici la mijloc.

Am să-ţi trimet un vis a unei mătuşi a mele, care cred că-ţi va fi de folos.

De prietenii noştri nu ştiu tocmai multe. În toamna asta ducîndu-mă la vie din Rîmnicu-Sărat m-am abătut şi pe la Focşani. Acolo am găsit pe *filozoful* dădăcind un copil. Am văzut la el, într-o sară, pe Panaitescu şi am făcut cunoştinţă cu Teodorescu, care mi-a spus o mulţime din porcăriile lui Mani de la Paris. Lateş trebuia să treacă luna trecută, două doctorate. Pe Grigori l-am văzut la Iaşi, la braţ cu nevasta. Pe Anghel nu l-am văzut, nici nu mai ştiu minte de cînd. Despre ceilalţi nu ştiu nimic.

Îmi urezi ca anul care vine să nu mă lese flăcău; doresc şi eu aceasta din tot sufletul, că tare mi s-a urît cu viaţa asta zbuciumată, care a început să mă plictisească şi să-mi aducă nişte gînduri rele. Dar cine crezi tu că şi-ar lega viaţa cu mine, ca să-şi tîrîie zilele în Broşteni, în creierii munţilor, în mijlocul sălbăticiunii?

Mie nu mi-i dat să cunosc farmecul şi liniştea căsniciei.

Deocamdată pun capăt acestei scrisori; bine că ştiu unde să te nimeresc, îţi voi strica, din cînd în cînd, liniştea cu bîiguielile mele.

Îţi doresc izbîndă la lucru, sănătate şi voie bună, ţie şi cucoanei tale.

Prieten care nu te-a uitat

A. Gorovei

P.S. Trimite-mi adresele persoanelor din străinătate care s-ar putea folosi de Revistă.

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

TEATRU

Rememorări necesare

Fenomenul cel mai caracteristic, poate, al vieţii teatrale româneşti, la sfîrşitul deceniului şapte, a fost solidaritatea ce exista între oamenii de teatru. Lucru explicabil, desigur, prin faptul că teatrul era una dintre artele foarte expuse judecăţii cenzurii. S-a ajuns pînă acolo încît pentru a se începe o repetiţie să nu fie nevoie numai de aprobarea textului, dar şi a concepţiei regizorale. Astfel, multe spectacole au fost interzise fără să fi beneficiat măcar de o oră de repetiţie, altele la jumătatea drumului, fiindcă nu puţini erau cei ce trăgeau cu urechea la indicaţiile regizorului şi le răstălmăceau după bunul lor plac, dar nu fără a răbufni mediocritatea şi invidia din ei, altele după vizionarea ideologică, cînd afişul deja anunţa premiera şi caietul-program era tipărit, altele, mai norocoase, după două-trei reprezentaţii (v. *Revizorul* în regia lui Pintilie), iar altele, şi mai norocoase, după săptămîni şi chiar luni de reprezenta ţii, căci atunci se întîmpla să nimerească în sală cine ştie ce mărime a nomenclaturii, un "tovarăş" gata să-şi dea cu părerea, considerînd că o replică nu e suficient de educativă sau un cuvînt suficient de mobilizator.

Nesiguranţa era la ordinea zilei. Ceea ce puteai să vezi azi, nu trebuia în nici un caz să laşi pe mîine. Din acest motiv, indiferent de distanţa la care mă aflam de o scenă pe care urma să se producă un eveniment, nu rezistam ispitei de a merge uneori să văd chiar şi o repetiţie. Nu despre puţine spectacole se vorbea cu mult înainte de a fi avut loc premiera. Toată lumea (de la regizor la critic, de la actor la director de teatru) ştia cum repetă Manea *Aceşti nebuni făţarnici* sau ce dezmăţ îşi imaginează în *O noapte furtunoasă*, cum Alexa Visarion a stabilit legături dubioase între loja oficială şi scenă, trecînd nişte sfori pe deasupra spectatorilor în *O pasăre dintr-o altă zi* sau cum Tocilescu îl trădează pe Shakespeare în *Nevestele vesele din Windsor*. Ce mai, nimeni nu era scutit de suspiciuni. Piesele lui Mazilu, Guga, Marin Sorescu. D. R. Popescu mai ales au provocat multora serioase dureri de cap. Replicile din *Răceala* sau *A treia ţeapă*, de pildă, erau aşezate sub microscop cu un exces de zel pervers, întoarse pe toate feţele, constituind totdeauna o pradă grasă pentru "forfecari". La fel se proceda şi cu unele spectacole cu texte clasice. În cazul acestora, cum nu li se putea reproşa direct că se fac vinovate de critică a puterii ori că pun accent pe alienarea individului într-un regim totalitar, că atacă în subtextul lor laşitatea, înfierînd degradarea morală, susţinătorii politicii teatrale oficiale au recurs la diversiunea apărării textului de *masacrul* regizorilor, de *infidelităţile* lor. Sintagma "Shakespeare contemporanul nostru" a devenit un adevărat semnal de alarmă. În spatele ei se căutau cu lumînarea trimiteri şi analogii de-a dreptul absurde. Cîteva "*voci*" critice dirijate, minimalizatoare, s-au năpustit pînă şi asupra spectacolului lui Tocilescu cu *Hamlet*.

În aceste condiţii, alegoria, parabola, aluzia etc. s-au impus ca modalităţi de comunicare teatrală frecvente, deseori supralicitate în extremis, dar fără să obscurizeze demersul scenic, fără să-l ermetizeze, fără să-i rezerve sensurile de profunzime doar iniţiaţilor. De exemplu, drama prinţului Hamlet impresiona pînă la lacrimi, fragilitatea Ofeliei rupea sufletele, dar tema puterii şi ţesătura intrigii politice a capodoperei shakespearene cutremurau. Nu ne-am deformat cumva ca spectatori şi am ajuns să marginalizăm esteticul? Hotărît, nu! Fiindcă spectacolul politic nu şi-a căutat forma în afara esteticului, ci, dimpotrivă, i-a exploatat la maximum posibilităţile. Dacă e să se vorbească de o degradare a esteticului, ca urmare a unei tendinţe de supralicitare a tematicului, de subordonare la o întreagă avalanşă de platitudini şi stupidităţi, atunci aceasta a fost proprie *teatrului oficial*, cerut şi promovat de oficialităţile culturale şi politice, la bază cu texte de serie, abundînd în situaţii şi personaje convenţionale, sau cu texte clasice montate impersonal, fără idei, la nivelul anecdoticului.

Scaune (zona Bihorului)

Asemenea spectacole nu aveau nevoie să recurgă nici la alegorie şi nici la simbol, ele nu aveau nimic de spus, nu depăşeau prin nimic semnificaţia unei lecturi în fotoliu, din contră, reuşeau, de cele mai multe ori, să facă oarecare şi piesa de valoare. Aici se cer însă cîteva nuanţări. Teatrul oficial la noi, ca şi în celelalte ţări din Est, era, în esenţă, un *teatru moral*, adică, în accepţiunea lui Peter Brook, "un teatru prost", de rutină, manierizat, lipsit de fior şi emoţie, inutil în ultimă instanţă. Paradoxal, acest teatru, deşi pretindea că se adresează publicului, cu scopul declarat de a-l educa, ignora tocmai publicul, nu urmărea nici să-l atragă în sală precum "mult hulitul teatru comercial". În Est a apărut, aşadar, un gen de *teatru moral* nou, care nu numai că nu era "elevat sau instructiv", dar nici măcar nu izbuteşte să fie distractiv..." Era un teatru suprasaturat de clişee, de conjunctural, de vorbe mincinoase, un teatru pentru liniştea funcţionarilor culturali.

Din fericire, rezistenţa faţă de un astfel de gen de teatru era puternică. Nimeni nu-l lua în serios; nici măcar aceia care îl propovăduiau. În plus, critica, în cea mai mare parte a ei, a fost solidară cu oamenii de teatru, a fost una de susţinere, dînd mult de furcă nomenclaturii şi cenzurii, fiind un obstacol în calea imposturii.

Ion COCORA

MUZICĂ

Frămîntările Euterpei

În perioada de tranziţie, inventarul problematic care domină peisajul artelor necomerciale şi "nerentabile" e cam acelaşi. Problemelor iscate de dispariţia subită a vechilor orînduieli, tabu-uri, constrîngeri şi mecanisme li se adaugă problemele decurgînd din cristalizarea - resimţită ca lentă - a unor rînduieli şi mecanisme "logistice" noi, în contextul unei precarităţi materiale generale. Pe lîngă acestea persistă şi probleme "eterne", adică de lungă durată, proprii, în esenţa lor, domeniilor respective şi ieri, şi azi, şi - probabil - şi mîine, în Est ca şi în Vest. Sînt probleme ţinînd strict de creaţie şi altele "manageriale", de difuzare şi comunicare, cu tentă socio-economică, deci. Lipsa de bani, lipsa de interes a publicului, sau, mai bine zis, dificultatea de comunicare între creatorul de artă şi public (unde este, de fapt, publicul? cine este el? cît e de numeros?). Mai e, apoi, chestiunea necesităţii de sincronizare, de racordare la pulsul mondial în materie. Mai e vorba şi de nevoia adaptării limbajului şi demersurilor la condiţiile create prin dispariţia cenzurii şi a presiunilor politice oficiale: se resimte o anumită dezorientare în redirecţionarea practicii artistice...

Cam acestea sînt chestiunile momentului şi pe tărîmul muzicii (în toate accepţiile termenului, în toate "regiunile" tărîmului: compoziţie, interpretare, teorie, critică şi exegeză muzicală, organizare instituţională, învăţămînt de specialitate, atragerea şi "educarea" publicului...).

Pornind de la tema "Unde ne aflăm, azi, în muzica românească?" formulată, o dată cu invitaţia de a o dezbate, de către Grupul Interdisciplinar de Reflecţie (GIR), personalităţi reprezentînd toate sus-amintitele domenii ale activităţilor muzicale - încercînd să schiţez o enumerare fără îndoială lacunară - i-aş menţiona pe Ştefan Niculescu, Nicolae Beloiu, Radu Gheciu, Ilinca Dumitrescu, Ion Ivan Roncea, Aurelian Octav Popa, Marin Constantin, Alfred Hoffmann, Vladimir Popescu-Deveselu, Gheorghe Firca, Grigore Constantinescu, Nicolae Brînduş, Dan Dediu, Iosif Sava, Sanda Luca Zodieru, Doina Rotaru, Ecaterina Stan, Ada Brumaru, Elena Zottoviceanu... - s-au străduit, cum se spune în navigaţie, să "facă punctul" sau, cum spun militarii cînd se orientează cu harta în teren, să "determine locul de staţie".

Unde ne aflăm, deci? Tema - de fapt, un mănunchi de subteme, prin ambiguitatea termenului utilizat cu intenţie fină ("muzică", nu "componistică" sau "viaţa instituţiilor muzicale" sau altă sintagmă limitativă şi particularizantă), chemînd deci la o discuţie efectiv de ansamblu - a prilejuit un *brain storming* extrem de util. Şi în muzică, la fel ca în alte domenii omoloage, eliberaţi de povara unor probleme, ne trezim împovăraţi de altele. Ba, chiar, dispariţia unor servituţi vechi creează, prin "efect pervers", altele, noi. Spectacolul implicit al unei asemenea dezbateri e cel al unei psihodrame furtunos tălăzuite între momente de acalmie, structurată de multiplicitatea poziţiilor, posturilor, punctelor de vedere, competenţelor şi temperamentelor, configurată de bipolarităţile care ritmează orice colocviu. Triumfă pe rînd optimismul şi pesimismul, defetismul şi perseverenţa inimoasă, spiritul sintetic şi cel analitic, anecdotica şi privirea de ansamblu, dubitaţia suscitată de o exagerată modestie şi realismul întru determinarea propriului nivel valoric, exacerbarea dramatică a discordiilor ce răvăşesc breasla şi exaltarea solidarităţii, abordările cu bătaie lungă şi cele privind scadenţe urgente, pledoariile patetice, cu coloratură afectivă, şi diagnozele rezervate, clădite pe o luciditate ce nu presupune neapărat văicăreala. Din tot zumzetul acesta, din succesiunea aserţiunilor ce, luate izolat, pot fi uneori socotite a fi banalităţi, dar care, interacţionînd, se îmbogăţesc reciproc, din fluctuaţia unghiurilor de cuprindere, din lupta de idei şi de păreri se degajă, iată, în cele din urmă, o zidire conceptuală şi atitudinală ce, de nu va fi fiind exhaustivă şi neamendabilă, e menită, fără îndoială, să fie de folos pentru găsirea căilor către o posibilă ameliorare a condiţiei proprii domeniului în discuţie.

Este aceasta, în fond, năzuinţa dezbaterilor asemănătoare (printre ele, cele dedicate arhitecturii, istoriografiei, filozofiei, teatrului, dramaturgiei...) organizate în ultimii doi ani de GIR, structură deschisă şi apolitică prezidată de dl Eugen Simion şi reunind reprezentanţi ai diverselor activităţi intelectuale: oameni de litere, ziarişti, universitari de diferite specialităţi, ingineri, istorici, arhitecţi, critici de artă, biologi... - care încearcă să menţină viu un dialog fertil dincolo de fruntariile specialităţilor. Neoficială, nelucrativă şi nepatrimonială - nu dispune nici măcar de un sediu propriu, întrunirile fiind găzduite prin amabilitatea unor instituţii, în special Comisia pentru UNESCO -, această grupare interdisciplinară prin participare şi abordare, încercînd să se ţină departe atît de tumultul politic, cît şi de orice închistare pedantă, are totuşi ambiţia de a contribui, după putinţă, la închegarea unor strategii neinstituţionale privind evoluţia previzibilă a unor compartimente ale spiritualităţii. Unul din posibilele nuclee de structurare a atît de invocatei şi încă relativ amorfei societăţi civile.

În ce măsură izbuteşte GIR să onoreze menirea pe care şi-a asumat-o, cei interesaţi o vor putea constata participînd la manifestările asemănătoare celei dedicate diagnosticării situaţiei în domeniul muzicii, ţinută în seara de 4 martie a.c.

Nicolae BÂRNA

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

ISTORIE LITERARĂ

Al. PIRU

Un dialog apocrif (II)

Traducătoare din Lamartine (*Nemurirea, Invocare*), Veronica Micle e şi o imitatoare a lui (*Glasul durerii*), încă tributară stilului romantic înlăcrimat, suspinului nesfîrşit ca dovadă a iubirii, dar şi a consumpţiei sentimentului ce face posibilă uitarea. Se poate spune că plînsul şi speranţa uitării e regimul erosului său mimînd pe cel infinit, mai elevat, eminescian: *"Că mi-ar zdrobi suspinul şi sufletul în mine/ Şi că de lacrimi ochii simţi-voi că se sting,/ Nu mi-ar păsa nimica, ci tot gîndind la tine/ Întreaga mea viaţă eu aşi voi să plîng.// Dar mă cuprinde groaza cînd cuget că odată/ De chiar aceste lacrimi ce plîng azi urma ta,/ Imaginea-ţi iubită în sufletu-mi păstrată/ Din suflet va fi ştearsă şi eu te voi uita."* Necunoscînd împrejurările în care această poezie a fost scrisă, Octav Minar explică adumbrirea poetei prin faptul că Eminescu s-ar fi lăsat înrîurit de atmosfera creată în jurul ei la Junimea, ceea ce nu se verifică, din moment ce poezia apare în *Convorbiri literare* din iulie 1881. Eminescu va fi citit poezia Veronicăi, dar o replică nu a dat, cum vrea să ne asigure Minar născocind o poezie care debutează cu o strofă din *Te duci* publicată abia în 1883 (ediţia Maiorescu), dar terminată încă din 1879, strofă la care adaugă încă trei de confecţie proprie (cităm numai una: *"De-atunci te chem din întuneric/ Şi amintirea ta desmierd,/ Pîn ce răsare - un vis himeric,/ Ş-apoi apari şi iar te pierd..."*). Comentariul Veronicăi e inventat şi el în aceeaşi măsură. "Învinuiri nedrepte, căci oare sufletele noastre să nu se fi împrietenit încă?" Minar uită că, tot după el, Eminescu se împrietenise cu Veronica la Viena încă din 1873, pe cînd Eminescu se afla însă la Berlin.

Veronica publică în august 1881 în *Familia* poezia *Prevestiri* (*"Cobea de buhnă ţipă pe grindă, Eu mă cutremur c-ar fi semn rău.../ Pe cînd iubita-mi lumea colindă/ Sufletu-mi moare de dorul său"*). Adnotare nelalocul ei de Minar: "Raze de soare care pătrund în odaia mea de lucru şi de visare." De ce? Pentru că Eminescu i-a adresat cu acest prilej o poezie care a făcut-o să exclame: "Aşa te vreau, Eminescule, înseninat, vesel cum te-am cunoscut la Viena. Fugi de duhurile rele!" Poezia lui Eminescu e însă (cu stupide intervenţii de Minar: "Capul tău scăldat în aur", schimbat în "Capul tău plin de lumină" etc.) *Ah, cerut-am de la zodii*, scrisă în 1876 şi publicată de Chendi în 1905.

Scenariul editorului nefiind întemeiat pe nici o idee şi neavînd nici o consistenţă, cei doi parteneri ai dialogului vorbesc fiecare pentru el. Astfel Veronica publică în *Convorbiri literare* (iulie, 1881) poezia *Dor de trecut*. Poezia e limpede, n-are nevoie de nici o explicaţie. Totuşi scenaristul o adnotează în locul autoarei: "Amintirile încep să mă copleşească. Asta înseamnă că am trăit mult, mult, dar ce păcat că iubirea noastră este tot la început!" "Nu mai sîntem copii, să ne gîndim mai serios la viitorul nostru", se răzgîndeşte însă Veronica primind de la Eminescu (*El către mine*) o poezie şăgalnică, nu alta decît postuma eminesciană din 1871 *Frumoasă şi jună*, cu uşoare prefaceri: *"Şireată şi dulce, - copil vinovat,/ De ce nu mă-mbii cu al tău sărutat,/ De ce-aştepţi să-l fur de pe ochi-ţi profunzi,/ Şi-n blondele plete tu capu-ţi ascunzi.// Pedeapsa ce-o meriţi, o ia că-i a mea,/ Dă-mi gura... O! dă-mi-o. Ai dat-o? Aşa!"*

N-a rămas de la Eminescu nici un comentariu general sau parţial despre vreo poezie a Veronicăi Micle. Nici o poezie autentică a lui Eminescu nu are ca punct de plecare versurile ei. Dialogul lor imaginat de Octav Minar este în întregime apocrif. Încă un exemplu. Veronica publică în noiembrie 1882 în *Convorbiri literare* poezia *Pe ceruri*: *"Pe ceruri luna se iveşte./ Eu privesc cu ochi uimit./ Iar gîndul meu te urmăreşte/ În drumu-n care te-ai pornit."* Poezia în replică a lui Eminescu, ca şi comentariile Veronicăi la poezia ei şi a lui (*El către mine...*) sînt de Octav Minar. Adnotarea la *Pe ceruri*: "Sînt tulburată recitind din nou această poezie, asta dovedeşte că inspiraţia nu dispare odată cu opera creată, contopindu-se, ci o însoţeşte în veşnicie." Adnotarea la pseudopoezia lui Eminescu în ritm de *Venere şi madonă* (*"E o doină, acel cîntec ca şi viaţa-mi tristă toată/ Melancolice ca firea sînt preludiile ei.../ Făr-să vreau simţesc iubirea că mă strînge, mă îmbată/ Şi cuprins de fericire lacrămi curg din ochii mei!)*: "Am rîs ca o nebună de lacrimile tale poetice."

S-a demonstrat că poezia *La steaua* de Eminescu este o traducere după *Siehst du den Stern* de Gottfried Keller. Chiar şi ultima strofă: *"Tot astfel cînd al nostru dor/ Pieri în noapte-adîncă,/ Lumina stinsului amor/ Ne urmăreşte încă"* - se află în original: "Dem Wesen solchen Scheines gleicht,/ Der ist und doch nicht ist./ O Lieb, dein anmutvolles Sein,/ Wenn du gestorben bist!" S-a ajuns însă la concluzia că acesta e un loc comun exprimat şi de alţi poeţi printre care şi de Veronica Micle într-o poezie publicată în *Convorbiri literare* din ianuarie 1883 (*La steaua* apare prima dată în *Convorbiri literare* din decembrie 1886). Poezia Veronicăi e intitulată după primul vers: *"Ar fi destul ca un cuvînt/ Şi-o lacrimă de foc/ Să-ţi spuie că pe-acest pămînt/ Eşti singuru-mi noroc;// Şi-atunci cînd crezi că s-a sfîrşit/ Şi patimă şi dor,/ Să simţi trezindu-se cumplit/ Uitatul tău amor."* Ne-am aştepta ca editorul *Albumului* Veronicăi să alăture poeziei *Ar fi destul...* poezia *La steaua*. El o pune însă pe Veronica să-şi adnoteze singură, vorba vine, poezia sa: "Cînd noaptea vine, odată cu ea, se coboară în sufletul meu o mare dorinţă şi o mare mîhnire. Lupta începe, şi cel învins ar trebui să fii tu, dar nu, sufletul meu se macină di zi în zi." Şi se alătură poezia lui Eminescu din 1872 *Doi aştri* (*El către mine*). *"Am văzut doi aştri/ Strălucind albaştri,/ Şi mi-am zis în mine:/ Înger cu lumine,/ Ochi cu adînc noroc,/ Din a vieţii cale/ Cum nu stai în loc?"* Minar imaginează cum le adnotează Veronica: "Oare să fie adevărat?/ În iubire ar trebui să ne conducem de acest precept evanghelic, crede şi nu cerceta, dar noi femeile sîntem mai vanitoase, căci cercetăm fără să credem. Credinţa noastră este iubirea, numai iubirea, tu, Eminescule ai uitat cum te iubesc eu?" Trecem peste faptul că invocatul precept evanghelic atribuit de unii lui Tertulian (*De carne Christi*: Credo quia absurdum) aparţine Sfîntului Augustin. Să fi avut Minar în vedere că Veronica era greco-catolică? Lucrul îl ştia Augustin Z.N. Pop.

În *Convorbiri literare* din noiebrie 1883, cînd Eminescu, bolnav, era internat în Institutul Ober Döbling de lîngă Viena, apare poezia Veronicăi Micle *Am plecat...*: *"Am plecat făr-de căinţă/ Şi m-am dus fără de dor,/ Ca să uit a ta fiinţă/ Ca să uit al tău amor..."* În final: *"...Cu dor şi disperare/ Îndărăt la tine vin."* În *Albumul* întocmit de Minar poeta se explică: "M-a indignat purtarea ta." Sîntem în drept să întrebăm: care purtare? În loc de răspuns, Minar ne oferă o poezie postumă de Eminescu publicată de Chendi în 1905 *De pe ochi ridici* din 1879 (*El către mine*): *"De pe ochi ridici închisă/ Languroasa lungă geană,/ De citesc prin val de vise/ A ta tainică dojană..."* Efectul poeziei asupra Veronicăi este instantaneu: "Iarăşi ne-am împăcat." Se putea altfel?

La aceeaşi dată apare în *Convorbiri literare* şi poezia *Să pot întinde mîna* care face imposibilă împăcarea presupusă de Minar, distanţa la care trebuia să întindă mîna, de la Iaşi pînă la Leidesdorf, fiind prea mare. Nu-i nimic, Minar o anulează cu sonetul eminescian *Stau în cerdacul tău* din 1879 publicat de Nerva Hodoş în 1902 cu erori de tipar. La Eminescu: *"În val de aur părul despletind/ L-ai aruncat pe umeri de ninsoare,/ Desfaci visînd pieptarul..."* La Nerva Hodoş: *"Ţi-ai aruncat pe umăr de mirare..."* La Minar: *"În val de aur părul despletind/ L-ai aruncat pe urmă de mirare/ De sita visînd..."*. Adnotarea are în vedere că Veronica se referea la evenimente mai vechi: "M-ai rugat să-ţi cînt din Schumann. Cît de mult îţi place muzica. Era o noapte de mai din acelea care nu se pot uita." Cine ar putea contesta?

Sîntem în domeniul rememorărilor şi în poezia Veronicăi *De pe un vîrf...* din *Familia*, decembrie 1883, reprodusă în *Album* cu titlul *Amintire...* La aceasta, Minar pune un fragment din poezia *Renunţare* publicată în *Sămănătorul* în 1902, dar scrisă în 1881-1882, deci, *De pe un vîrf* e posterioară. Comentariu al lui Octav Minar, atribuit poetei: "...Amorul, copil zburdalnic, a plecat. Singură, fără nici o nădejde, aştept ca viaţa să se sfîrşească, căci nu mai am pentru cine trăi. (Aici se sfîrşesc însemnările Veronicăi Micle.)"

Iconostasul bisericii Mitropolia din Tîrgovişte

PRIETENUL NOSTRU, NICOLAE ŢIC

Fiecare om îşi are o lume a lui, aş spune chiar un glob pămîntesc al lui, în care coexistă fiinţe şi lucruri, alături de semenii cei mai diferiţi, între care şi *cei mai preţuiţi*. Asemenea oameni îţi devin apropiaţi, păstrîndu-le, fără să ştie, un profund sentiment de recunoştinţă că ai făcut parte din generaţia lor, că ţi-au fost în viaţă prieteni şi sfătuitori. Pentru mine, Nicolae Ţic exact aşa a fost: *prieten şi sfătuitor*. L-am cunoscut cu aproape patru decenii în urmă, amîndoi fiind foarte tineri, el făcînd parte dintr-o pleiadă a scriitorilor grupaţi în jurul unei idei ce se numea atunci a "Adevărului integral", cuprinzîndu-i pe Nicolae Labiş, Teodor Mazilu, Fănuş Neagu, Radu Cosaşu, Ion Băieşu, Lucian Raicu, H. Rohan, curent ce se opunea poleirii realităţii, cerinţă la modă în virtutea căreia dacă ai dat peste un grăunte din frumosul vieţii să-l faci, prin artă, un munte de pe care, suindu-te, să vezi pînă departe răsăritul soarelui. În schimb, "Adevărul integral" îţi impunea să percepi lumea în toată gravitatea ei, să redai unei izbînzi şi preţul uriaş al urcuşului, strădania, zbuciumul şi nefericirile personajelor tale.

Nu ştiu dacă opera lui Nicolae Ţic a urmat cu stricteţe acest principiu dur, cert este că întreaga sa creaţie scriitoricească (romane, nuvele şi povestiri, piese de teatru şi scenarii de filme) a avut în centrul său omul sărman, care se zbate să iasă şi el primăvara la soare şi dacă se poate, să se ducă vara, cu familia lui, vreo cincisprezece zile, chiar la mare. Toţi eroii din romanele "Anii tineri", "Oraşe", "Un vals pentru Maricica", "Oraşul cu o mie de blesteme", "Nu trageţi în caii de lemn", "Durerile altora", "Scamatorul", "Drumul spinos al întoarcerii", "Viaţa de buzunar", "Navetiştii", "Patima urşilor albi", "Jean, fiul lui Ion", "Pînă mă întorc, visează", "Lege şi anexă", cît şi ai volumelor de nuvele, schiţe şi povestiri: "Profiluri", "Vîntul de seară", "Pe scara vagonului", "Cu uşile deschise", "Camera cu oglinzi", "Arşiţa verii şi a sufletului meu", tind către o ieşire în aer liber, spre frumosul din natură şi viaţa socială imaginat de autor, trăind, o dată cu el, aceste tulburătoare momente din cea de a doua jumătate a secolului al XX-lea, ce formează istoria cotidiană a vieţii noastre româneşti. În urma schiţei "Decoraţia", încadrată de cenzura vremii în universul creaţiei "negativiste", alături de schiţele "Mîna secretarului" de H. Rohan şi "Broasca ţestoasă" a lui Teodor Mazilu, tînărul scriitor Nicolae Ţic, în vîrstă atunci de 27 de ani, a fost dat afară de la ziarul "Scînteia tineretului" şi reangajat apoi la secţia de scenarii a Studioului cinematografic Bucureşti. Dar cînd? În 1961, adică după 5 ani, timp în care, şomînd, s-a îmbolnăvit grav, nenorocire în urma căreia a suferit toată viaţa. N-a existat nici o perioadă în care scriitorul să fi fost sănătos, mereu era chinuit fie de pneumonie, fie de reumatism, dar niciodată nu s-a plîns, în fiecare vară el mergea cu noi la munte sau la mare, "în rînd cu lumea", cum îi plăcea lui să spună, surîzînd. O, surîsul prietenului meu Ţic! De la el, am învăţat eu o nemaipomenită dîrzenie, pentru mine Nae Ţic a fost un erou al vieţii. După întoarcerea din concediu, el îşi programa serviciul la masa lui de scris cu un patos impus de o nestăvilită cutezanţă, aşa încît voinţa sa extraordinară l-a ţinut în viaţă activă pînă la 63 de ani. Binenţeles că îl hărăzise Cerul şi cu talent, iar această forţă creatoare i-a fost infinit mai puternică decît cea fizică, hrănind-o, clipă de clipă, ca un elixir izbăvitor. S-ar cuveni să mai adaug că voinţei şi talentului său, spiritului şi impecabilei sale moralităţi s-a adăugat devotamentul soţiei sale, Anastasia Ţic, om de carte şi redactor de editură, dar mai presus de orice, om de inimă, profund ataşată scriitorului pe care l-a îngrijit cu o neţărmurită dragoste pînă la ultimele bătăi ale inimii sale atît de generoase. Prietenii, colegii şi admiratorii lui Nicolae Ţic îi vor păstra o amintire de neşters, iar cititorii îl vor avea permanent cu ei printre scriitorii preţuiţi, căci trăind opera lui, va trăi şi el mereu...

Vasile BĂRAN

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

M. MAKSIMOV

LA LIMITĂ ŞI DINCOLO DE EA

Comportamentul omului în situaţii extreme

Vă atrag atenţia de la început că tema aceasta este apăsătoare şi sumbră - drept exemplu de condiţii extreme vor servi lagărele de concentrare hitleriste. Dar înainte de toate vreau să explic de ce mă ocup de această temă. Din fragedă tinereţe lagărele mi-au inspirat o groază teribilă şi totodată m-au atras. Abia cînd am devenit adult am reuşit să-mi lămuresc acest straniu amestec de sentimente.

De îndată ce începi să te gîndeşti la ceea ce se întîmpla în aceste lagăre, să citeşti cărţi şi să te uiţi cu atenţie la filme, începi să-ţi pui o serie de întrebări. Iată cîteva dintre ele:

1. De ce erau aşa puţine cazuri de împotrivire?
Imaginea obişnuită: o coloană de peste o mie de oameni conduşi de trei SS-işti cu un cîine. Deţinuţii sînt nemţi, ei sînt pe pămîntul patriei lor. De ce nu sfîşie cu dinţii gîtul acestor SS-işti ca să poată fugi? De ce un lagăr de douăzeci de mii de oameni era condus cu uşurinţă de o administraţie de o sută de SS-işti, ordinea fiind întotdeauna desăvîrşită?

2. De ce erau aşa de prost hrăniţi deţinuţii, doar la limita supravieţuirii? Lagărele de concentrare aveau în Germania sarcini economice bine precizate, aveau un plan, un program de producţie. Iar din 1939 începînd, de cînd a izbucnit al doilea război mondial, au lucrat şi pentru război. Ziua de muncă era în lagăr de şaisprezece pînă la optsprezece ore, zile de odihnă nu existau. S-ar părea că nemţii - atît de practici şi de prevăzători, de altfel - trebuia să fi înţeles că hrănind deţinuţii mai bine, ei ar fi muncit mai bine. În Germania nu era foamete, nemţii au stat bine cu alimentele aproape pînă în ultimele zile ale războiului.

3. Cunoaştem bine din filme şi cărţi următoarea situaţie. Ajung în lagăr doi oameni. Unul înalt, voinic, plin de bărbăţie ş.a.m.d. Celălalt - mărunţel, nedotat pentru viaţă, cu ochelari ş.a.m.d. Dar iată că nu trec decît cîteva luni - şi ce vedem? Bărbatul cel puternic se prăpădeşte văzînd cu ochii, devine un neajutorat, se transformă într-un nimic - şi moare. Iar celălalt, ochelaristul, necăjitul, contrar tuturor aşteptărilor, rămîne om, îşi susţine tovarăşii de năpastă şi învinge. De ce?

4. O grupă de deţinuţi încarcă vagoane cu nisip. Dintr-o dată SS-istul le dă ordin, fără nici un motiv, să arunce lopeţile şi să încarce nisipul cu mîinile. Sau săpatul şi înfundatul unor canale, transportul pietrelor dintr-o grămadă în alta şi înapoi. La ce bun? Sigur că erau printre SS-işti oameni cărora le făcea o deosebită plăcere să chinuie deţinuţii, dar asta nu e o explicaţie, pentru că în majoritatea cazurilor era vorba de compatrioţi de-ai lor, de cei mai simpli nemţi ca şi ei.

Acestea sînt întrebări la care e greu să răspunzi. Şi am dat de exemplu doar cîteva, mai sînt multe altele: de ce era interzis să ai ceas, să păstrezi fotografiile celor apropiaţi... Tot ce nu înţelegi - te atrage.

Iar acum - punctul cel mai important. O scenă obişnuită din viaţa lagărului: SS-istul îi pune pe deţinuţi să facă exerciţii lipsite de orice sens. "Sculat! Culcat! Sculat! Culcat!" priveşti şi ţi se face părul măciucă, te apucă o groază viscerală. S-ar părea că nu e nimic groaznic. Ne-am obişnuit doar să vedem grupe mari de oameni, executînd de bună voie comenzi - detaşamente de soldaţi, exerciţii sportive în masă. Dar problema e că, atunci cînd se dă comanda, între primirea comenzii şi începutul executării ei trece un mic interval - e nevoie de un timp în care omul să prelucreze comanda în sinea lui. Oricît de mic ar fi acest interval, observatorul îl simte totuşi. Şi iată că la deţinut nu există un asemenea interval. Comanda trece imediat în organele de execuţie. Nu are loc nici o prelucrare interioară, pentru că nu există nici un "interior". Această fiinţă (care nu mai e om) nu mai are nici un conţinut interior, nu mai are personalitate, nu mai are suflet - poţi să spui cum vrei. Pricepi lucrul ăsta cu pielea - şi te apucă groaza. Pricepi că şi cu tine s-ar putea întîmpla aşa ceva. O asemenea fiinţă o voi numi în cele ce urmează "deţinut ideal". El e ca roboţii teleghidaţi: un om apasă pe butoane la masa de comandă şi mii, milioane de "deţinuţi ideali" îndeplinesc mişcările necesare. Sarcina primă a lagărelor de concentrare hitleriste a fost tocmai asta: să transforme în trei ani omul normal, sănătos, în "deţinut ideal". Cum? Despre asta vă voi povesti în continuare.

Planul meu e următorul: mai întîi autorul cărţii din care am aflat despre toate acestea şi cartea, pentru că istoria scrierii ei este instructivă. Apoi subiectul principal - metodica distrugerii personalităţii în condiţiile lagărului de concentrare şi cîteva moduri de apărare psihologică pe care au încercat să le folosească deţinuţii. Voi termina cu un paragraf despre rolul pe care l-au jucat lagărele de concentrare în viaţa Germaniei de atunci, în viaţa neamţului liber.

Bruno Bettelheim

E autorul meu preferat. Am mai vorbit despre el cînd am scris despre cartea lui "Nu numai dragoste". Repet pe scurt. S-a născut în 1903 la Viena, e de profesie medic pediatru şi mai precis ceea ce am numi astăzi "pediatru psihoterapeut". E un reprezentant al vestitei şcoli vieneze de psihanaliză. La început, l-a urmat pe Freud, mai tîrziu s-a îndepărtat de "psihanaliza ortodoxă" şi a lucrat la propria sa temă, care ar fi în esenţă: influenţa mediului asupra comportamentului uman. Toată viaţa Bettelheim a vindecat copii şi a scris despre ei multe cărţi remarcabile.

Doi ani au fost hotărîtori în viaţa lui: 1938 şi 1939, ani în care a fost închis în lagăre de concentrare, la început la Dachau, apoi la Buchenwald. În 1939 i-au dat drumul şi a emigrat în SUA. Acolo a organizat vestita şcoală ortogenetică "Sonia Schewkman" de pe lîngă universitatea din Chicago, destinată copiilor cu traume şi depresiuni psihice. În această şcoală a lucrat împreună cu elevii săi mai mult de douăzeci de ani. (Despre această şcoală e vorba în cartea sa "Nu numai dragoste"). În ultimii ani, Bettelheim a părăsit conducerea şcolii - vîrsta şi-a spus cuvîntul -, dar viaţa lui e legată în continuare de copii. Dă consultaţii părinţilor, încercînd să înţeleagă împreună cu ei copiii "dificili". Scrie cărţi, călătoreşte în diferite ţări, apare la televiziune.

Dar să ne întoarcem la lagărele de concentrare. Cam după trei luni de la intrarea lui în lagăr, Bettelheim a înţeles că începe să-şi piardă minţile. Şi-a dat seama că a început să participe la o stranie activitate, căreia i se dedicau toţi prizonierii, de îndată ce aveau un minut liber. În loc să folosească aceste clipe rare pentru odihnă - să doarmă, să citească - prizonierii discutau fără încetare despre schimbările şi restructurările posibile în administraţia lagărului şi urmările acestora asupra prizonierilor; încercau să ghicească ce se va aduce mîine în magazinul lagărului; discutau situaţia internaţională (de pildă: va intra oare Turcia în război de partea Germaniei sau nu). Absurditatea acestei activităţi, căreia Bettelheim nu reuşea la început nici măcar să-i dea un nume, i-a sărit în ochi brusc: deţinuţii erau lipsiţi de orice informaţie despre cele ce se discutau cu atîta foc, căci în *lagăre nu se ştie niciodată nimic despre nimic*. În plus, starea generală, atmosfera acestor discuţii - absolut tot ce se întîmplă - era spre rău. Toate făceau ca prizonierii să fie într-o situaţie şi mai oropsită decît înainte.

Şi atunci Bettelheim a luat hotărîrea care l-a şi făcut Bettelheim. Ca să nu-şi piardă minţile, a început să se ocupe, ca psiholog profesionist, de comportamentul, fără îndoială patologic, al omului din lagărul de concentrare. Aşa a luat naştere cartea sa "Inimă luminată". Dar asta nu e totul. În lagăr era interzis să ai creion şi hîrtie, nu aveai voie să notezi nimic. Bettelheim a fost nevoit să-şi scrie cartea "în minte". În timpul interminabilelor ore de muncă la lopată sau la căratul pietrelor, a învăţat totul pe de rost, rînd cu rînd.

Anticipînd, vă spun că pe măsură ce omul trece în starea de "deţinut ideal" apare la el o amnezie - o pierdere parţială a memoriei. Descompunerea personalităţii e echivalentă cu descompunerea întregii imagini a lumii. Pentru deţinut rămîne real numai ceea ce se întîmplă în interiorul lagărului. Toată lumea de dincolo de sîrmele ghimpate e ireală, nu există. Toate amintirile dureroase, chinuitoare despre familie, prieteni, despre viaţa normală se pierd. Omul începe să uite ceea ce nu trebuie uitat - numele părinţilor, numele oraşului în care s-a născut... El vede că i se întîmplă ceva îngrozitor şi această groază accelerează procesul de distrugere a sufletului său. Cartea pe care a "scris-o" Bettelheim în lagăr, i-a salvat viaţa - l-a apărat de lagăr, i-a permis să rămînă om.

În momentul ieşirii din lagăr, cartea era aproape terminată - rămînea doar să o scrie. E o carte destul de voluminoasă, de trei sute de pagini (Bruno Bettelheim "The informed heart", N.Y. 1960).

Metodica transformării omului în "deţinut ideal". Căderea în infantilism

Esenţa metodei constă în a insufla adultului o psihologie de copil. Asta se face peste tot în lagăr. Foamea cronică îl face pe om să se gîndească mereu la mîncare. Tema principală despre care discută deţinuţii la nesfîrşit: ce s-a dat sau ce se va da de mîncare, ce au reuşit să facă rost de la magazinul lagărului sau să fure din magazie, sau să schimbe pe ceva preţios, ce mănîncă SS-iştii etc. În plus, în lagăr se dă o atenţie mărită, deosebită, curăţeniei. Prizonierii sînt verificaţi mereu dacă au mîinile curate, urechile curate, încălţămintea, aşternutul, curat. Şi cum sînt pedepsiţi? Omului adult i se dau jos pantalonii în faţa tuturor oamenilor cumsecade şi e bătut la fund cu nuiaua - pedeapsă tipică de copii. Apoi, în lagăr sînt în vigoare un număr imens de legi, indicaţii, instrucţiuni, reguli ş.a.m.d., dintre care multe nici măcar nu le sînt cunoscute prizonierilor şi care în mare parte se contrazic unele pe altele. Se instaurează astfel în lagăr o situaţie în care fiecare pas al tău e o infracţiune. Tot timpul te simţi în situaţia elevului care nu a fost cuminte - tot timpul ai de ce să fii pedepsit.

În consecinţă - omul adult începe să se poarte ca un copil. În lagăr nu există legături puternice, stabile între deţinuţi, nu există prietenie adevărată. Deţinuţii - ca nişte copii - ba se ceartă, ba se împacă, ba se ceartă din nou. Normele etice sînt infantile. E un merit să furi, să şterpeleşti ceva din gospodăria lagărului. Un lagăr e plin de trădători benevoli, deşi trădarea nu este răsplătită în nici un fel, nu duce la condiţii mai bune şi nu salvează de camera de gazare.

Iată un episod din viaţa mea de şcolar. Prin clasa a treia sau a patra, s-a introdus la noi la şcoală următoarea regulă: dimineaţa la intrare eram întîmpinaţi de o instructoare de pionieri drăguţă, în hălăţel alb cu cruce roşie. Îi arătai mîinile şi intrai în şcoală. Dacă aveai mîinile murdare, te ducea mai întîi la spălător şi după aceea în clasă. Nimeni nu era pedepsit sau batjocorit - incidentul era considerat închis cu atît. Dar îmi aduc aminte şi acum acel sentimet de jenă, de ruşine, de umilinţă de care am scăpat abia cînd l-am citit pe Bettelheim. Totul părea foarte corect: curăţenia e chezăşia sănătăţii. Dar cînd ai zece ani eşti ca şi adult, iar mîinile murdare te coboară la nivelul unui copil de trei ani.

* (Va urma)

O întîlnire ratată

(urmare din pag. 7)

fapt toată lumea: că d-na Monica Lovinescu şi dl. Virgil Ierunca lucrează cu..., pentru... Fireşte, a lucra cu..., pentru... e bine, e O.K. Şi totuşi, eu nu vreau să "lucrez" pentru nimeni. Eu cred că scopul nu scuză mijloacele. Să le fi scăpat, atunci, fără voie, printre degete, ca un personaj inocent din comedia mută?

Oricum ar fi, sigur e că, dintr-un motiv sau altul, i-am *mîniat*. Mînie care le-a inspirat ideea de a mă pedepsi *prin tăcere*. Altfel n-aveau cum, căci, fără a fi un leu-paraleu de disident, compromisuri totuşi nu făceam.

Această tăcere compactă s-a prelungit pînă în ianuarie 1989 (aproape cinci ani deci). Cînd deodată d-na Monica Lovinescu a spart gheaţa, recenzîndu-mi o carte (*După-amiaza de sîmbătă*) în care i s-a părut a găsi argumente pentru a mă demasca.

*

Tema *învierii*, a vieţii de apoi, a refuzului de a accepta ruptura dintre vii şi morţi străbate, de la un capăt la altul, ca un fir - nu zic roşu, deoarece ar fi atras prea mult atenţia cenzurii, dar în orice caz vizibil pentru cine are ochi de văzut şi este cît de cît sensibil faţă de această temă -, volumul *După-amiaza de sîmbătă*, apărut în 1988. În condiţiile teroarei ideologice impuse de regimul ceauşist, comentatorii din ţară ai cărţii (cărora le sînt în continuare profund recunoscător, lui Nicolae Manolescu în primul rînd, dar nu mai puţin d-lor Radu Enescu, Livius Ciocîrlie, Ion Pop, Marian Papahagi...) nu aveau cum să abordeze şi să discute o asemenea temă. Dacă au observat-o sau nu, e o altă problemă, pe care nu doresc să o tratez aici. Ar fi putut în schimb, ar fi avut toată libertatea să o abordeze şi să o discute - "indicaţiile" dictatorului român neavînd nici o valabilitate la Paris - d-na Monica Lovinescu, care în ianuarie 1989, după cum spuneam, a consacrat volumului meu o cronică radiofonică. Nu a abordat-o însă, nu a discutat-o. Ca şi cum nici n-ar fi observat existenţa unei asemenea importante teme. E posibilă însă o atare lipsă de atenţie tocmai la o profesionistă a scormonirii textelor noastre, în vederea extragerii celui mai mic grăunte de inconformism? Să nu fi înţeles domnia sa că, faţă de ateismul monstruos, extrem de primitv şi de agresiv, promovat de Ceauşescu, o temă ca aceea a *învierii* reprezenta mai mult decît un gest de insubordonare?

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Scriitorii și mișcarea memorandistă

Răbojul faptelor și evenimentelor legate de lupta pentru afirmarea politică și spirituală a poporului român înregistrează în 1992 o dată semnificativă: împlinirea a o sută de ani de la marea mișcare memorandistă, cea mai importantă afirmare pe plan intern și extern a forțelor naționale de la sfîrșitul veacului trecut, act cu semnificații majore și multiple pe drumul deplinei cuceriri a independenței și suveranității naționale, a realizării deplinei unități de limbă și neam. De la celebrul *Supplex* din 1791, românimea nu mai cunoscuse un act programatic de o asemenea bogăție de idei, coerență, capacitate sintetizatoare și acuzatoare, fermitate în apărarea și formularea punctelor de vedere naționale, în scoaterea la lumină, în fața întregii lumi, a nesocotitelor drepturi ale nației. Plecînd de la realitatea că "actualul stat maghiar se prezintă ca o formațiune, care nu are decît menirea de a susține dominațiunea maghiară cu orice preț ajutînd pe maghiari să despoaie pe ceilalți concetățeni ai lor și să facă din roadele muncii săvîrșite de alții un condamnabil lux de așezăminte naționale maghiare, pe cînd alții sînt lipsiți de cele mai elementare înlesniri în lucrarea lor culturală ", neavînd nici școli întreținute de stat, nici universitate, autorii protestului au știut să facă din cauza românilor din Transilvania *o cauză general europeană*, a omenirii întregi, prin modul impresionant cu care l-au înfățișat la Curtea vieneză (300 de delegați din toate stările), prin amploarea și dimensiunea acțiunilor populare cu care s-a ripostat procesului intentat la Cluj fruntașilor națiunii, prin larga solidaritate de care s-a bucurat acțiunea lor, atît pe plan intern, cît și extern.

Ceea ce vrem să subliniem încă de la început este faptul că mișcarea memorandistă a fost o *mișcare de mase*, cu caracter deloc elitist și, chiar dacă a pornit de sus în jos, impactul pe care ea l-a avut în păturile cele mai largi ale populației a fost considerabil. Zeci și sute de telegrame, mesaje, scrisori, venite din toate ținuturile locuite de români au venit să sublinieze această fericită identitate de credințe și aspirații, în care se spunea textual: "Vrem să știți că loviturile ce vi se aplică vouă falnicilor stejari sînt lovituri pe care întreg codrul le resimte." O altă dovadă peremptorie o constituie și faptul că ea a produs reacții pertinente atît la nivelul creației culte cît și la al celei populare, argument de necontestat al atașamentului general și unanim pentru o cauză pe care poporul și-a însușit-o, ca pe a lui proprie, ca pe o cauză esențială, de viață și de moarte, ecoul literar al actului putînd fi comparabil cu acela al revoluției de la 1848, cu al Unirii Principatelor sau cu războiul pentru independență. De aceea vom încerca să schițăm în cele ce urmează, desigur sumar și incomplet, acest moment al mobilizării creatoare a scriitorimii în raport cu sarcinile și idealurile naționale formulate de generația și mișcarea memorandistă.

Un prim element pe care vrem să-l aducem în discuție este faptul că printre promotorii mișcării de la 1892-94 se află la loc de cinste înscris și numele lui Ioan Slavici, căruia îi datorăm, în parte, activizarea procesului politic din Transilvania, asupra căruia a exercitat o influență benefică prin înființarea ziarului *Tribuna* de la Sibiu, în 1884. Ca director al ziarului, dar și ca membru în Comitetul de conducere al Partidului Național Român, Slavici a sprijinit ferm lupta de afirmare a drepturilor și libertăților social-politice ale românilor transilvăneni, astfel atunci cînd la Conferința națională din 7-9 mai 1887 se la hotărîrea să se redacteze un memoriu din partea națiunii care să fie înaintat "la tron ", cel desemnat cu această misiune a fost chiar autorul *Marei*. Primind din partea lui Barițiu, președinte al comitetului în acea vreme, sarcina de a redacta proiectul memorandului, el se execută repede de misiunea încredințată și, la 20 iulie 1887, poate prezenta schița unui memorand scurt care s-a discutat în ședința plenară din 30-31 iulie 1887. El a fost multiplicat în 11 exemplare manuscrise și înaintat spre studiu membrilor comitetului, dar Vincențiu Babeș s-a opus ideii, ceea ce a făcut ca Slavici să fie sacrificat, iar sarcina elaborării unui nou proiect de memorand să fie încredințată lui Iuliu Coroianu și Aurel Mureșanu, întîrziindu-se astfel și declanșarea acțiunii. Totuși, chiar și după elaborarea noului Memorand de către Iuliu Coroianu, gruparea tribunistă și-a avut rolul ei de ferment în declanșarea acțiunii memorandiste, în sprijinirea neezitantă a cauzei, prin delimitarea clară față de gruparea Babeș-Mocioni, adeptă a poziției de tergiversări și subterfugii, astfel încît Eugen Brote, puternic implicat în acțiune, să poată susține că "Nu încape nici o îndoială că în cazul unei soluțiuni bune, *Tribuna* devine centrul mișcărilor noastre politice" (scrisoare din 20 apr. 1890), iar luptătorul Teodor Mihali de la Dej să declare că "toate cîte a publicat *Tribuna* în privința aceasta sînt exacte, ba în realitate au fost și mai grandioase".

Ușile paraclisului Mănăstirii Snagov (detaliu)

În sfîrșit, tribuniștii vor lărgi mult aria lor de acțiune în favoarea Memorandului, prin înființarea la Cernăuți a *Gazetei Bucovinei*, condusă de tribunistul Pompiliu Pipoș, iar de la 1 decembrie 1892 a ziarului *Foaia poporului* la Sibiu, ziar menit a păstra un contact mai strîns cu masele, în special cu țărănimea, cît și a revistei *Foaia ilustrată*, menită să aducă un spor de combativitate politică și culturală. Slavici nu se va limita însă la atît, ci va deschide, începînd cu 1893, o serie de articole de atitudine în ziarul *Voința națională* de la București (*Cine va birui?, Cestiunea română*), continuîndu-și acțiunea în *Corespondența română*, ziar nou editat de el la București din 1893, și în revista *Vatra*, pe care o conduce alături de Caragiale și Coșbuc, și unde deschide o rubrică special intitulată *Revista politica*, în care se face o cronică amănunțită a acțiunilor memorandiste și a rolului tribunist în susținerea lor. Pentru exaltarea sentimentului de demnitate națională, Slavici publică aici articole precum *Familia lui Mihai Viteazul, Nepotul lui Mihai Viteazul* și fragmente din romanul *Mara*, în timp ce Coșbuc, indignat de purtarea călăilor mișcării memorandiste și a lipsei de demnitate a judecătorilor în procesul de la Cluj, va scrie cele mai fierbinți dintre paginile sale poetice, acuzatoarele poeme *Noi vrem pămînt, Doina, Moartea lui Gelu* și *In opressores*, care au răscolit pur și simplu opinia publică românească. Aluzia la "călăii pribegi aduși de vînt", care biciuiesc fără milă pe săteanul român furîndu-i în chip nelegiuit întreaga muncă și agoniseală, contrastează în chip dramatic cu starea de veșnică trudă a acestuia obligat să-i îmbogățească pe parveniți, în timp ce vatra lui strămoșească, limba și tradiția străbună sînt călcate fără milă în picioare: "Voi ce-aveți îngropat aici?/ Voi grîu? Dar noi strămoși și tați,/ Noi mame, și surori, și frați!/ În lături, venetici!"

O altă poezie, scrisă cu ocazia procesului Memorandului de la Cluj multiplicată la Năsăud și răspîndită în foi volante, tuturor participanților la adunările de protest, este poezia *In opressores*, deznădăjduit strigăt de protest împotriva politicii de deznaționalizare a regimului dualist, teribil act de acuzare al unui regim opresiv și neomenos. Se știe că poetul a avut legături strînse cu luptătorii memorandiști, atît prin faptul că a făcut parte din redacția *Tribunei* - între aceștia aflîndu-se prieteni și colegi de redacție - , cît și prin gruparea năsăudeană a protestatarilor, între care se număra și cumnatul său, preotul Constantin Pop, deținut în închisoarea de la Cluj, sau profesorul Gherasim Domide. Aceasta l-a determinat pe poet să le adreseze, cu toată indignarea și revolta de care a fost în stare, un neechivoc îndemn la luptă, la răzmeriță și răscoală, în stilul prea bine cunoscut al lui Horea și Iancu: "Tu te plîngi că milă nu-i/ Mai aștepți tu mila lui?/ Haina el ți-o ia din cui/ Pîinea de pe masă.// Casa ta, și ei stăpîni!/ Prindeți ce vă cade-n mîini/ Și-i loviți la mir, români,/ Că-i la voi acasă!// Numai temniți ne-au zidit,/ Numai lanțuri au gătit,/ Numai cuie-au făurit,/ Cruci de schingiuire!// Dar pe moși și pe nepoți/ Și pe iad, pe dracii toți,/ Nu mai vrem să fim iloți/ Nu vrem umilire!// Noi ne-am plîns și-am plîns de-ajuns,/ Ne-au bătut și ne-am ascuns,/ Ne-au scuipat și n-am răspuns-/ Am crezut în soarte.// Noi murim de mii de ori./ Și e laș așa să mori!/ Sus români! Sîntem datori/ Numai cu o moarte!"

Într-un alt număr din *Vatra*, Coșbuc publica frumoasa poezie *Doina*, un alt reflex pe plan artistic al preocupărilor sale pentru soarta celor de acasă, a românilor ardeleni care sufereau tocmai atunci prigoana cumplită a asupritorilor. Ca și cum s-ar afla printre ei, poetul pune în cuvîntul ce li-l transmite întreaga sa frămîntare și preocupare pentru nevoile și durerile lor, încredințat că melosul ei ales, mesajul ei de îmbărbătare îi va călăuzi în grelele momente în care se află: "Dar iată! cu ochi tulburi/ Tu stai între voinici,/ Te văd cum juri și blestemi,/ Și pumnii ți-i ridici!/ Pribegi de bir și clacă,/ Copii fără noroc,/ Tu-i strîngi în codru noaptea,/ Sub brazi pe lîngă foc./ Și cînți cu glas sălbatec,/ Și-n jur ei cîntă-n cor/ Cîntări întunecate/ Ca sufletele lor ". Ca în final să afirme: "Rămîi, că ne ești doamnă/ Și lege-i al tău glas;/ Învață-ne să plîngem,/ C-atît ne-a mai rămas!"

În același număr din *Vatra*, nr. 9/1894, dovadă că era un număr dedicat fraților din Ardeal, un alt poet transilvănean, Petre Dulfu publica poezia *Cu flori, cu ramuri verzi... Dedicație martirilor de peste Munți*, reprodusă imediat și de *Foaia poporului* de la Sibiu, în care făcea un cald elogiu luptelor pentru drepturi ale românilor ardeleni împrocesați tocmai atunci la Cluj pentru cutezanța de a fi înaintat un memorand cu doleanțele lor împăratului. Iată cîteva din aceste versuri, ilustrînd dragostea cu care poporul și-a înconjurat martirii: "Cu flori, cu ramuri verzi în mîini,/ Și-n piept cu dargoste fierbinte/ Ieșitu-le-au mii de români, /Întreg poporul înainte.// Femei, bărbați, cu păr albit,/ Și juni feciori și fete june./ Să vadă chipul lor slăvit/ Și să le-aducă 'nchinăciune;/... Puternicii în ura lor/ Pe care n-o mai pot ascunde,/ Săi smulgă vreau dintre popor/ Și-n negre temniți să-i înfunde/ De ce? Vreo crimă au săvîrșit?.../ O da!... O da!... O crimă neiertată:/ Că prea mult neamul și-au iubit/ Și limba, țarangenunchiată..."

O deosebită impresie asupra poporului a făcut ținuta demnă și intransigentă a fruntașilor români, aduși samavolnic în fața justiției. Răspunsurile calme, uneori sfidătoare și indignate ale bătrînului Ioan Rațiu sau ale mai tînărului și neînfricatului Vasile Lucaciu, au pus în perplexitate pe judecători. Drept care poporul i-a venerat și le-a închinat versuri de o aleasă simțire, precum poeziile cunoscute sub numele *Doina lui Lucaci* și *Doina lui Rațiu*. Redăm cîteva versuri din prima poezie: "Cîntă mierla prin păduri,/ Robu-Lucaci la unguri/ Pentru sfînta libertate/ De care noi n-avem parte.// Nu fii mierlă supărată,/ Nu-i robia neîncetată,/ Vine dalba primăvară/ Fi-va Lucaci liber iară." Sau din cea închinată lui Rațiu, apărută în *Tribuna*, nr. 7/1894: "Foaie verde de pelin,/ Temnița din Seghedin/ Are ziduri mari și late,/ Porți cu lanțuri ferecate,/ Și-ntre ziduri la-nchisoare/ Stă a românimii floare.../ Și iar verde de stejar,/ Se duc zilele de amar,/ Soare mîndru se ivește,/ Libertate prevestește;/ Și ne-arată neamul mare,/ Fericit și-n sărbătoare,/ Încingînd cu trandafiri/ Fruntea scumpilor martiri."

Anul culminant al luptelor protestatare a fost 1894. Acum devenise clar pentru toată lumea că nu se aștepta nimic de la petiționarea la tron, iar mitul "bunului împărat " a căpătat lovitura finală. Însuși Lucaciu, care și mai înainte exprimase îndoieli cu privire la tactica adoptată, făcea aceste triste reflecții într-o scrisoare către Gheorghe Pop de Băsești din 2 martie 1894: "Recunoști, dragă Bade, cît a fost de zadarnic să te încrezi în grația împăratului. Nu se deosebește nici el de guvernele sale. Cînd te plîngi la împărat, este ca și cum te-ai plînge directorului pușcăriei contra brutalității temnicerului. Cauza noastră națională nu se poate cîștiga decît prin luptă și solidaritatea noastră dîrză și neînfricată." Aceasta a făcut ca peste tot românii să se ridice unul cu unul în apărarea cauzei comune. Oriunde pe unde treceau, fruntașii politici români erau primiți cu flori și nenumărate dovezi de dragoste, în numeroase sate și orașe din Transilvania organizîndu-se mitinguri de simpatie, același lucru petrecîndu-se și dincolo de Carpați, unde mișcarea memorandistă a avut un ecou nemaiîntîlnit. În apărarea celor judecați la Cluj s-au scos ziare și foi volante, dacă n-ar fi să amintim doar numerele unice din gazetele *Turda* (14/26 iunie 1892), *19 aprilie 1894*, tipărit la Brăila, *Golgota*, număr unic, din 24 aprilie 1894, sau *Tinerimea română* (22 mai-20 iunie 1894), ultima avînd colaborarea lui V.A. Urechia, Al. Vlahuță, Cincinat Pavelescu, Radu D. Rosetti, B.P. Hașdeu, Delavrancea și alții. Mai amintim faptul că, în calitate de parlamentar, Delavrancea a luat cuvîntul în Cameră, apărînd dreptatea cauzei luptătorilor memorandiști și cerînd guvernului român sprijin în favoarea lor, deoarece "un guvern nu poate să zică <n-am nici o datorie în chestiunea națională>... cînd peste Carpați 3 milioane de români gem sub despotismul sălbatec al ungurilor."

Tot acum Al. Vlahuță scrie pentru *Golgota*, unde apare pe prima pagină, poezia *Eroilor martiri*, numindu-i pe fruntașii memorandiști "Soldați viteji și preoți, soli ai dreptății sfinte", și exprimîndu-și toată încrederea în victoria lor". Triumful e al vostru. Acei ce nu văd încă,/ Că-n voi palpită dorul unui popor întreg/ Și-n glasul vostru strigă durerea lui adîncă,/ Vor înțelege mîine, ce astăzi nu înțeleg"; acum Al. Macedonski se pune în fruntea grupului de studenți bucureșteni care, manifestînd pentru memorandiști, îl vizitează la 19 mai 1894 la redacția revistei *Lumina*, pe care o conducea și e purtat pe brațe la sediul Ligii. La 23 mai recită o poezie pentru aceeași cauză, numărul din *Lumina* în care se făcea cunoscut publicului începerea procesului de la Cluj, apărînd în chenar negru, în urma declarației de doliu național. Împiedicat de autorități să facă același lucru, Iosif Vulcan de la Oradea își punea revista la dispoziția poeților-tribuni, adresîndu-le el însuși chemarea în poezia *Poeților români* din 24 iunie 1894 să cheme masele la luptă: "Svîrliți, poeți, duioasa liră/ Suflați în bucium trezitor/ Și dați alarmă care-nșiră/ Sub steagul luptei un popor ". Tot el este autorul poeziilor *A fost o luptă cruntă*, din 10 iunie 1894, în care evocă înaltul simțămînt patriotic cu care românimea a primit procesul de la Cluj ("În mijlocul teroarei, cu fruntea ridicată,/ Simțirea dă nainte, stîrnind în oameni dor,/ Căci pușca, baioneta, sfărîmă ș-o armată/ Dar nu pot stinge dorul dreptății din popor "), și *Junimei române*, din 29 iulie 1894, consacrate aceluiași eveniment, după cum revista sa mai găzduiește poeziile *Martirii* de Petrea de la Cluj (nr. 5/1894), *În corpul de român* și *În Ardeal* de Elena Voronca, ultima închinată luptătorului memorandist de la Năsăud, "Părintelui Gherasim Domide". Aceluiași luptător i se mai consacră o poezie de către George Eftimiu, după cum George Joandrea publica în *Tribuna poporului* o alta, închinată lui Daniil P. Barcianu, iar Petre Dulfu scria elegia *La mormîntul lui George Pop de Băsești*, în mai 1923. Mișcarea memorandistă s-a bucurat și de un ecou internațional pe măsură, scriitori cunoscuți precum Zola, Carducci, Mistral, Sully Prudhome, Leconte de Lisle, Roberto Fava semnînd texte de adeziune, iar poeții provensali Charles Gros, Felix Durand, D. Bras, A.Espagne ș.a. i-au închinat poezii, alături de celebrul Jules Verne care vorbește de eveniment în romanul *Castelul din Carpați*, scris în același an, 1894.

Mircea POPA

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro